سنڌي ننڍيون ڪهاڻيون

- ٺاڪر چاولا

سنڌي
ننڍيون ڪهاڻيون

ليکڪ: ٺاڪر چاولا

فھرست

Title:
Sindhi Nandhyoon Kahanyoon
(sindhi Short Stories)

سنڌي ننڍيون ڪھاڻيون

Author:
Thakur Chawla

ليکڪ:
ٺاڪر چاولا

Copies:- 500

Price:- ₹.100 /-

Year:- 2010

ڪاپيون: ٥٠٠
قيمت : -/100 رپيا
سال:2010

Publisher:-
Amrita Anand Publication
Mumbai.

پبلشر:-
امرتا آنند پبليڪيشن
ممبئي

Printer:-Impressions
212- Allied Ind. Estate.
Mahim, Mumbai- 400 016.
Tel: 66662315,

پرنٽر:- **امپريشنس**
٢١٢، اَلائيڊ اِنڊسٽريئل اِسٽيٽ،
ماهيم، ممبئي- ٤٠٠٠١٦.
فون:-- 66662315.

Cover:-
Anand Lalchandani

ڪور:
آنند لعلچنداڻي

قداور ڪهاڻيڪار جون مني ڪهاڻيون

عالمي ادب جي بهترين مني ڪهاڻي ٻن سٽن جي آهي-

”ٽرين ۾ هڪ همسفر سامهون ويٺل کان پڇيو: ”تنهنجو جنن ڀوتن ۾ وشواس آهيَ؟

جيسين هو ڪنڌ مٿي ڪري جواب ڏئي سوال پڇندڙ غائب ٿي ويو!“ هن ڪهاڻيءَ کي سال جي بهترين ڪهاڻيءَ جو عالمي اوارڊ مليو هئو.

ڀارتي ساهتيه ۾ پڻ هنديءَ جي هڪ ڪهاڻيڪار جي ٽن سٽن جي مني ڪهاڻي آهي. ”هڪ ماءُ کي ٻه پٽ هئا:-

ماءُ مهيني جا پندرهن ڏينهن هڪ پٽ وٽ ماني کائيندي هئي ۽ پندرهن ڏينهن ٻئي پٽ وٽ.

پر جنهن مهيني ۾ ايڪٽيهه ڏينهن هوندا هئا، ماءُ کي بکيو رهڻو پوندو هو.“

منهنجي نظر ۾ هيءَ مني ڪهاڻي نه هڪ مڪمل ڪهاڻي آهي، بلڪ هڪ جاذب مڪمل ناول آهي.

ٽيڪنيڪي طور ڪهاڻي ٻن سٽن کان ٻه سو سٽن تائين لکي سگهجي ٿي. قوت العين حيدر (عيني) ۽ سريندر پرڪاش جي ڪا ڪهاڻي سو صفحن کان گهٽ نه هوندي آهي. عينيءَ جي ڪهاڻي' هائوسنگ سوسائٽي' ۽ سريندر پرڪاش جي ڪهاڻي ’باز گوئي‘ (Story Retold) سوا سو کان ڏيڍ سو صفحن تائين ڦهليل آهن پر هڪ ليکڪ جو فن ڪهاڻي جي پڄاڻيءَ جي پوئينءَ پئراگراف تي پهچي عروج تي رسندو آهي.

آمريڪي ڪهاڻي ڪار او هينري پنهنجي ڪهاڻي جي پوئين ٻن سٽن ۾ پڙهندڙ کي چرڪائي ڇڏيندو هئو ۽ اهي سٽون پڙهندڙ جي ذهن ۾ نشتر جيان کُپي ويندڙيون هيون. جيڪڏهن ذهين پاٺڪ ڪهاڻيءَ جي پڇاڙيءَ جي اڳ ۾ پيش بيني ڪري ويو ته اها ڪهاڻيڪار جي ناڪامي نظر ايندي.

انهيءَ نظريي هيٺ ئي مغرب ۾ ’مني ڪهاڻي ‘ جو صنف وجود ۾

ساهتيہ اڪاڊمي ڄرفان اوارڊ مليل ڪونڪڻي ناول

ڪارميلين

ليکڪ : دامودر مؤزو

سنڌيڪار :

پارو چاولا

ي ڪهاڻي پڙهندي مون کي احساس ٿيو آهي تہ ٺاڪر چاولا جي دل
هندڙ مني ڪهاڻي ۾ اسانجي سماج جا عام خواهہ خاص مسئلا ۽ ننڍا
يڊا نفيساتي نقطا اسان جي نازڪ ۽ نفيس احساسن کي ڇهندا ذهينن ۾
ڪي ولوڙا اوس وجهندا رهيا آهن. سماجي مسئلن تي لکڻ لا ٺاڪر حقيقت
ڪاري ۽ ٻوليءَ جي سلامت کي برقرار رکيو آهي. ٻئي طرف انساني آزمودن
ان وائيل پنهنجن مني ڪهاڻين کي دلچسپ بڻائڻ لاءِ ٺاڪر ڪٿي
تجرباتي تہ ڪٿي ڊرامائي انداز پڻ اختيار ڪيو آهي ۽ ٻنهي صنفن جي
ن سان بخوبي واقف آهي. هن جي ساهتڪ سوجهہ ٻوجهہ واري نظر
نهنجي آس پاس ڦهليل فضا کي هڪ نئين نظريي، رخ ۽ رويي سان ڏسڻ
ني هيراڪ بڻجي چڪي آهي، جيڪا نظرئي هن ۾ ڪوزي ۾ درياهہ بند
ڪرڻ جي قوت ۽ خصوصيت پئدا ڪري سگهي آهي.

خبر ناهي ڪهڙيءَ مصلحت هيٺ ٺاڪر چاولا پنهنجي هن مجموعي
ي 'سنڌي ننڍيون ڪهاڻيون' سرو ڏنو آهي. شامل ڪهاڻيون سنڌيءَ ۾ تہ
هن ئي پر اهي ننڍيون ڪهاڻيون (Short Stoies) ناهن. شارٽ اسٽوريز جا
ئي مختلف پهلو آهن:- 'شارٽ شارٽ اسٽوري،' 'شارٽ اسٽوري' ۽ 'لانگ
شارٽ اسٽوري' اهي ٽيئي فارم ننڍي ڪهاڻي (Short Story) جي دائري
ر اچي وڃن ٿا.

ٺاڪر چاولا جي هن مجموعي ۾ شامل ڪهاڻيون، مختصر ڪهاڻيون
Mini stories جي فارم ۾ ڦهڪيل آهن جن جي رچنا جي هڪ واڌو
Additiona آفريني ٺاڪر چاولا جي حصي ۾ ان ڪري اچي ٿي جو هن
ڪهاڻي بہ ڏني آهي تہ ڪهاڻيءَ جو تجرباتي فارم پڻ ڏنو آهي.
مجموعي جي مُهر ۾ منهنجي هن مختصر مقدمي سان گڏ سنڌيءَ جي ٻن
ساهتڪارن جا ريڊيائي تبصرا شامل آهن آزمودگار اديب وشنو ڀاٽيہ جو
ٻن حصن ۾ تيرهن صفحن تي ڦهليل ٺاڪر چاولا کان ورتل انٽرويو آهي،
جنهن ۾ ٺاڪر جيڪي حقيقتن ۽ ماٽيل مشاهدن تي ٻڌل جواب ڏنا آهن يا
وضاحت ڪئي آهي، ان مان اهو تاثر ملي ٿو تہ مجموعي ۾ درج ڪيل
ڪهاڻيون خيالي، تصوراتي يا فڪشنل نہ پر ڪن حقيقتن يا حق پرستي

آئي، جنهن هن ننڍي کنڊ جي ڪهاڻيڪارن کي متاثر ڪيو ۽ سنڌيءَ سميت ٻين علاقائي ٻولين جي ڪهاڻيڪارن ان صنف کي آزمايو. هندي گجراتي ۽ بينگالي ساهت ان ڏس ۾ بهر حال، ٻين ٻولين جي ڪهاڻين کان اڳرو رهيو.

سنڌي ساهت ۾ 'مني ڪهاڻي ' جي صنف ڪجهه دير سان برابر آئي پر ان جلد ئي ساهتيه ۾ پنهنجي شناخت ۽ قبولڻ قائم ڪري ورتو ۽ اڄ مني ڪهاڻيءَ کي سنڌي ساهتيه ۾ سنجيدگيءَ سان ورتو وڃي ٿو.

منهنجو حافظو مون کي ساٿ نٿو ڏئي تہ سنڌي ساهتيه ۾ پهرين مني ڪهاڻي ڪڏهن لکي ويئي ۽ ڪنهن لکي؟ ۽ مني ڪهاڻيءَ جي صنف ڪڏهن کان مروج ٿي؟ پر پندرهن ويهن سال اڳہ مون ڪن رسالن ۾ مون هوندراج بلواڻيءَ جون مني ڪهاڻيون پڙهيون هيون ۽ ان بعد گجرات مان شايع ٿيندڙ ڪن سنڌي رسالن ۾ ڪيترن ڪهاڻيڪارن جون مني ڪهاڻيون سلسليوار شايع ٿينديون رهيون. گجراتي ساهتيه ان صنف شايد ڪين وڌيڪ متاثر ڪيو جو گجراتي ساهتيه جي ان صنف تائين اڪثر اديبن مني ڪهاڻيون لکيون آهن. حالانڪ هن وقت مني ڪهاڻي هندي، اُڙيا، تامل ۽ تيلگو ادب ۾ عروج تي آهي.سنڌيءَ جي شروعاتي دور جي مني ڪهاڻين ۾ هڪ ٻن ڪهاڻيڪارن کي ڇڏي اڪثر مني ڪهاڻين جو نہ پر ٿوٽڪن جو ڏيک ڏينديون هيون. ڪنهن معمولي منظر، ڪنهن واردات ڪڻ پل جي نظاري اک ڇنڀ جي آزمودي، ڪنهن تلخ تجربي ۽ هڪ ڇرڪائيندڙ واقعي تي مڪمل مني ڪهاڻي لکي سگهجي ٿي ، بشرطيڪ ليکڪ جون ذهن صلاحتيون ۽ قوتون ڀرپور ۽ جذبي جي شدت گهري هجي ۽ گڏو گڏ مشاهدي جي نظر ڀڻ تکي هجي جيڪڏهن ساهت سماج جي اک آهي تہ ساهتڪار جي اک تہ کليل هئڻ ضروري آهي جنڻ مون شروعات ۾ ٻن مني ڪهاڻين جو حوالو ڏنو آهي.

مان پڪ سان چئي نٿو سگهان تہ ٺاڪر چاولا پنهنجي پهرين مني ڪهاڻي ڪڏهن لکي پر جيستائين مون کي ياد ٿو اچي تہ مون هن جون مني ڪهاڻيون گنريل ٻن ٽن ڏهاڪن کان پئي پڙهيون آهن ۽ ٺاڪر جي هر

"اچانڪ هن پنهنجو گهر، زال ۽ ٻار سيني کي ڇڏي ڏنو ۽ ڪنهن مائٽ
پيئنگ گيسٽ ٿي رهيو.

هڪ ڏينهن صبوح جو سوير اسڪول وڃڻ لاءِ ٻار اسڪول بس لاءِ تيار
ترسيا بيٺا هئا ۽ پريم ان ويل اتان ٿي لنگهيو ۽ سندس ٻارن کي ماءُ پريان
رڙ ڪري پيءُ سان ڳالهائڻ لاءِ منع ڪئي. هو پاڻ هيٺ اوڪرو ويهي
ن کي ياڪر ۾ ڀرڻ لاءِ انتظار ڪري رهيو هئو پر ٻار ماءُ جي ڊپ کان
س نه آيا. پر سندس پاليل ڪتو (پپي) پُڇ لوڏيندو پريم جي ياڪر
هليو آيو."

ٺاڪر جي هن ڪهاڻيءَ جون پويون سٽون سيسراٽ ٽيون ڀرائين. هتي
ي ڪهاڻي نه رڳو هڪ جاذب Absorbing تحرير ۾ تبديل ٿي ٿي
جي پر هڪ حيوان جي وفاداريءَ کي انساني احساس مٿان ترجيح ٿي
ي.

هن مختصر مهاڳ ۾ مون به ٺاڪر چاولا جي مختصر ڪهاڻين وارو
خ اختيار ڪيو آهي ان ڪري هر ڪهاڻيءَ تي تفصيل سان جائزو وٺڻ
ن عار ڪندي ٺاڪر جي هڪ نئين ٽيڪنڪ تي ٻڌل ڪهاڻيءَ کي هڪ
ڪامياب تجربو قرار ڏيان ٿو. اها ڪهاڻي آهي

"آشيانو ڪنهن ٺاهيو؟"

هنديءَ جي ٻرک ساهتڪار موهن راڪيش جي زندگيءَ جو پويون مڪمل
ڪ 'آڌي اڌوري' جو ٽيڪنڪ لڳ ڀڳ اهڙو ئي آهي. جنهن ۾ پتي
نيءَ وچ ۾ گهائيندڙ ڊائلاگ آهي. فرق اهو آهي جو ٺاڪر جي ڪهاڻيءَ
و مخالف ڪردار هر سوال کي قبول ڪندي هر اعتراف ڪندو ٿو رهي.

"آشيانو ڪنهن ٺاهيو؟"

"تو"

توکي ٻئرڪ مان اٿاري فلئٽ ۾ ڪنهن آندو؟"

"تو"

۽ پڇاڙيءَ

جي بنياد تي بيٺل آهن.

مون چاهيو ٿي تہ مان ڪن چونڊ ڪهاڻين جو تاجزيو ڪيان يا گهٽ ۾ گهٽ جائزو وٺان پر منهنجن ٻن ساهتڪار دوستن تبصرن جي صورت ۾ اهو فرض اڳ ۾ ئي نباهي ڇڏيو آهي ۽ مان ورجاءِ کان پاسو ڪري رڳو ڪهاڻين جي اڻ ڇُتل پهلوئن تي پنهنجو ردعمل Not REACTION BUT RESPONSE واضح ڪيان ٿو.

ٺاڪر چاولا فطرتن هڪ رومانوادي ليکڪ ۽ شاخص آهي. (شاخص-حوالو: ''تون سنڌ ۾ رهي پئہ'' سفرنامي جو پويون باب) پر هن جو رومانوي رخ ۽ رويو رمز پريو پئي رهيو آهي. ان عمل ۾ شايد هن جي خاموش طبيعت جو پڻ ڪاجهہ دخل رهيو آهي. هن جون ڪهاڻيون پڙهندي مون کي اهو احساس ٿيڻ لڳو تہ هن جي اندر جو ليکڪ رومانوي هوندي بہ پيار محبت جو اظهار ڪرڻ ۾ پنهنجي قلم کي قابوءَ ۾ رکي، پاڻ کي بچائي بچائي ۽ سٿن کي سنڀالي سنڀالي لکندو رهيو آهي. ٻين اڪثر اديبن وانگر دل جا داغ ڌوئڻ لاءِ هن پنهنجن ڪهاڻين ۾ ڪي ڌوٻي گهاٽ نہ کوليا اهن. شايد ان ڪري هو پنهنجين ڪهاڻين ۾ هڪ رومانٽڪ تہ رهيو پر رومانٽڪ رووليوشنري Romantic Revolutionary نہ ٿي سگهيو.

ڪا بہ ڪهاڻي فن جي بلندين کي تڏهن ڇُهندي آهي، جڏهن ڪا ڏکئي ۾ ڏکي واردات يا گهٽنا يا Situation سليس ۾ سليس عبارت ۽ ٻولي ۾ پڙهندڙن آڏو پيش ڪئي وڃي جو عبارت جي سلاست Lucidity ۾ وڌيڪ گهرائي ۽ تاثر پئدا ٿئي ٿي بنسبت اکرن ۾ اٽڪيل ۽ الجهيل عبارت جي.

ٺاڪر چاولا کي پنهنجين اوائلي تخليقن ۾ ئي نہ رڳو ان اصول جو احساس هئو پر هن ان تي عمل ڪري مني ڪهاڻيءَ ۾ ان عمل جي هڪ نئين واٽ ورتي. نتيجي طور هن جي هر مختصر ڪهاڻي پڙهندڙن جي ذهن تي امٽ ڇاپ ڇڏيندي رهي. پنهنجيءَ ان جا جاچنا کي واضح ڪرڻ لاءِ مان ٺاڪر جي ڪهاڻيءَ جون ڪي سٽون درج ڪيان ٿو:-

مهاڳ ڪان پوءِ ۾ اڪر.....

ين ڏهاڪن کان ۾ سو کن ننڍيون ڪهاڻيون پي لکندو رهندو آهيان.
ادي جي پهرين رات ۾' ئي پنهنجي من جي ڳالهہ ظاهر ڪري چڪو
ان تہ مون ان رُتا کي ئي پسند ڪيو آهي تہ هڪ خيال، هڪ ڪهاڻي،
ڪ واقعو، هڪ ڪهاڻي ۽ ان فيصلي سان هن مهل تائين تہ نڀائيندو
يو آهي. پوءِ وچ وچ ۾ ڪڏهين ۾ پئرائن ۾ ڪهاڻي پوري يا بنان
وان ڪهاڻي لکي تجربا ڪندو پي رهيو آهيان.

جڏهن 'شاديءَ جي پهرين رات ۾' هڪ ڪهاڻي جنهن جي پڇاڙي واري
را اجهو هيئن هئي:

**"هوءَ صبح جو سوير ئي اُٿي رنڌڻي ۾ ڪم ڪرڻ لاءِ ملي
ي هئي ۽ جڏهن مان ننڊ مان اُٿيس تہ منهنجي چپيءَ جا بٽڻ ڪليل
ا ۽ سڌو بيهندي ئي چپي هيٺ پيرن تي ڪري پيئي."**

ان ڪهاڻي جي 'ڪنهن سان ڳالهہ نہ ڪجي' پڙهندڙن ۾ طوفان مچائي
و، ڪنهن ساڃڻ اسڪول جي ماسترن ۽ ماستراڻين کي ڪتاب خريد ڪري
هڻ لاءِ ڏنا ۽ واپسي ۾ ان تي رايو گهريو....هئي پاسي کن ليڪن
بارن ۾ ڪتاب بابت لکڻ شروع ڪيو جنهن ڪري هڪ ڇاپو ختم ٿي
و، ٻيو ڇاپو بہ ختم ٿي ويو ۽ وري مون پڌرائي ڪري ڇڏي تہ ڪو بہ
ڪتاب خريد ڪري ۽ ان مان ڪهڙيون بہ ٻہ ڪهاڻيون، تہ پڙهي ڏسي.
يڪڏهن ڪيس وڌيڪ پڙهڻ لاءِ من نہ لالچائي تہ قيمت واپس ڪنهن بہ
ريدڻ ڪانپوءِ بہ قيمت واپس نہ گهرائي. ٽيون ڇاپو ڇپايان، اوستائين ٻيو
ڪتاب 'اڄ جون ڪهاڻيون' تيار ٿي ويو، جنهن ۾ بہ ڇاپا نڪتا. اڄ جي
ڪهاڻين جي مهاڳ ۾ ڊاڪٽر' ارجن شاد' اجهو هيئن لکيو آهي.

'ڪهاڻيءَ جو فن اڄ جي حالتن مطابق ڪنهن تبديل جو واهڻ ڳولڻ
و، پر ان جا بنيادي اُصول قائم رکيا ويا. ٺاڪر محسوس ڪيو تہ
ڪهاڻيءَ کي حالتن پٽاندڙ ڪجهہ ٻئي نموني ۾ پيش ڪرڻ ضروري آهي.
ڄ جو زمانو آهي ٽي.وي ۽ انٽر نيٽ جو تنهن کان سواءِ زندگيءَ جي زياده
ڪم سبب، ماڻهن وٽ وقت جي تنگي آهي. ان ڪري هن ڪهاڻيءَ جي
يگهہ ۾ صرفي آڻڻ جي ڪوشش ڪئي. پر ساڳئي وقت ڪهاڻين جي
ن سان هٿ چراند نہ ڪئي اٿس. ڪهاڻيءَ جا بنيادي اُصول بلڪل قائم
ڪيا آٿائين. مان سمجهان ٿو هي پهريون ڪهاڻي نويس آهي جنهن اهڙو

”هيترو سڀ توسان ڪنهن ڪيو ؟“
”تو“
سڄي ڪهاڻي مونو لاگ جي صورت وٺي ايرنڊي تي رهي ۽ ڪهاڻيءَ جو سڄو سار ته سمجهه ۾ اچي ٿو وچي پر جي مخاطب ٽيل ٽُر هر احسان ڪي قبول ڪري ٿي ته پوءِ جهيڙو ڇا جو آهي؟
ڪهاڻيءَ ڪي ڪو چرڪائيندڙ موڙ (twist) ڏيئي پڇاڙيءَ ۾ مخالف مظلوم ڪردار ڪان ڪٽي ڪو اهڙو چٽو جواب ڏياري، ٺاڪر ڪهاڻيءَ ڪي بلنديءَ تي پهچائي سگهڻ جي پوري قوت ۽ قابليت رکي سگهيو ٿي پر هن پنهنجيءَ ان قوت کي شعوري يا غير شعوري طور الائي ڇو ڪم نه آندو آهي. يا شايد ڪنهن ڪوڙي جواب ڪان خوف ڪاتو آهي. ٺاڪر جون اڪثر ڪهاڻيون ڪردارن ڪان ٻاهر نڪري پنهنجو پاڻ ڳالهائڻ ٿيون لڳن ۽ ثابت ڪن ٿيون ته سٺي ڪهاڻي لکڻ لاءِ هرويرو ڦهلاءُ ضروري ناهي. بهر حال ٺاڪر چاولا جون هن مجموعي ۾ شامل ڪهاڻيون گهٽ ۾ گهٽ ٻه ڀيرا پڙهڻ جي تقاضا ڪن ٿيون. هڪ ڀيرو ڪهاڻيءَ جي مواد جو مزو ماڻڻ لاءِ ۽ ٻيو ڀيرو ٺاڪر جي عبارت جو لطف وٺڻ لاءِ.

لڇمڻ ڀاٽيا ’ڪومل‘

ريڊيائي تبصرو
سنڌي ڪهاڻيون

ڊاڪٽر جڳديش لڇاڻي

اڄ سنڌي ٻولي هڪ وڏي سنڪٽ مان گذري رهي آهي سنڌي ٻولي
جو واهپو ڏاڍي تيزيءَ سان گهٽجي رهيو آهي. اسان جي سنڌي ٻوليءَ ۾
ڻاٽي پاڻ رهيا ڪهڙا آهن؟ صرف ليکڪ ئي تہ وڃي پاڻ ٻچيا آهن.
سنڌي ٻولي ۽ ادب لاءِ حالتون سٺيون ڪونهن. پر پوءِ بہ سنڌي ڪتاب
جهڄجهي انداز ۾ شايع پيا ٿين. ايڪويهين صديءَ جي پهرين ڏهاڪي
۾، ڪيترائي سنڌي ڪتاب ڇپجي شايع ٿي چڪا آهن؛ پر معيار جي
لحاظ کان جيڪڏهن ڏسبو تہ ڪيترا ڪتاب پاسيرا رکي، صرف چند
ڪتابن جي ئي چونڊ ڪري سگهبي. ان ڪسوٽيءَ جي مدنظر، مون هن
ريڊيو-تبصري لاءِ هيٺيون ڪتاب چونڊيو آهي:
ٺاڪر چاولا جو سن 2006ع ۾ شايع ٿيل ''سنڌي ڪهاڻيون''
ادبي ۽ ثقافتي سرگرمين جي لحاظ کان، ٺاڪر چاولا هند ۽ سنڌ
جي هڪ مانائتي شخصيت جو نالو آهي. هن آوازي ڪلچر ذريعي،
سورهن سالن کان سنڌي ٻوليءَ جي ڦهلاءُ لاءِ، هڪ اهم ڪردار نباهيو آهي

تجربو ڪري ڏيکاريو آهي. جنهن کي تواريخي اهميت رهندي.
ٺاڪر پنهنجي طرز بيان ۾ ڪڏهن فيلسوفي ڪهاڻي نظر رکي ٿو تہ
ڪڏهن شاعراڻي، انساني رشتن جي نازڪ ڪهاڻين کي هو جنهن نزاڪت
سان ۽ ڪلاتمڪ نموني ۾ پيش ڪري ٿو. تنهن مان سندس اعليٰ ڪهاڻيڪار
جي ساکي ملي ٿي.

ٺيون ڪتاب 'تون سنڌ ۾ رهي پئہ' سنڌ جو سفرنامو، جنهن ڪتاب
ظاهر ٿيڻ تي سنڌي ڇپيل سفرنامن جي پيٽ ٿيڻ لڳي. پر مون ان بحث
کان پاڻ کي پري رکيو. ان ڪتاب ۾ ڇپيل لڇمڻ ڪومل جي مهاڳ لاءِ ائين
ڇپائون سفرنامو تاجمحل آهي تہ مهاڳہ، ان ۾ وچڻ جو وڏو دروازو هڪ
ڇاپو، ٻيو ڇاپو ۽ ٽيون ڇاپو، تہ بہ ڪتاب بچيل ناهي. جڏهن سنڌ مان
ڳايڪ ڪلاڪارن ۽ سنڌ جي اديبن جي ڊيليگيشن هند ۾ بہ آئي هئي
دهليءَ ۾ ڪهاڻي تي سيمينار وقت هند ۽ سنڌ جي انڪل هڪ سؤ ڪ
ليکڪائن ۽ ليکڪن اڳيان ننڍي ڪهاڻي بابت مونکي ڳالهائڻ لاءِ مائيڪ
اڳيان ڏنو ويو، مون صرف ٻن پئرائن واري بنان عنوان واري هيٺ ڏن
ڪهاڻي ٻڌائي ۽ چپ ٿي ويس. سيمينار پورو ٿيڻ کان پوءِ سنڌ جو وڏ
ڪهاڻيڪار اچي ڀاڪر پاتو ۽ چيو "ٺاڪر واه جي وڏي مطلب سان هي
ڪهاڻي هئي."

"ايئرڪنڊيشن گاڏي ۾ چڙهيا، سامهون واري برٿ تي اچي ويٺ
ڪنوار برقي ۾ هئي ۽ هن وهڻ شرط برقو لاهي ڇڏيو، تڏهن خبر پئ
هن جي پيرن تي ميندي لڳل هئي ۽ ڪراين ۾ رنگہ بہ رنگي ڪانچ جو
چوڙيون، لڳو شادي ڪري ڀوپال مان زيارت ڪري موٽي رهيا هئا. ٽري
هلي، ڪنوار گهوٽ جي ٽنگن تي ليٽي پئي، پر گهوٽ ڪيهڻ لڳو
جنهنتي هن چيس "شرم ڇو ٿو ٿيئي، هت تنهنجي امي ٿورئي آهي
جو پيار سان ليٽڻ بہ نٿو ڏين! گهر پهچي، ائين ئي پري ٿي ويندين.
چوٿون ڪتاب 'سنڌي ڪهاڻيون' جي مهاڳ ۾ عظيم شاعر' پريو و
اجهو هيئن ٿو چوي 'منهنجي هينئر اهو سوچيل سمجهيل پڪو پخ
رايو آهي تہ ٺاڪر چاولا عظيم ڪهاڻيڪارن مان هڪ آهي. هنجو
ننڍيون ڪهاڻيون معياري آهن.

چاولا صاحب سنڌي ادب جي ڪهاڻي کيتر ۾ هڪ نئين صنف ايج
ڪئي آهي هاڻ هي پنجون ڪتاب 'سنڌي ننڍيون ڪهاڻيون' جنهن ک
دوست لڇمڻ 'ڪومل' مني ڪهاڻيون ٿو چئي، اوهان جي هٿن ۾ آه
ٺاڪر چاو

ٺاڪر چاولا جي ڪهاڻين عام پڙهندڙن سان گڏوگڏ، ادبي حلقن
...و ڊيان به پاڻ ڏانهن ڇڪايو آهي. ٺاڪر چاولا جون ڪهاڻيون پڙهڻ
...نپوءِ، منهنجو قلم ازخود ڪاڄي ويو آهي ۽ مان هن جي ڪهاڻين تي
...ڻ لاءِ آماده ٿيو آهيان. هن جي ڪهاڻين ۾ اڄوڪي سماجي زندگي ۽ ان
...جا مختلف پهلو اثردار نموني آيل آهن. ٺاڪر چاولا، پنهنجي زندگيءَ
...جي آزمودن، زندگيءَ ۾ پيش آيل واقعن کي ڪهاڻين ۽ جي صورت ۾ پيش
...ڪيو آهي. هن پنهنجي حياتيءَ مان اُهي ڪردار ڪنيا آهن يا ٻڌل واقعن
...مان اُهي پاتر چونڊيا آهن، جن مان پڙهندڙن کي ڪاجھ فيض رسي. اِنهن
...سادين - سودين ڪهاڻين نه صرف پڙهندڙن لاءِ ونڊر ميسر ڪئي آهي، پر
...سندن راه به روشن ڪئي آهي.

ٺاڪر چاولا جي ڪهاڻين جا ڪردار خيالي نه، پر آس پاس جي
حياتيءَ مان ئي ڪنيل آهن. ڪهاڻين جا واقعا حقيقتن تي ٻڌل آهن. هن
جي ڪهاڻي 'پناجنيه راتيون-ڇنيه ڏينهن' هجي توڙي 'تو ائين ڇو
ڪيو - مون ائين ڇو ڪيو؟' اهي رچناڪار جي نجي زندگيءَ سان
وابسته آهن. ڪهاڻين جا ڪردار چاتل-سڃاتل آهن، ليڪڪ صرف
ڪردارن جا نالا بدلايا آهن. 'اڪيلو اڪيلو'، 'موڪلاڻي'، پٽ ۽ پيءُ
ڪهاڻين ۾ ليڪڪ، جديد سماجي قدرن جو اظهار فنائتي نموني ڪيو
آهي. 'سڀ مرد هڪ جهڙا'، 'هوءَ هلي ويئي' ۽ 'بچائو بچائو' ڪهاڻيون
آهن. 'تناءُ تناءُ' ۽ هڪ جهٽڪو ٻن پيڙهين جي تفاوت کي اجاگر ڪن
ٿيون.

ٺاڪر چاولا جي ڪهاڻين جا پلاٽ سڌا-سنواٽا آهن. اُنهن ۾
اجايو گهماءُ-ڦيراءُ ڪونهي. ڪهاڻين ۾ واقعن جو سلسلو اهڙي نموني
رکيل آهي، جو اُنهن ۾ انتظار جو عنصر پڇاڙيءَ تائين قائم رهي ٿو.
ليڪڪ ڪهاڻين ۾ وارداتن جي ترتيب کي ڪلاتمڪ نموني عروج تي
رسائي ٿو. هو واقعن کي اڳيان پٺيان ڦيرائيندي پڙهندڙن کي منجهائي نٿو،
پر سڌي سنواٽي ڦيرائيندي پڙهندڙن کي منجهائي نٿو، پر سڌي سنواٽي

۽ اچا بہ نباهي پيو. ”سيتا سنڌو پون“ ۾ ٿيندڙ ادبي ڳڌجاڻيون ۽ موسيقي پروگرامن ان جا زندھ مثال آهن. هن جي ادبي مخزن ”سپون“ ۽ بہ هند ۽ سنڌ ٻنهي ملڪن ۾ هڪ آبرودار آستان جوڙي ورتو آهي. پر اڄ مونکي ٺاڪر چاولا جي ”سنڌي ڪهاڻيون“ تي ئي ڳالهائڻو آهي.

ڪهاڻيءَ جي روايت انساني جاتيءَ جي تاريخ جيان ئي قديم آهي. ڪهاڻيءَ جي ابتدا، ان ڪري تڏهن کان مڃڻ کپي، جڏهن کان ماڻهو ڳوڙن سان هلڻ سکيو. دنيا جي ادب ۾ ڪهاڻي منڍ کان وٺي ڪنهن نہ ڪنهن صورت ۾ ملي ٿي. پر هاڻوڪي ڪهاڻي روپ، موضوع ۽ ٽيڪنيڪ جي لحاظ کان اڳين ڪهاڻين کان بلڪل ئي مختلف آهي. جديد ڪهاڻي، هڪ ادبي صنف جي حيثيت ۾ مغرب جي البت جديد حاصلات آهي، ۽ ان جي اوسر ۾ مغربي ڪهاڻيءَ جو وڏو هٿ آهي. هاڻي مان اچان ٿو ٺاڪر چاولا جي ڪهاڻين تي ٺاڪر چاولا جي ”سنڌي ڪهاڻيون“ ۾ ڪل ملائي پنجويه ڪهاڻيون آهن. ليڪڪ هنن ڪهاڻين کي مني مني ڪهاڻيون، بنا عنوان ڪهاڻيون ۽ ننڍيون ڪهاڻيون ٿو سڏي. پر مان اِنهن نالن کان ڪنارو ڪري، اِنهن کي ڪهاڻيون مڃي، ڪهاڻين جو جائزو وٺندس. مان اِهو مڃي هلان ٿو تہ ڪهاڻيءَ ۾ نالن ۽ نعرن جي ڪائي اهميت ڪانهي. اهميت صرف ڪهاڻين جي آهي ضرورت ان ڳالهہ جي آهي تہ پڙهندڙن اڳيان، اُهي چيزون ميسر ڪيون وڃن، اُهي ڪهاڻيون پيش ٿين، جو کين پنهنجيون لڳن. هڪ سٺي ڪهاڻي، پنهنجو پاڻ ڳالهائيندي آهي. ان جي هڪ دفعو نہ، پر ور ور ڪٿ ٿيندي رهندي آهي.

ڪهاڻي زندگيءَ جي تصوير آهي. اها حياتيءَ جي سنگهرش، ان جي اُلجهن، ذهني ڪشمڪش، اِنساني من جي گهراين، ان جي لڪل ياونائن ۽ تصور جو من - چيد ذريعي اِظهار ڪري ٿي. ڪهاڻي، زندگيءَ مان اُپري ٿي ۽ زندگيءَ جا يانت يانت پهلو ساڻ ڪري هلي ٿي. زندگي سدا بدلجندڙ آهي. اها هڪ هنڌ بيٺل ڪانهي، وهندڙ درياه آهي، ان ڪري ڪهاڻيءَ جو روپ بہ بدلجندڙ آهي.

سنڌي ڪهاڻيون

ريڊيو تي تاثرات   ليکڪ : ناڪر چاولا
بنسي کوبچنداڻي

ناڪر چاولا سنڌي جڳت جي هڪ ڀوڳٽي شخصيت آهي. رام
پنجواڻيءَ جي سيتڪ ڪيندر سيتا سنڌو يون ۾ هو سالن کان
سانسڪرتڪ سيتڪ ۽ ساهيتڪ پروگرام ۽ سيمينار ڪندو آيو آهي.
۾ درشڪن کي جهمائيندو آيو آهي. منهنجي خيال ۾ ڀارت ۾ ڪو ورلو
سنڌي هوندو جنهن سيتا سنڌو يون ۽ ڀارو ناڪر چاولا جي جوڙيءَ جو
نالو نه ٻڌو هوندو. ناڪر چاولا سنڌي ٻوليءَ ۽ ساهت جي ڪيترن ٻين
سنستائن سان به جڙيل آهي.

سنڌي ادب ۾ سنڌس آمد ليکڪ طور دير سان ٿي جا گهڻو اڳ ٿيڻ
کپندي هئي جو هو سنڌي ادب سان تمام گهڻن سالن کان جڙيل آهي. ورهاڱي
کانپوءِ شايع ٿيندڙ "سهڻي" ساهتڪ ماهوار مخزن جو هو ايڊيٽر هو ۽
هاڻي وري ادبي جڳت جي لاڏلي مخزن "سپون" جو ايڊيٽر آهي. سنڌس
پهريون ڪتاب شايع ٿيو اهو هو ڪهاڻين جو ڪتاب جنهنجو نالو هو

آڪاٽيءَ نريعي، پاڻڪن کي ساڻ ڪري هلي ٿو. ٺاڪر چاولا سنڌي ادب ۾ نئون نامي، جھونو ليکڪ آهي. هن تاخميق ڪار زندگيءَ جي گھرائيءَ کي ماپيو آهي، ۽ جنھن رچناڪار زندگيءَ جي گھرائيءَ کي ماپيو آهي، جيڪو اکيون کولي هلي ٿو يعني جو ڏور نگاھ آهي، تنھن کي زندگيءَ جي قدم قدم تي، ڪھاڻيءَ جا پلاٽ نظر ايندا آهن. ٺاڪر چاولا پنھنجين ڪھاڻين ۾ جدا جدا عبارتن جو استعمال ڪيو آهي. صرف بياني عبارت ليکڪ کي نا ڪافي لڳي آهي. آتم-ڪٿائي عبارت جو وڌ ۾ وڌ استعمال ڪيو اٿائين. آتم-ڪٿا ئي عبارت سبب، سندس ڪھاڻيون وڌيڪ پر اثر ۽ پنھنجيون ٿيون لڳن.

مونکي هڪ ڳالھ سمجھ ۾ نہ آئي تہ ليکڪ ڪھاڻين کي سنڌي ڪھاڻيون ڇو سڏيو آهي. هيءُ ڪھاڻيون تہ ڪنھن بہ ٻوليءَ جون ڪھاڻيون ٿي سگھن ٿيون. شايد ان ڪري ليکڪ اِهو عنوان ڏنو آهي جو ڪھاڻيون سنڌيءَ ۾ لکيل آهن ۽ انھن ڪھاڻين جو رچناڪار بہ سنڌي ئي آهي. پاڇاڙيءَ ۾ مان ائين چوندس تہ ٻولي هجي يا ڪھاڻيءَ جا پيا عناصر، ليکڪ سيني ڪيترن ۾ نيون نيون ڪوششون ڪرڻ لاءِ آزاد آهي، پر هن جي مثان صرف هڪ ئي ٻنڌن آهي، هڪ ئي جوابداري آهي تہ ان جي ادب جو زندگيءَ سان واسطو نہ ٽٽي.

■■■

رن ريپين جا برافٽ ۽ چيڪ! هو فائيل ڏسندو رهيو ۽ انن سالن کان
يڪ جن فائيلن جو مدو ٽپي ويو هو اُهي ڦاڙڻ لاءِ رکندو ويو..."

هيءَ ڪهاڻي هڪ لاچار ۽ اڪيلي اِنسان جي ڪهاڻي آهي. جو
سيءَ ۾ ڪوهاجي ڪنهن خوشيءَ جي تروري جي تلاش ۾ آهي!

اِئين "اڪيلو-اڪيلو" ڪهاڻيءَ ڪانپوءِ ٢٢ پيون به ڪهاڻيون آهن.
ناجنيهه راتيون- چنيهه ڏينهن" ڪهاڻي آهي آشا جي شاديءَ جي محل
ي ڪنبهر ۾ تبديل ٿيڻ جي. آشا جو گهوٽ جسماني طرح ڪمزور آهي
سنس کان اها ڳالهه لڪائي ويئي آهي. هوءَ تنهن به گهوٽ سان سماجهوتو
ڪرڻ لاءِ تيار آهي ۽ پيڪن ۾ رهندي چنيهين ڏينهن به رات جو
ڪ بجي گهوٽ جي سڏ جو انتظار ڪري رهي آهي! ڇا اڄان تائين
نتي سماج ۾ اِئين ٿيندو آهي؟ جي اِها حقيقت آهي ته اساجي سماج
اڇ پاڇ هڪ پاڇڙيل سماج آهي!

اڇو ته هن ڪتاب جي ڪن ٻين ڪهاڻين تي ڳالهايون.
موڪلاڻي" ڪهاڻيءَ جو نايڪ شيام پاڻ ته ڏنتي ۾ ناڪامياب وڃي
و پر پٽ کي پئسو ڪمائڻ لاءِ هوائي جهاز ۾ ٻاهر موڪلي ٿو جو هڪ
راهمڻ ڪيس ڇيو هو ته سندس پٽ هاٿي پئسي ڪمائڻ جي يوگيه آهي.
ٽ کي اُماٽي جنهن هو گهر اچي ٿو ته براهمڻ جي پٽ کي ڏنل صلاح
ري پڙهي ٿو جنهن ۾ لکيل آهي، "هي سال تو لاءِ شڀ آهي. توکي
ڪمائڻ جو يوگ آهي پر آخرين مهيني ۾ تون پنهنجو هڪ پيارو وڃائڻ
جو نياپو ٻڌندين." ها اِهو هڪ پيارو شيام پاڻ ئي ته آهي!

ڪهاڻي "ڇو ڪيو مون ائين ڇو ڪيو" ۾ ليکڪ اِظهار جو
ڪمال ڪيو آهي. ڏسو هي ڪهاڻيءَ جو ٽڪرو.

"... پر مون ڪڏهن به توکي ائين نه سمجهيو ته وقت ايندي
ماڳهه منهنجي سڄين پاونائن کي ائين لتاڙي ويندين جئن
سڪل ڇٽي ويل پتن مٿان، بي رحميءَ سان لنگهي وڃبو آهي
۽ اُنهن پنن جا ٽڪرا ٽيڻ جا آواز به تنهنجي ذهن کي
۽ ضمير کي نه لوڏائيندا."

”شاديءَ جي پهرين رات“ جنهنجا ٻه ڇاپا خلاص ٿي ويا آهن. اها ڳالهه سنڌي ادب ۾ هڪ انوکي ڳالهه آهي. سندس پيو ڪهاڻين جو ڪتاب هو ”اڄ جون ڪهاڻيون“. (ٻه ڇاپا) اُن وچ ۾ ٺاڪر چاولا اسانکي هڪ ٻي ٻه ساهتڪ سوکڙي ڏني، پنهنجي سنڌ جي سفرنامي جي روپ ۾، جنهنجو نالو هو، ”تون سنڌ ۾ رهي پئُه“

اڳين ٽن ڪتابن تي ڪافي سمالوچنا ٿي آهي ۽ ڪافي ساهتڪ بحث مباحثو ٻه ٿيو آهي، جو منهنجي سمجهه ۾ هئي ڪنهن ليکڪ جي رچنائن تي ويڇهڙائيءَ ۾ نه ٿيو آهي. پر مان هتي سندس ڪتاب ”سنڌي ڪهاڻيون“(ٻه ڇاپا) تي ئي ڳالهائيندس.

ٺاڪر چاولا جون ڪهاڻيون، ڪهاڻيون آهن؟ يا مني ڪهاڻيون آهن؟؟ يا مختصر ڪهاڻيون آهن؟ يا وري سنڌي ساهت کي ڏنل هڪ نئين صنف آهي؟ مان ته ان واد وواد ۾ نه پوندي بس ايترو ئي چوندس ته ٺاڪر چاولا جون ”سنڌي ڪهاڻيون“ ڪهاڻيون ته پڪ آهن جو اُنهن ۾ ڪٿن آهي، ڪردارنگاري آهي، پس منظر آهي، سٺي ۽ سپڪ ٻولي آهي، سنڌي سماج ۾ ٿيندڙ بدلاو جي جهلڪ آهي ۽ ها ليکڪ پنهنجي ڪهاڻين ۾ ڪو سنديش ضرور ڏيڻ چاهي ٿو. هو اُهو سنديش ڪهاڻيءَ معرفت پاٺڪن تائين پهچائي ٿو. ليکڪ جون هي ڪهاڻيون يٿارت واد تي آڌارت هوندي ٻه آدرشوادي ڪهاڻيون آهن!

ڪتاب جي اڳياڙيءَ ۾ پريو وفا، چوئٿرام لالچنداڻي، واسديو نرمل ۽ پدم راج شرما جا لکيل مهاڳ آهن. پيڄ ٣٧ تي هن ڪتاب جي پهرين ڪهاڻي آهي، جنهنجو نالو آهي ”اڪيلو، اڪيلو“ جا ماڻڪلال جي ڪهاڻي آهي. هيءَ هڪ چريتر پرڌان ڪهاڻي آهي. ليکڪ جي جدائي ”اڪيلائي هوندي ٻه من کي ڇلانگه مارڻ لاءِ پڙڪائيندي آهي. اڄ هو اڪيلو ويٺو آهي. هن پنهنجي وڏي فئڪٽري چاليهن سالن کانپوءِ بند ڪئي آهي. جو هو هڪ اوتر ۾ لکين رپيا وچائي ويٺو آهي. وڏي آفيس ڏيئي ننيي آفيس ورتي اٿائين، سو ٻه هر ساٿڻ جي زور پرڻ تي.. ماڻڪلال هڪ هڪ پراڻو فائيل ڏسندو ٿو وڃي. ... هيترا آربر هيترا بل.

اِنٽرويو

هڪ سڦل شاخص ۽ ساهتيڪار- ٺاڪر چاولا
انٽرويو وٺندڙ- وشنو ڀاٽيا

• وشنو: مسٽر ٺاڪر چاولا! ڪهاڻي لکڻ جو خيال توهان کي ڪڏهن آيو؟ ڪهڙي گهٽنا يا دُرگهٽنا توهان کي لکڻ لاءِ آمادهہ ڪيو؟ وستار سان ٻڌايو.

ٺاڪر: 'بوري بندر اسٽيشن تي' منهنجي پهرين ڪهاڻي هئي. هڪ سلوار ڪرتي ۾ حسين ڇوڪريءَ جي انداز-مونکي، هناجي شاخصيت تي لکڻ لاءِ آمادهہ ڪيو.

• وشنو: مون کي لڳي ٿو تہ ماختصر ڇوڻ جي موهہ ۾ ڪهاڻيءَ لاءِ جيڪا اوسڙ يا ڊيولپمينٽ گهربل آهي. اُن کان ڪناري ڪشي ڇوٽا ڪريو؟

ٺاڪر: منهنجي خيال ۾ ضرورت کان وڌيڪ ڪنهن بہ گهٽنا کي ڇڪڻ، اڄ جي زماني ۾ ضروري ڪونهي، ٿوڪي ۾ ڳالهہ ٻڌائي، پاسيرو ٿي وڃاجي باقي پاٺڪ پاڻ سوچي.

”جڏهن هوءَ آئي“ ڪهاڻيءَ ۾ ليکڪ جي سونهن جي شيدائي هئڻ جو احساس ٿو ٿئي. ڏسو هو محبوبا جي ملڻ جي ڳالهه ڪهڙي نه شاعرانيءَ انداز ۾ ڪري ٿو.

”... پوري پنجين بجي پنهنجي ساهيڙيءَ سان گڏ هوءَ ريشمي سلوار واري چمڪ چمڪ ڪندي آئي. اُن وقت ائين لڳو ڄڻ مندر ۾ ٽنگيل گهنڊ زور زور سان وڄڻ لڳا. اُتي لڳل وڻ زور زور سان پنن کي توڙڻ لڳا. سمنڊ جي لهرن ۾ جوش اچي ويو ۽ اُهي اُڇلي رهيون هيون. گلن جا ٻوٽا به اُتي نه هئا. تڏهن به ڪٿان ڪٿان اچي زمين تي پيا جتي هن جا ڪومل قدم اچي بيٺا....“ پوءِ اُن ملاقات کي ياد ڪندي ليکڪ چوي ٿو. ”اُن ويل نه هن کي انجام اقرار ڪيا ۽ نه مون... هلي وڃڻ ڪانپوءِ ائين پئي لڳو.... هي نه چيومانس هو نه چيومانس... شايد همٿ ئي نه هئي... ڪاش اُن ويل اِهو ته پڇانس ها، هنجو مون بابت ڪهڙو رايو آهي!“

”هو اڇوتو آهي“ هڪ مرد جي ڪهاڻي آهي جو هڪ شادي شد ناريءَ کي ڦاسائڻ جي ڪوشش ٿو ڪري ۽ هوءَ تباهي جي منهن ۾ وڃڻ کان اڳ پاڻکي سنڀالي ٿي. ”شاديءَ جي ٽين رات“ اُن ڪنوار جي ڪهاڻي آهي جا شاديءَ کان اڳ ئي پنهنجي ننڍپي ملمي جي ٻار کي پيٽ ۾ پالي رهي آهي. ”شاديءَ جي چوٿين رات“ اُن لالچي مڙس جي ڪهاڻي آهي جا پئسي ۽ شان سوڪت جي موه وس ٿي پنهنجي ٿيءَ کي فرانس ۾ شادي ڪرائي ٿي موڪلي، وني عمر جي اُن انسان سان جنهنکي فرانس ۾ پنهنجي ساهيڙي اڳيم ئي آهي! هو هندستاني زال کي نوڪرياڻيءَ کان وڌيڪ نٿو سمجهي. زال نيٺ فرانس مان پنهنجي ديش پهچي ٿي اچي.

ڪتاب جي ٻئي حصي ۾ ۵ مني ڪهاڻيون آهن ۽ ٽئين حصي ۾ ۴۰ بنا عنوان ڪهاڻيون آهن جي پاٺڪ پاڻ پڙهي لطف وٺن.

ها. ٺاڪر چاولا کي ڪهاڻي چوڻ جو ڏانو آهي ۽ اهڙي انداز ۾ ڪهاڻيون ٻڌايون اٿائين جنهن نموني هن کان اڳ سنڌي ادب ۾ ڪنهن نه ٻڌايون آهن! هن نئين ڍنگ جي ڪهاڻين جو دلي سواگت آهي!

■ ■ ■

وشنو: منھنجي رائي ۾ توھان وٽ ڪردار آھن- پر ڪردار نگاري ڪونھي؟
تاڪر: 'مائي اِمل'- 'چئنراءِ جو بنگلو'- 'منھنجي چاچي'- 'منھنجي پڦي'. مي ڪھاڻيون، ڪردار نگاري سبب ئي اُڀري بيٺيون آھن.
وشنو: اڄ جون ڪھاڻيون ڪتاب ۾ جيترا رايا ڏنا اٿو. اُن مان لڳي ٿو تہ توھان جون ڪھاڻيون ھر طرح سان سڦل آھن. ڪلاتمڪ آھن؟
تاڪر: اھي رايا منھنجا لکيل ناھن. الڳہ الڳہ ليکڪن وٽان 'شاديءَ جي پھرين رات' تي لکيل آھن، جيڪي جيئن جو تيئن ڏنا ويا آھن.
• وشنو: اھڙا رايا حاصل ڪري توھان ڇا ٿا محسوس ڪريو؟
تاڪر: ڪڏھن ڪيئن تہ ڪڏھن ڪيئن.
• وشنو: ڇا توھان جي ڪھاڻي لکڻ تي چيخوف جو اثر آھي؟ چيخوف مختصر ڪھاڻي چئي آھي؟
تاڪر: چيخوف جي ڪھاڻين ۾ بہ ٿوري ۾ گھڻو چيل آھي.
• وشنو: ٻين ڪھڙن ليکڪن کان توھان متاثر ٿيا آھيو؟ سنڌي توڙي ٻين ڀاشائن جا؟
تاڪر: منٽو، ڪرشن چندر ۽ ايشور چندر.
• وشنو: سرل- سپاٽ طرز بياني -نہ گھماءُ ڦيراءُ، نہ ئي ملھن جو ٽڪراءُ، نہ ئي ڪا مانسڪ ڪشمڪش؟ ائين ڇو آھي؟
تاڪر: سرل ٻوليءَ ۾ لکڻ پاڻ ڏکيو آھي. لفظن جي چونڊ ڪري لکڻ معنيٰ، پنھنجي ارادي بيان کان پري ٿي وڃڻ.
• وشنو: سڦلتا جو ڪو فارمولو ڪونہ ٿيندو آھي. پر توھان جون ڪھاڻيون لوڪپريہ بڻيون آھن. تنھن جو ڪھڙو ڪارڻ آھي؟
تاڪر: ڪھاڻي جيستائين پڙھي پوري نہ ٿي ڪئي وڃي. پاٺڪ کي ڄاڻ نہ ٿي پوي تہ ڪھاڻي ڇو لکيل آھي ۽ اچانڪ ڪيس تير نشاني تي لڳل ملي ٿو.
• وشنو: 'پنھنجون پنھنجون ڳنڍڙيون' ڪھاڻي نندلعل جي اڄ جي مشغول زندگي ۾ اڪيلي پڻجي وڃڻ جو درد آھي. اھو مسئلو پر خود

• وشنو: توهان جي ڪهاڻين جا ڪردار آهن. اُنهن جو فقط مثاچرو احوال آهي. توهان اُن جي اندر ۾ جهاتي پائي ڇو نٿا ڏسو؟

ٺاڪر: خود ڪردار ئي پنهنجي پَڻ جملن ۾ پنهنجي اندر جي آنڌ مانڌ بيان ڪري ٿو ڇڏي.

• وشنو: منهنجي رائي ۾ توهان وٽ ڪهاڻين جا شاهي پلاٽ آهن. پر اُن ۾ اڏاوت لاءِ اسپيس تمام گهٽ آهي. ڇو؟

ٺاڪر: اڄ جي زماني ۾، نه لکڻ واري وٽ ايترو وقت آهي ۽ نه ئي وري پڙهڻ لاءِ.

• وشنو: ڊوڙڊڪ- پڇ پڇان واري زندگيءَ ۾ ڇا ليکڪ وٽ ٺهر نه هئڻ گهرجي؟ يا ڪردارن لاءِ موزون ڊسڪرپشن ۽ پس منظر جي عڪاسي نه هئڻ گهرجي؟

ٺاڪر: ڪنهن به ڪردار جو عڪس ضروري آهي. منهنجي ڪهاڻين ۾ صفحا ڀرڻ جي ضرورت نٿي پوي، ان ڪردار لاءِ ڪاجهه جملا ئي ڪافي معنيٰ رکن ٿا.

• وشنو: شايد توهان کي لڳندو هوندو ته مان توهان کي فقط ٻڌائڻ ٿو چاهيان. پر منهنجو ارادو فقط اهو آهي ته ڪهاڻي لکڻ جي پروسيس مان لنگهندي هر ليکڪ کي هڪ مخصوص من استٿي سان مقابل ٿيڻو پوندو آهي. توهان جي من استٿي ڪهاڻي لکڻ وقت ڪهڙي هوندي آهي؟

ٺاڪر: ڪهاڻي لکڻ لاءِ، ڪوبه خيال، ڪي ئي ڏينهن ذهن ۾ هلندو رهندو آهي ۽ جڏهن من جي استٿي لکڻ جي ميزان تي پهچي ويندي آهي، ڪهاڻي لکي اُٿندو آهيان.

• وشنو: رگويد ۾ چيل آهي ته شبد جو وئرٿ اُپيوگ نه ڪرڻ گهرجي. ان موجب لفظن جو صرفو ڪريو ٿا-برابر؟

ٺاڪر: مان ان چوٽيءَ جي پنڊيان ته نه آهيان پر ٿورن لفظن ۾ وڏي معنيٰ رکڻ ضرور ٿو چاهيان.

فقط ڪٿي ڪٿي منيمم ڳالهائين ٿا. مئڪسيمم ڳالهائڻ فقط ليکڪ جو آهي؟

ٺاڪر: ڪهاڻي ڪردار پاڻ ڳالهائين يا انهن بابت ليکڪ ڳالهائي.

• وشنو- بند دروازو يادگار ڪهاڻي آهي. ٻڍڙن طرف اولاد جو نظريو دل ڏکوئيندڙ آهي. ٻڍا آشرم بہ اُن جو علاج ناهن. ان بابت من وگ منو گيانڪ پهلو تي سوچڻ جي ضرورت ڪونهي؟

ٺاڪر: مونکي بہ وقتي ائين لڳندو آهي. صرف رهڻ ۽ کائڻ تہ ڪافي ڪونهي. اندر جي اُساٽ ڪي اُتي ڪير ٻڌندو؟

• وشنو: اڄ جون ڪهاڻيون رواجي ماڻهن جون ڪهاڻيون آهن. انهن ۾ توهان اهڙو ڇا غير-رواجي ڏٺو؟

ٺاڪر: رواجي ماڻهن جون ڪهاڻيون ناهن پر عوام ۾ رهندڙ ۽ ڦرندڙ ڪردارن کي جئن جو تئن پيش ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي.

• وشنو: ڪهاڻين ۾ جيڪي ڪردار آهن. جن سماجڪ اسٿتين ۾ جي رهيا آهن. اُهي عام فهم آهن. انساني رشتن جو فقط پوليوشن آهن؟

ٺاڪر: پر ڪي تہ حالتن جي لپيٽ ۾ اچي ويا آهن، نہ چاهيندي بہ ڪي ڪردار عام فهم هوندي بہ اٽڪي ٿا پون.

• وشنو: انسان جي رشتن جي بي وئليوئيشن توهان جي ڪهاڻين ۾ نمايان آهي. ان لاءِ ڪنهن کي ڏوهي ٺهرائجي؟

ٺاڪر: سماجڪ اوٽاين کي ۽ پنهنجي ملهن کي نہ سمجهڻ لاءِ!

•وشنو: توهان جي نظر ۾ ڪهاڻي لکڻ لاءِ ڪهڙا ايليمينٽس هئڻ جڳائين؟

ٺاڪر: ڪردار، ماحول، اُسري آيل حالتون ۽ اُنهن کي ظاهر ڪرڻ جو پڪو ارادو.

• وشنو: گذريل اڌ صديءَ ۾ ڪهاڻيءَ جي اظهار ۾ جيڪي تبديليون آيون آهن؟ ڇا ان ڪري بنا گهمڻ-ڦيرائڻ جي ساديون سڌيون ڪهاڻيون لکيون اٿو؟ ڇاڪاڻ تہ ٦٠-٩٠ جي دور ۾ ليکڪ ۽ پاٺڪ جي

ڪي آتت ڏيڻ مسئلي جو حل تہ ڪونهي؟ مسئلي تي سوچ جو حق پاٺڪ کي ڇو نٿا ڏيو؟

ٺاڪر: منهنجي گهڻين ڪهاڻين ۾ پاٺڪ کي سوچڻ لاءِ ڇڏيو ويندو آهي. مان نہ صرف ڳالهہ ٻڌائي کسڪي ويندو آهيان پر هن ڪهاڻي ۾ ٻڌايو ويو آهي ڪردار اڪيلو ڪونهي. سيڪو پنهنجي پيڙا ۾ لپٽيل آهي.

• وشنو: 'گناهہ جو مونکي اجان ڪرٽو آهي'...ڪهاڻي خوبصورت آهي هلڪي ڦلڪي آهي. بنا گناهہ، بي .... گناهہ؟ بونيشن ڪهاڻي ۾ سٺي طنز آئي آهي. بيمار پٺو-پوءِ فون ڪاجو-تہ بہ اڪيلائپ هانٽنگہ آهي.

ٺاڪر: جن ڪهاڻين جو اوهان ذڪر ڪيو آهي، سي بنه حقيقي ڪهاڻيون آهن اهي ڪردار بہ سچا آهن، زنده آهن جن کي ڏسي بہ تو سگهاجي.

• وشنو: سيني کي پنهنجي 'ڇپاخون'-'آپگهات' جون ڪهاڻيون آهن. آپگهات انسان تڏهن ڪندو آهي. جڏهن موجودهہ اسٿتين ۾ .... پاڻ کي مس فٽ محسوس ڪندو آهي. ... ڪهاڻين ۾ آپگهات جو سبب مهم پٽيان ڪو ڪارڻ؟

ٺاڪر: آپگهات جو سبب، اشاري ۾ ... آهي، حالتن جو پيڙڻ يا چاهت جي اڌين ٽيڻ.

•وشنو: 'مفت ۾ سوڪڙي'-'هو ڪيڏانهن ويو' هڪ کي ڪاٽ هٽنڊڙ نڳہ آهن تہ ٻيو گهر کي ڪاٽ هٽنڊڙ نڳہ آهي. ٻنهي ڪهاڻين ۾ اُهي قانون جي پهاچ ڪان پري آهن. اهڙن نڳن لاءِ ڇا ڪاجي؟

ٺاڪر: 'مفت ۾ سوڪڙي'، لالچ ڏياري، قاعدي قانون جي صفائيءَ سان اوٽ ورتي وڃي ٿي ۽ 'هو ڪيڏانهن ويو' بس ڇوڪريءَ سان شادي ڪري هن کي بيوقوف بڻائي هليو ويو.

• وشنو: توهان جي ڪهاڻين ۾ ڪردار نہ پاڻ ۾ ڳالهائين ٿا. نہ گفتگو ڪن ٿا. پاٺڪن کي فقط ليڪڪ ئي ڳالهائيندو نظر اچي ٿو؟ ڪردار

اِنٽريو پيون حصو

سپون، سيتا سنتو يون-سماجڪ شيوا

• وشنو: رام پنجواڻي جو سپنو هو تہ گرديو-ٽئگور جي طرز تي شانتي نڪيتن جيان سنڌين جون پنهنجو سنتو يون هجي. پوءِ اُنکيان سيتا نالو ڪئن لڳايو ويو؟

ٺاڪر: جنهن شروعات ۾ ان 'سنتو يون' کي خريد ڪرڻ لاءِ ڊونيشن ڏنو، هن جو اهو شرط هو تہ سندس زال جو نالو 'سيتا' اُنکيان ڏنو وڃي.

• وشنو: رام پنجواڻي چاهيو ٿي تہ سيتا سنتو يون ذريعي سنڌين جي ساهت، سنگيت ۽ ڪلا جو وڪاس ڪيو وڃي. ان ڏس ۾ بانيڪارن هيلتائين ڇا ڇا ڪيو آهي؟

ٺاڪر: جيستائين ساهت جو سوال آهي، دادا رام پنجواڻيءَ ڪانپوءِ سندس تمنا موجب 'سپون' ادبي مخزن گنريل 20 سالن کان بادستور ڪيي پئي وڃي ۽ جنهن کي پائڻ لاءِ هٿ ڪس هوندي آهي. سنڌي سنگيت ۽ ڪلا کي اُپارڻ لاءِ گنريل سورهن سالن کان، هيءَ ئي هڪ سنتو يون آهي. جتي 430 سنگيت پروگرام ٿي چڪا آهن ۽ ساري هندستان مان الڳہ الڳہ ڪلاڪار گهرايا وڃن ٿا ۽ گهٽ ۾ گهٽ 400 درشڪ موجود هوندا آهن.

وچم ڪميونيڪشن ٽٽي ويو هو.

ٺاڪر: اڳي ٻُولهي ٻُولهي اکرن جي سٽاءَ ڏانهن ڌيان ڏئي. جملا جوڙيا ويندا هئا. پر هاڻ پاٺڪ کي سڌو سنوائتو اظهار کپي پر ان ڪهاڻي جو مقصد پختو هجي!

• وشنو: اڳي ليکڪ ڪنهن آدرش کي کڻي لکندا آهن. پوءِ ڪهاڻي کي ڪلا-وڪاس سمجهيو ويو. تجربا ڪيا ويا. ڇا ليکڪ جو ڪو مقصد ٿي سگهي ٿو؟

ٺاڪر: اُها اَڌ صدي جهوني ڳالهه آهي. آدرشي بڻجي ڪنهن کي صلاح ڏيڻي معنيٰ پراڻي ڪهاڻي ٻڌائڻ. هاڻ تہ پاٺڪ کي صرف ڪهاڻي ۾ اشارو ڏيو ۽ خود گم ٿي وڃو.

• وشنو: توهان لاءِ ڪهاڻي لکڻ ڇا آهي؟ آتم سنتوش يا سماج ڏانهن وڃڻ ٻڌتا؟

ٺاڪر: پنهنجي من سان ڳالهائڻ جو هڪ ساڌن.

• وشنو: ستيم، شوم، سندرم- ڇا ساهت لاءِ اڄ بہ موزون آهي؟

ٺاڪر: نہ صرف موزون آهي پر اسين سڀ انهن ملهن جي چوڌاري پيا ڦرون.

• وشنو- ڪلا زندگيءَ لاءِ آهي تہ ڪهاڻي ساهت زندگيءَ جو ڪهڙو پلو ڪري سگهيو آهي؟

ٺاڪر: زندگيءَ ۾ ڪلا، ڪهاڻي ساهت بڻجي، ڪيترن جي زندگي ٺاهڻ جو هٿيار بڻيو آهي.

■■■

۽ ٻڌندڙ فقط ڪاڏي جي لالچ تي اچن ٿا. اهو الزام توهان تي آندو ويندو آهي؟
ٺاڪر: ممبئي جهڙي شهر ۾ صرف ڪاڏي ڪائڻ لاءِ ڪو به پنج ڪلاڪ نه وڃائي سگهندو، ڇا لاءِ اڍائي ڪلاڪ سنگيت پروگرام هوندا آهن ۽ ڪنهن ڪي به اڍائي ڪلاڪن کان وڌيڪ گهر ۾ اچڻ وڃڻ ۾ لڳن ٿا.
وشنو: جيڪو ڪم ڪندو آهي. اُن جي آلوچنا ڪئي ويندي آهي. توهان جي حالت ۾ پڻ ائين ٿيو آهي ان بابت ڪو افسوس آهي؟ يا ڪم ڪرڻ لاءِ حوصلا بلند آهن؟
ٺاڪر: ڪڏهن ته سچ پچ ائين لڳندو آهي ته هيترو سارو وقت ڇو ٿا وڃايون، جڏهن سڀ راضي به نٿا ٿين پوءِ ٻئي پل وري سوچيندو آهيان، نوانوي سيڪڙو ته راضي آهن.
•وشنو: ڇا اول ڪلچر ذريعي سنڌي ٻولي سروائيو ڪري سگهندي. جڏهن ڪ سنڌي ناٽڪن، سنگيت پروگرامن، پين سنڌي شوز ۾ درشڪ ٽڪيٽ خريد ڪري شريڪ ٿيڻ پنهنجي شان جي خلاف سمجهندا آهن؟
ٺاڪر: جنهن ڪڙيءَ تي اسان جي جاتي پهچي چڪي آهي، اُتي آوازي ڪلچر ۽ سنڌيءَ ۾ ڳالهائڻ ئي هڪ موزون جياپو رهندو.
•وشنو: سڪولن، ڪاليجن ۽ گهرن مان سنڌي ٻولي نڪري ويئي آهي؟
ٺاڪر: ڪاش اسين سڀ سنڌي گهرن ۾ سنڌي ۾ ڳالهايون، اسانجي گ هر ۾ ته سڀ ٻار وڏا سنڌي ۾ ڳالهائيندا آهن. ڪو اهڙو نمونو نڪرڻ گهرجي، جو وري اسڪولن ۽ ڪاليجن ۾ سنڌي واپس اچي وڃي، اهو تڏهن ٿيندو. جڏهن سنڌيءَ ڪي سکڻ ڪمپلسري ڪيو ويندو.
• وشنو: اڪاڊميون، سيمينار- انعام- اقرار سنڌي ٻولي کي بچائي سگهندا؟
ٺاڪر: سنڌي ٻوليءَ کي نقصان نه پهچائين، صرف پنهنجي شخصي فائدي

•وشنو- ساهت جي سطح تي تماهي سپون ضرور آهي. پر ڪلا، جنهن ۾ نرت ڪلا ۽ چترڪلا به اچي ٿي. ان ڏس ۾ ڇا ڪيو ويو آهي؟

ٺاڪر: وڌيڪ ڪاجهه به نه صرف چترڪلا ڪي سنڌو درشن جو نالو ڏئي، ان ۾ سنڌ ۽ سنڌ جي سنسڪرتيءَ جي جهلڪ ڏيکاري وئي آهي.

• وشنو: گذريل چند سالن کان پون جي منچ تي ڪمڙا نوان نوان گائڪ ۽ گائڪائون آندا آهن. جيڪي اڳتي هلي سنڌين جو نالو روشن ڪري سگهن ٿا؟

ٺاڪر: هڪ ڏيڍ ڪان به وڌيڪ گايڪ ڪلاڪار، ڀڳت سيتا سنتو پون ۾ پنهنجي ڪلا ڪي هڌائي ۽ ڏيکاري چڪا آهن، اهو ڪٿي به نه ٿي سگهيو آهي.

• وشنو: رام پنجواڻي جو اهو به سپنو هو ته نون نون گائڪن ۽ گائڪائن جون هر مهني آڊيو ڪئسيٽس جاري ڪيون وينديون. ان ڏس ۾ ڪمڙيون ڪوششون آهن؟

ٺاڪر: پهرين ته رڪارڊنگ اسٽوڊيو، وڏي خرچ ڪري نه ٿهي سگهيو آهي ۽ ان ڪري ان ڏس ۾ ڪاجهه به نه ٿيو آهي.

• وشنو: پنجابي لوڪ سنگيت-فيوزن ذريعي فلمن ۾ نه پر هر هنڌ پاپيولر بڻيو آهي. ان ريت سنڌي سنگيت پاپيولر بڻجي سگهي ٿو؟

ٺاڪر: ادل، اسان سنڌين وٽ به اهڙو لوڪ سنگيت آهي، پر ان ڪي ظاهر ڪرڻ لاءِ محنت ڪير ڪري ۽ خرچ ڪير ڪري؟

• وشنو: پارو چاولا- شاهه، سچل، سامي جا جيڪي آڊيو سي ڊي پيش ڪيا آهن. ڇا انهن ڪي سرن سان سهڻي نئين پيڙهيءَ ڪي سوغات ڏيئي سگهجي ٿي.

ٺاڪر: ڪاش ان لاءِ گورڌن ڀارتي جي سوجهه ٻوجهه موجود هجي ۽ سي. ارجن جهڙو سنگيتڪار ڪو ٽرسٽ، جيڪو خرچ ڪرڻ چاهي، پر هاڻ ته ذئي دوست موجود ڪونهن.

•وشنو: توهان هيلتائين جيڪي به سنگيت جا ڪاريه ڪرم رکيا آهن. درشڪ

خريد ڪندا آهن؟

ٺاڪر: 'سهڻي' جو زمانو ڪجهه پيو هو، هاڻ 'سپون' سنستا جي خرچ تي نه ڪيي ويندي آهي پر دوستن وٽان ملندڙ ائبورٽائيزمينٽ تي 'سپون' جا لائيف ميمبر گهٽجي ۾ گهٽا آهن.

• وشنو- دادا جشن جي جيون مان پريرنا وٺي توهان سماج شيوا جا ڪاريه ڪيا آهن. ڪهڙين سنستائن سان وابسط آهيو؟

ٺاڪر: ١. رام پنجواڻي چئرٽبل ٽرسٽ، ٢. پروفيسر رام پنجواڻي لٽرري ائنڊ ڪلچرل سينٽر، رائيٽرس ائنڊ آرٽسٽس ويلفيئر فائونڊيشن سيني سنستائن جو مئنيجنگ ٽرسٽي.

•وشنو: ٻارن کي سال ۾ ٻن ٻزن نوٽبڪ ڏيڻ، هر وقتوا کي 100-200 رپيا مهنو ڏيڻ ۽ هر مريض کي محدود مدي لاءِ (5-6 مهنا) ٥ سو رپيا يا اسڪول، ڪاليج، هاسپيٽل نالي 1000, 2500, 5000 ڏيڻ اسان اُن جي ڪوٽ ۽ دکہ گهٽجي وجي ٿو؟

ٺاڪر: ڪنهن حد تائين 200 وقتوائن کي مالي مدد تہ ملي ٿي باقي ڪنهن جي ضرورت تہ پوري ڪري نٿي سگهجي ۽ نہ ئي وري ڪوٽ يا دکہ گهٽائي ٿو سگهجي.

•وشنو: آچاريہ رجنيش شيوا کي يونگہ سڏيو آهي. ڪوئي بہ ڪنهن جو دکہ نٿو گهٽائي سگهجي؟

ٺاڪر: برابر ڪنهن جو دکہ نٿو گهٽائي سگهجي. پر ڪنهن کي ٿوري مالي مدد ڪرڻ کي يونگہ چو سڏجي؟

•وشنو: ڀارت ۾ لکين ترمائو سنستائون آهن. سنڌين جون بہ انڪل 1000 ترمائو سنستائون، مندر، مڙهيون، ٽڪاڻا آهن. اڪثر پئسو ٽرسٽين وٽ ڪٺو آهي. ڪروڙين ۽ اربين رپيا آهن. پر ضرورتمندن تائين پئسو نٿو پهچي؟

ٺاڪر: ٻين لاءِ مان ڪجهه بہ نہ چئي، ايترو چوندس تہ هر مهني مون کي انڪل 50 هزارکان لک تائين رپيا ٽرسٽن مان ملندا آهن ۽ سڀ ئي ڏيئي ڇڏيندو آهيان.

لاءِ نہ سوچيو وڃي تہ هوند ڪاڄهہ تہ ٻولي جو فائدو ٿيندو.

•وشنو: سپون ملنيم جي ڪور (اڳئين ۽ پٺين صفحي) تي اٽڪل ٨٠ کن ليکڪن جا فوٽو ڇپيو. ٻي انڪ ۾ لکيو تہ ايترا ئي ٻيا ليکڪ آهن. جن جا فوٽو ڇپجي سگهن ٿا. اڄ ليکڪ ئي ليکڪ ۽ پاٺڪ جو ٻٽو رول نباهي رهيا آهن؟

ٺاڪر: اڄ پاٺڪن مان ڪيترائي ليکڪ ٿي ويا آهن، پر معيار وارا لکن ٿڌهن.

• وشنو: سپون، ڪونج، رچنا-شايع ٿيڻ جو ڪو وقت مقرر ڪونهي. ظاهر آهي تہ پاٺڪ ڪونہ ملي رهيا آهن.

ٺاڪر: 'سپون' مخزن بادستور گنريل ويهن سالن کان ڪنهن بہ پرچي کي بنا گڏجڻ هر ٽين مهني ظاهر ٿيندي رهي آهي.

• وشنو: فوٽن کي ڏسي لڳو تہ ايندڙ ٢٠ سالن ۾ سنڌي ليکڪ (عمر جي نقط نظر کان) تہ مري ويندا، پر سنڌي ٻولي ۽ ساهت بہ مري ويندو؟

ٺاڪر: ايندڙ ڏهن سالن ۾ ئي وڏو ڦيرو اچي سگهي ٿو.

• وشنو: مون کي تہ سنڌي ساهت ۽ ٻولي جي بچڻ جا آثار نظر نٿا اچن؟

ٺاڪر: پر بچائڻ جي ڪوشش تہ جاري رکڻ کپي.

• وشنو: گنريل ٻن ڏهاڪن ۾ سنڌي ۾ سرڪاري نيم سرڪاري ۽ خانگي سهايتا سان ڪتاب ضرور شايع ٿيا آهن. پر اُها سهايتا اڌوري ۽ اڻپوري هوندي آهي؟ باقي ليکڪ کي بندوبست ڪرڻو پوندو آهي؟

ٺاڪر: ڪتاب ڇپائڻ لاءِ سمورو خرچ تہ نہ ڪا اڪادمي ڏيندي آهي نہ ئي وري ڪو ٽرسٽ جي ڪتاب معياري هوندا تہ ١٥٠ ڪتاب نئشنل ڪائونسل فار پروموشن آف سنڌي لئنگويج خريد ڪندي آهي.

• وشنو: ڪتاب ضرور شايع ٿيا آهن، پر اُنهن مان گهٽن جو ساهتيڪ معيار آهي؟

ٺاڪر: ان لاءِ ڇا چئجي؟ پنهنجي رچنا تہ سڀن کي وڻندي آهي.

•وشنو: توهان 'سهڻي' انڪري ڪونہ هلائي سگهيا تہ اُن پٺيان پئسو توهان جو هو. پر 'سپون' ان ڪري ڪيئي رهيا آهيو -ڇاڪاڻ اُن پٺيان سنستا جو پئسو آهي. گهڻا سنڌي آهن جيڪي پئسن سان 'سپون'

• وشنو- گلنڊيڊام يا الهاسنگر ڪي سنڌي پنهنجو پرانت هئڻ جو ڪليم وجهي سگهن ٿا!

ٺاڪر: انهن شهرن ڪي پنهنجو سماجڪي سگهاجي پر ڪليم ڪنهن اڳيان وجهندا ۽ ٻڌندو ڪير؟

•وشنو: سنڌي ٻولي، ساهت، ڪلا ۽ سنگيت ڪي بهترين بنائڻ لاءِ پرئڪٽيڪل ۽ رچناتمڪ سجهاوَ؟

ٺاڪر: سجهاون مان ڇا ٿيندو، ڪجهه نه ڪجهه اهڙو ڪندا رهو جنهن مان سنڌي ٻولي سنگيت ۽ ڪلا جو واڌارو ٿئي.

• وشنو- سنڌي چئنل ٽيلوين تي هاجي؟

ٺاڪر: ته جيڪر گهٽيئي ڪلاڪار ظاهر ٿي سگهندا.

•وشنو- سنڌي ختم ٿي ويندي، ان لاءِ ٻاهريان نه، خود سنڌي ذميوار هوندا؟

ٺاڪر: برابر اسين ئي ذميوار ٿينداسين.

•وشنو- اُميد جو ڪرڻو؟ ڦر صبح هونگي؟

ٺاڪر: ان ڪرڻي جي آسري اسين به پنڌ ڪيون پيا.

■■■

• وشنو: چرچ جي چئرٽي مان اسڪول ۽ ڪاليج ٺهيا. تعليم جو پرچار ڪيو ويو. آريہ سماج ۽ خالصن ۾ اسڪول ڪاليج ٺهرايا. سنڌين بہ اسپتالون ۽ ڪاليج ٺهرايا. انهن ۾ خود سنڌين کي داخلا چو ڪونہ ملي رهي آهي؟

ٺاڪر: نہ ملي رهي آهي، ائين ڪونهي پر جئن ٻين کي ٿي ملي تئن ٿي ملي. سچ پاڇ سنڌين جي ڪاليجن وانگر ٥٠ سيڪڙو سنڌين جي ٺهيل اسپتالن ۾ بہ ڪو فائدو ملڻ کپي.

• وشنو: ڪئمپن ۽ ڪالونين ۾ شهرن جي سنڌين جي مٽي مائٽي ڪونہ ٿي رهي آهي؟

ٺاڪر: شهرن ۾ رهندڙ سنڌي ڪئمپن ۾ رهندڙ سنڌين جو رهڻ جو طريقو ڪاجهہ الڳہ ٿا سمجهن.

•وشنو: ڏيتي ليتي سبب سنڌي ڇوڪريون ٻين جاتين ۾ پرڻجي رهيون آهن؟

ٺاڪر: هاڻ صرف اهو سبب تہ ٿي نٿو سگهي پنهنجي پسندي کي وڌو ملهہ ٿو ڏنو وڃي.

• وشنو: ڇا اڳتي هلي ٻين جاتين ۾ جذب ٿي سنڌي پنهنجي آبڻٽي وڃائي ڇڏيندا؟

ٺاڪر: شل ائين نہ ٿئي.

• وشنو- سنڌي کي بچائڻ لاءِ سنڌين لاءِ الڳہ جي طلب ڪيتري جائز آهي؟

ٺاڪر: طلب تہ جائز آهي پر ڏاڍي دير ٿي آهي. جيڪو بہ جتي هيئر رهيو پيو آهي اُتان اُکرڻ نہ چاهيندو.

•وشنو: سياسي عيوضيپٹو بہ ڇا سنڌين کي ملي سگهندو؟ اسٽيٽ ليس ڪانسو اءِ سنڌي اڳوائڻ-هيڻ ڇو آهي؟

ٺاڪر: اها اسان جي بدقسمتي آهي. سيڪو اڳوان ٿيڻ ٿو چاهي. پر ڪنهن کي اڳوان ڪرڻ لاءِ تيار ڪونهي، ڀڌي ڪونهي.

•وشنو: ڇا سنڌين جي دل ۽ دماغ ۾ ڦيرو ايندو سنڌي بڻجي رهڻ لاءِ تيار ڪري سگهجي ٿو.

ٺاڪر: ڪاش ائين ڪري سگهجي!

انٽرنيٽ تي شادي....

اڄ جي زماني ۾، ائين ٿي ٿيندو آهي. جن کي ڪامپيوٽر هلائڻ اچي ٿو انهن کي انٽرنيٽ جو فائدو وٺڻ به ايندو آهي. سارو وقت دنيا ۾ جون خبرون ڪٺي ڪري سگهن ٿا.

سروج ائين ٿي ڪيو وديش ۾ رهندڙ 'گهرجي شاديءَ لاءِ'. 'شادي ڊاٽ ڪام' ۾ مڪ ڇوڪري جو وديش ۾ رهندو آهي. بايو ڊيٽا ڳولهيائين فوٽو به ڏٺائين. هو هئنبسم لڳس.. پاڻ به نوجوان ڇوڪري ماڊلنگ به ڪندي هئي، ان ڪري پاڻ کي خوبصورت رکندي، ٺاهوڪي لڳڻ جي ڪوشش ڪندي هئي.

هنن ٻنهي بايو ڊيٽا پڙهي، مڪ ٻئي کي پسند ڪيو. پنهنجي پنهنجي شونق جو چنٽ ۾ اظهار ڪندي نہ ٿڪبا هئا. جيڪي مڪ ٻئي جون ڳالهيون نہ وٽنديون هين، انهن کي بہ سڌارڻ جي رٿ مڪ ٻئي کي ڏيندا هئا. پر صلاح ڏيڻ مڪ ڳالهہ آهي. ٻئي جي غلطيءَ کي در گذر ڪرڻ ٻي ڳالهہ آهي.

ڇوڪري جا مائٽ دهلي ۾ رهندا هئا ۽ ڇوڪريءَ جا مائٽ وري بمبئي ۾. ٻنهي پنهنجي پنهنجي مائٽن کيءَ مڃايو ۽ موڪل وٺي مڱڻو دهليءَ ۾ رکيو ۽ چنن ڏينهن کان پوءِ شاديءَ جي به پڪ ڪئي. ڇوڪريءَ جي ماءُ، جيتوڻيڪ ان سڀ جلد بازيءَ لاءِ تيار نہ هئي. پر ڇوڪري وري وديش ۾ رهندڙ ڇوڪرو وڃائڻ نہ ٿي چاهيو.

دهليءَ ۾ مڱڻو ٿي گذريو، شاديءَ لاءِ بہ ماجي ٻڌاجي ممبئي مان ڇوڪريءَ

سنڌي
ننڍيون ڪهاڻيون

پاڪر ۾ مليو آيو.....

پريم، پيار جي شادي نہ ڪئي هئي.هن جو ماءُ ۽ پيءُ ڪنهن ـڙي نہ تہ شاهوڪار ڪٽنب مان ڇوڪري وٺڻ جي خواهش رکڻ وارن ـان هئا!

پريم جي پيءُ کي ٽي چار فئڪٽريون هيون، جن ۾ اليڪٽرڪ ـجا بلب هولبر ۽ ٽيوبن لاءِ چوڪ ٺهندا هئا. ڪجهہ پارٽ هو ٻاهر مال ـڏيئي ٺهرائيندو هو ۽ پوءِ پاڻ انهن کي چوڪ ۾ استعمال ڪندو هو ۽ ـائين ڪم کي وڌائيندو ويو.

اهڙي ئي هڪ فئڪٽري جي مالڪ جي ڌيءَ سان، پنهنجي پٽ پريم کي ڌام ڌوم سان شادي ڪرايائين. خوب خرچ ڪري، پنهنجي دوستن فئڪٽري مالڪن ۾ مشهوري حاصل ڪيائين.

ڇوڪريءَ کي جهڙو سلڇيل سمجهيو ويو ان کان وڌيڪ تيز نڪتي، ڪيس موٽر الڳہ ڊرائيور سميت کپندي هئي، رنڌڻي جي راڻي ـبڻجڻ هن جو سياءُ نہ هو، هن کي هر گهر جو ڪم ڪرڻ لاءِ نوڪر کپندا

ڪيوٽي ڪاجهہ مٽ مائٽ دهلي ويا. ڇوڪريءَ جي ماءُ خوب ڏاجو بہ ڏنو، هر قسم جي جويلري بہ ٿيءَ کي پاتي اها هڪ ئي ڪيس اولاد هو. بہ ٽي ڏينهن هوٽل ۾ رهندي، ڇوڪريءَ جي ماءُ ٿڪاجي پئي، هن کي خبر هئي آخر ٿيءَ کي شادي کان پوءِ ڇڏي اچڻو آهي. هن جي جيڪي بہ سنڀالي رکيل رقم، وياج تي رکيل رقم، فڪس ڊپازٽ تي ملندڙ وياج تي هنجو گهر هلندو هو. پر ڪيئن بہ ڪري ٻيا مائٽ سندس دهليءَ مان واپس ممبئي هليا آيا پر ماڻس، پنهنجي ٿيءَ ۽ ناٺي کي اِيئرپورٽ تي وڃڻ تائين الوداع ڪري موٽي.

ڪاجهہ مهنا ئي مس گذريا پهرين هن کي ٿيءَ فون تي ٻڌائيندي رهي ڇوڪري جو ڪم ڪار سٺو آهي. هن منهنجي نالي سان هيو نئون دڪان بہ شروع ڪيو آهي....

اچانڪ هڪ ڏينهن صباح جو ڏيٽس جو فون آيو "منهنجو گهوٽ کي الائجي ڪيئن خبر پئي آهي يا مون ئي ڪيس ٻڌايو آهي تہ ممبئي جي فليٽ اسان کي پنهنجي آهي يعنيٰ مسواڙ تي ناهي پر خريد ڪيل آهي. ۽ اسان ٻنهي جي گ ڏيل نالي تي آهي. هن تہ مڳهہ هائوسنگہ سوسائٽي مان ئي خبر ورتي آهي هاڻ هو چوي ٿو تہ ماءُ کي چئہ تہ هوءَ اچي تو ساڻ هت رهي ۽ اها فليٽ سندس نالي تي ڪري ڇڏي، جيئن هو بہ مائٽن کي چئي سگهي تہ ڪيس ممبئي ۾ بہ پنهنجي فليٽ آهي، جنهن جي قيمت گهٽ ۾ گهٽ هڪ ڪروڙ رپيا ٿيندي هاڻ مان ڇا ڪريان؟ مون ڪيس گهڻو ئي سمجهايو تہ ممبئي جي فليٽ رهڻ ڏي، اسين ڪڏهن بہ هلي اتي رهي سگهون ٿا...پر هن جي مٿي ۾ اهو مفت ۾ هڪ ڪروڙ جي فليٽ حاصل ڪرڻ جو ڀوت اچي ويٺو آهي...

'پر مان ڪيڏانهن ويندس؟ جي ڪڏهن مان وديش ۾ ٿيءَ وٽ رهڻ نہ چاهيان؟ هنجا مائٽ ئي مون سان ڪٽ پٽ ڪن. پنهنجي آزادي ڪيئن وڃائيندس؟؟؟'

"هلو ! ممي! مان آهيان، هينئر هت رات آهي مان باٿ روم مان موبائيل تي توسان ڳالهيان پئي، هيءُ تہ ڪاجهہ بہ نٿو ٻڌي مڳهہ هت ٿو اولاڙي. پلنگہ تي پاسي ۾ سمهڻ بہ نٿو ڏئي، دهليءَ ۾ ماءُ پيءُ کي هن فون تي فليٽ بابت ٻڌايو آهي. هو بہ هن کي ڀڙڪائين ٿا ۽ چونس ٿا ها! برابر اها فليٽ تنهنجي ئي نالي هئڻ کپي. جي چون ٿا ممبئي ۾ نہ رهڻ چاهين تہ اها وڪڻي، رقم پنهنجي ڏنڌي ۾ وجهي ڇڏ....ٻاهر ڪمري ۾ آواز ٿيو آهي مان فون ڪٽيان ٿي...

اڄ ناتال جو ڏينهن آهي منهنجي ٿيءَ ايئرپورٽ تان فون ڪيو آهي تہ هوءَ واپس ممبئي پهچي وئي آهي، سندس گهوٽ کيس گهر مان ڪيي ڇڏيو آهي، ۽ چيو اٿائين "فليٽ جي مالڪٽي جا ڪاغذ ٺهرائي، منهنجي نالي ڪرائي اڄ تہ گهر ۾ اچڻ ڏيندوسانءِ...."

■■■

جهوني ڊائريءَ مان لڌل
هڪ اردو ۾ لکيل خط جو ترجمو

ـيجڻ سائين!
ج مون لاءِ سياڳو ڏينهن آهي، جنهن جي اڳئين جنم ۾ ڪجهه
ئڻ جي ثابتي ملي آهي پر ان کي ظاهر ڪرڻ بجاءِ منهنجي
ڏي ياءُ اوهان ساڻ- جيڪا زوريءَ فلئٽ و الارڻ جي حلت هلي.
هي، ان منهنجي دل کي ڇڻ زخمي ڇڏيو آهي. ورهاڱي وقت
سين بہ پٽڪندا پٽڪندا-جبلپور (پارت) مان لڏي ڪراچي
سند پاڪستان آيا هئاسين. جيتوڻيڪ مون ائين نٿي چاهيو پر
اءُ ياچائي جي ضد اڳيان مان تہ ڪجهہ بہ ڪري نٿي
ـگهيس.
ن وقت مان سورهن سالن جي جواني ۾ هئس ۽ ائين پنهنجو
طن ڇڏي ترم جي آڌار تي هندستان مان پاڪستان کي وسائڻ جي
ڙتا اڳيان جهڪي پيس.
٦ جنوري ١٩٤٨ تي مان ترڪ ۾ ياچائي سان گڏ ضرور

هئا. پريم کي پٽس هڪ فئڪٽري سنڀالڻ لاءِ ڏني، پر ان جي ڪمائي ما
هنکي مزو نہ آيو. هن هڪ ٻي بہ فئڪٽري طلبي، سا بہ کيس ڏني وئي. ه
پنهنجون ٺاهيل شيون ايڪسپورٽ ڪرڻ لڳو پر ڪجهہ مهنن کان پو
ئي وديش مان موڪليل مال جي رقم اچڻ بند ٿي وئي. وديش ۾ مال
هرائيندڙ 'مال برابر ناهي،' ڪي نہ ڪي بهانا ڏيندا رهيا. پريم مال
موڪلڻ بند ڪري ڇڏيو ۽ وديش ۾ مال گهرائيندڙ رقم کائي ويس. پريم
هڪ هلندڙ ريسٽارنٽ ڊپازٽ ڏئي مسواڙ تي ورتي، وري ان ۾ گهسي
ويو. جنهن ڌنڌي جي کيس ڪا خبر نہ هئي، ٻن سالن کان پوءِ اها بہ هن
بند ڪري ڇڏي.

پريم جي زال شايد پنهنجي پيءُ جي صلاح تي روڪ ۽ ملڪيت
پنهنجي نالي ڪندي وئي ۽ جا ڳالهہ نہ پريم کي وڻي ۽ نہ ئي وري
سندس مائٽن کي.

نفاق ائين وڌندو رهيو. ٻنهي جي روزاني زندگي ۾ اٿبٺت وڌندي
وئي، ايتري قدر جو ٻارن کي بہ پيءُ سان ڳالهائڻ لاءِ منع ڪئي وئي.
پريم جي زندگي ڄڻ رکي رکي ٿي وئي. هڪ طرف ڌنڌو ڊانوان ڊول
ٿي ويو ٻئي طرف ڪل ڪل کي سبب سمجهي پريم پنهنجي زال ۽
ٻارن کان پري ٿيندو ويو. ۽ اداس رهي زندگي گذاريندو رهيو.

اچانڪ هن پنهنجو گهر، زال ۽ ٻار سڀن کي ڇڏي ڏنو ۽ ڪنهن
مائٽ وٽ وڃي پيئنگ گيسٽ ٿي رهيو.

هڪ ڏينهن صبح جو سوير اسڪول وڃڻ لاءِ ٻار اسڪول بس
لاءِ تيار ٿي ترسيا بيٺا هئا ۽ پريم ان ويل اتان ٿي لنگهيو ۽ سندس ٻارن کي
سندن ماءُ پريان ئي رڙ ڪري پيءُ سان ڳالهائڻ لاءِ منع ڪئي. هو هيٺ پاڻ
اوکرو ويهي ٻارن کي ڀاڪر ۾ ڀرڻ لاءِ انتظار ڪري رهيو هو پر ٻار ماءُ
جي ڊپ کان وٽس نہ آيا پر سندس پاليل ڪتو (پپي) پڇ لوڏيندو پريم
جي ڀاڪر ۾ هليو آيو.... پپي کي مالڪڻ جو ڊپ نہ ٿيو.

■■■

سئي هئي ۽ هيترو سارو سامان. ٽرڪن ۾ پري ڪٽي ٽي
اسون. ان وقت به اوهان، منهن ۽ پٺيءَ تي چاڦن سان گهاءُ
کيل هوندي به مسڪرائي رهيا هئا. ڄڻ موت جو خوف اوهان
ي نه هو پر اوهان خوف جو موت ڪري ڇڏيو هو. وري جو
ڪجهه ڏينهن کان پوءِ جڏهن اوهان سول اسپتال مان ٺيڪ ٿي
ٽيا هئا ۽ منهنجي وڏي ڀاءُ، اوهان وٽ اچي ڪوڙ ۾ روئي
و هو ۽ نيزاري ڪندي چيو هو ته منهنجي هن ننڍي جوان
ٽ تي قياس ڪيو ۽ هڪ ننڍي فليٽ ئي ڪٽي مسواڙ تي الاٽ
ڪري ڏيو ته مان ڪليل مئدان مان هنکي وٺي اچي ٿائينڪو
ڪيان. مان اتي به سرڪاري آفيس ۾ نوڪري ڪندو هوس.
ت به ائين ئي ڪرٽو پوندو. پر هت به پاڪستان سرڪار
سان کي رهڻ لاءِ جاءِ نٿي ڏئي. اوهان ئي ديا ڪريو اوهان ته
ين به فليٽس واري بلڊنگ وڪٽي انديا هليا ويندا.

۽ اوهان مون ڏانهن نهاريو ته الائي ڪهڙي خيال ايندي،
وهان منهنجي ڀاءُ ۽ ڀاڄائيءَ کي جاءِ جو آسرو ڏنو. پر بلڊنگ
ئي سوڌي تي وڃڻ کان پوءِ...."

مان قبوليان ٿي، اها منهنجي ڀاءُ جي ڀل هئي جو هو ان
لاسي تي نه ترسيو. ماڳهه اوهان جي چوڪيدار، جو ڀو پي
و پئيو هو، ڪجهه روڪ رقم وٺي هڪ رات جو فليٽ جو
روازو ائين کولي ڏنو. ڄڻ اسان زبردستيءَ جاءِ والاري هئي...
ها فليٽ پوءِ خبر پئي ته اوهان بلڊنگ جي خريدار کي ڏيٽي
ڪئي هئي جو ساڳئي فلور تي ڪيس به فليٽس ڪپنديون هيون ۽
ها سندس ڪنڊيشن هئي. ان تي اوهان جو سوٽ جيڪو ئي
وهان کي ساٿ ڏيڻ لاءِ ڪراچيءَ ۾ رهيو پيو هو ۽ ٻيا ڪٽنب
جا ڀاتي سڀ ممبئي هلي ويا هئا. هن لاءِ ٻيو ڪو به رستو ڪليل

ويئي هيس. ڇا لاءِ ته ان وقت اسان کي ڪوبه مٿو ڍڪڻ لاءِ ڪمرو نه مليو هو. ٻي جي سنڌ ڪاليج جي پٺيان واري مئدان تي جيڪو ڪراچي سيشن ڪورٽ ڏانهن رستو وڃي پيو. سامان رکي ماني رستي تي ڪاٺين جا ٽڪرا ميري رڌيندا هئاسون.

جڏهن رات جو ان ميدان ۾ ويٺلن گڏ تي ميٽنگ ڪئي ته اهو فيصلو ڪيو ته صبح ساڻ اچانڪ گاڏي ڪاتي جي پرسان واري گهٽيءَ ۾ هرهڪ بلڊنگ جي هر فليٽ ۾ نه صرف ڦرڦ ماڙ ڪرڻي آهي پر هڪ به هندوءَ کي بنا زخم ڪرڻ جي نه ڇڏڻو آهي. اهڙو فيصلو ٻڌي مان اوچنگارون ڏيندي روئي پيم پر منهنجي ڀاڄائي به سخت دل رکندڙ هئي. هوءَ به هنن سان هم ساٿڻ هئي. صبح اِن رٿيل پروگرام موجب سڀ گڏ ٿياسين. ٽرڪون اتي جي هڪ ڪانٽرئڪٽر حصو وٺي ڏيڻ قبول ڪيون هيون. اسان ليڊيز کي ان ڪري پاڻ سان گڏ ڪنيو ويو هو، جيئن ڦرماڙ ڪرڻ وقت جي ڪڏهن فليٽس والارڻ لاءِ متان اسان برقي پائيندڙن جي ضرورت پوي.

ائين ته مان برقي پائڻ کان هردم ڪيٻائيندي رهندي هيس. جبلپور (انڊيا) ۾ گهٽو ڪري ٻين ساهيڙين جيان سلوار ڪرتو پائي بازار ۾ ٿهي نڪي نڪرندي هيس ۽ خاص وڏن ڏينهن تي ساڙهي به پائيندي هيس پر هت ڪراچيءَ (پاڪستان) جو ماحول اهڙو بڻايو ويو آهي جئن اسين نج مسلمان لڳون.

مون کي الاجي ڇو ائين لڳي ٿو ته ”مان اڳئين جنم ۾ توهان جي ڪنجهه هئس يا توهان منهنجا ڪنجهه هئا!“ اهو انهي ڪري ٿي چوان، ڇاڪاڻ ته جڏهن 6 جنوريءَ 1948 تي جڏهن اسان مسلمانن، اوهان جي بلڊنگ تي حملو ڪيو هو ۽ لوٽ ماڙ

آشيانو ڪنهن ڊاهيو؟

آشيانو ڪنهن ڊاهيو؟
تو
توکي بئرڪ مان اُٿاري، فلئٽ ۾ ڪنهن آندو
تو
تنهنجي گهبراهٽ ڪنهن دور ڪئي؟
تو
مائٽن جي ڏياءَ کان توکي ڪنهن ڇوٽڪارو ڏياريو؟
تو
تنهنجو گهر، ڏسڻ لائق ڪنهن بڻايو؟
تو
لوهه جي پيٽيءَ مان ڪپڙا ڪيي، ڪيٽ ۾ ڪنهن آندا؟
تو
پنهنجامي ۾ سوتلي وجهڻ بدران الڪٽ وجهڻ
توکي ڪنهن سيکاريو؟

نہ رهيو. سواءِ پوليس ڪي ڪارائي، فليٽ زبردستيءَ والارڻ جي
ڏوهہ ۾، خالي ڪرائي ۽ اسين وري بہ ڪلئي مئدان ۾ چوڌار
چادرون هٽي وڃي رهيا هئاسون.

اوهان پنهنجي بلڊنگہ جو سوُدو پڪو ڪري، چا
فليٽس ان خريدار ڪي ڏنيون ۽ مون ڪي ڳڏجڻ لاءِ نياپو موڪليو
منهنجو ياءُ ۽ ڀاڄائي ڪنهن ڪمري جي ڳولها لاءِ ويل هئا
مان وجهہ ملندي ئي اوهان وٽ هلي آيس، اوهان اُن معل
وڪٽوريا گهوڙي گاڏيءَ ۾ ڪيڏانهن وڃي رهيا هئا. پر مون ڪي
ڏسي اوهان گاڏي بهاري ۽ مون کي ان ۾ وهڻ لاءِ چيو. "اسين ٻن
ڏينهن کان پوءِ ڪراچي کان ممبئي وڃون ٿا چنيچر جي اسٽيمر
جي ٽڪيٽ ملي آهي، تون سياڻي صبح جو اچ، توکي هڪ
ڪمري واري جاءِ، مٿو ڍڪڻ لاءِ ڏئي ٿو وڃان، جنهن جي مسواڙ
صرف ۱۵ روپيا آهي. جيستائين ٻي جاءِ مليو، هيءَ جاءِ چوڪيدار
لاءِ هئي. جيڪو بہ سياڻي انديا وڃي رهيو آهي."
منهنجي اکين مان احسانمنديءَ جا ڳوڙها نڪري آيا. مان تہ
عجب ڪائيندي رهجي ويس، جنهن ڪي منهنجي ياءُ هيتري
زبردستي جاءِ والاري تڪليف ڏني. سو ڪيئن ٿو مونکي سڏي.
مئدان مان اٿاري، ڪمري ۾ ٿو وهاري ... ظاهر آهي، اڳئين
جنم ۾ مان ڪجهہ توهان جي هيس يا توهان ڪجهہ منهنجا
هئا!

اوهانجي داگينا.

■ ■ ■

ڪادي ڪندي، جهونا زيور ڪنهن پاتا؟
تو
ندي وقت، رستي تان ورتل جهوني موٽر ۾ چڙهڻ ڪنهن قبول ڪيو؟
تو
حالتن کي جاچي، ڪنهن به شيءِ لاءِ ضد نه ڪيو؟
تو
هر ضرورت وقت، في الحال قرض وٺي پورت ڪنهن ڪئي؟
تو
پاڙ وساري، توکي ڪنهن پانيو؟
تو
هر پل سان سمجهوتو ڪنهن ڪيو؟
تو
مائٽن سان، ٻارن سان، توسان سمجهوتو ڪنهن ڪيو؟
تو
سين مٽن مائٽن ۾، توکي سرخرو ڪنهن ڪيو؟
تو
تنهنجي زندگيءَ کي ڊانوان ڊول ٿيڻ کان ڪنهن بچايو؟
تو
هيڏي وڏي شهر ۾ تنهنجو منهن مٿي ڪنهن ڪيو؟
تو
وچڙيل مائٽن کي ڪنهن هڪ ڌاڳي ۾ پوتو؟
تو
غريبي مان، توکي ٻاهر ڪنهن ڪييو؟
تو
اجايو خرچ ڪرڻ کان توکي ڪنهن بچايو؟
تو

- تو
- ٿوري مان گهڻو ڪرڻ توکي ڪنهن سيکاريو؟
- تو
- ٿوري ۾ راضي رهڻ توکي ڪنهن سيکاريو؟
- تو
- ننيي هوندي ئي جپ صاحب جي پوڙي

توکي ڪنهن سيکاري؟
- تو

ڏنتي ۾ محنت ڪپي توکي ڪنهن پڙايو؟
- تو
- هر وقت، توکي سات ڪنهن ڏنو؟
- تو
- تڪليف ۾ دکہ تو ساڻ ڪنهن ونديو؟
- تو
- بچت ڪري، ٿوري ٿوري رقم رکڻ توکي ڪنهن سيکاريو؟
- تو
- آفيس ۾ نوڪري ڪندي، ماني توکي ڪنهن پهچائي؟
- تو
- تنهنجي ٻارن کي ڪنهن پاڙهيو؟
- تو
- تنهنجي هرهڪ ٻار کي گرئجيوٽ ڪنهن بڻايو؟
- تو

تنهنجي اکين مان وهندڙ ڳوڙها ڪنهن اُگهيا؟
- تو
- غربت ۾، تنهنجي گهر ۾ خوشي ڪنهن آندي؟
- تو

ٻڪ ٻوڙ

هو اڄان ڪالهہ ئي تہ ائمريڪا مان آيا هئا، ويزا کي قائم رکڻ لاءِ هو هُئي
مريڪا ويا هئا. سندن ڌيئر شادي ڪري اتي آهن. ۽ پٽ بہ اتي ڊاڪٽري
ڪن ٿا. سڄا سارا چار مهنا اتي رهي آيا هئا.
پهرين رات تي گرمڪداس اونده ۾ بستري تان اُٿندي، هيٺ پٽ تي ڪري
و، پلنگ جي ٻني تي زور ڏئي اٿڻ وقت هٿ کسڪي ويس ۽ ماٿِهہ چيلهہ
ٽ هڏو ٽٽي پيس، هو ڪيڪون ڪندو رهيو، جيستائين سندس ڌرمپتني
ڍ مان اٿي ۽ بتي ٻاري، ”ڪيڏو چوندي آهيان تہ پئسياڄ جي هميشه رات
و بتي ٻاري سمهندا ڪريو، پر اوهان کي تہ اليڪٽرڪ جو بل ٻچائڻ
ي چنتا هوندي آهي... “هاڻ اٿو مون کي پڪڙيو...... ”پرِ مان تہ اُٿي ئي
و سگهان... هيڏو سور ٿو ٿئي، منهنجو لڪڻ ڪٿي آهي؟ مَن ان جي
هاري اُٿي سگهان!“
”وڄيہ تون ڪٿي آهين؟ اُٺ پٺهين پلنگہ تان ڪري پيو آهي.... اُٿارڻ
مدد ڪر....“

دنيا جي هر مرضي رکڻ ۾ ڪنهن توکي ساٿ ڏنو؟ -،

- تو

- تنهنجو قتل گهر ڪنهن ٺاهيو؟

- تو

- اجايو پڙهڻ کان، ٽائيٽنڪو توکي ڪنهن ڪيو؟

- تو

ناستڪ بڻان آستڪ توکي ڪنهن بڻايو؟

- تو

- ڪوڙ ڳالهائڻ ۽ ٺڳي ڪرڻ کان توکي ڪنهن بچايو؟

- تو

- تنهنجي سمهيل وويڪ کي ڪنهن جاڳايو؟

- تو

- سڀن سان مٺ محبت ۾ هلڻ ڪنهن سيکاريو؟

- تو

- همدرد دل تنهنجي ڪنهن ٺاهي؟

- تو

- غرور سان زندگي گذارڻ کان توکي ڪنهن بچايو؟

- تو

- هر ساهواري ۾ اهو ساڳيو آهي، ڪنهن پڙهايو؟

- تو

- وڏي ڏکي بيماريءَ ۾ توکي ڪنهن سنڀاليو؟

- تو

- تنهنجيون ڏنگايون ڪنهن برداشت ڪيون؟

- تو

- هيترو سڀ توسان ڪنهن ڪيو؟

- تو

-تڏهن به تون منهنجو نه ٿي سگهين!

نهن چيو هيترو سارو خرچ هوائي جهازن جي ٽڪيٽن تي ايندو...'
ڪ فون پيو فون... ٽئين جو فون...ڪو نيوجرسي ۾ هو تہ ڪو نيويارڪ
نُنڍيءَ ڏيءَ ايل. اي ۾ جنهن چيو مان تہ ضرور ويندس...مون وجيہ کي
ن بہ ڪري ڇڏيو آهي تہ منهنجي ماءُ جو سرير بہ ڏينهن نہ کنيو وڃي.
آخرين دفعو منهن ڏسڻ تي چاهيان...ڪنهن فون تي جواب ڏنو هاڻ تہ
جي وئي اٿئي، ڇئين تہ سندس فوٽو موڪليان...سيني کي لڳو ماڻهو
چوندا... صرف نُنڍي ڏيءَ ممبئي آئي آهي پر پيو ڪو بہ نہ پهتو!....هي
ڪهڙا سبب آهن!

جنهن پارن کي چٺي وڌو ڪيو، دکہ ۾ دکہ ونديو. هنجي ياد ڪيئن نہ
ندي؟ پلا گرمکداس کي پڌايو اٿو؟.... هڪ پٽ چيو 'ها' ضرور ڪانئس رڙ
ڪتي هوندي....جواب مليو 'نہ' پنجهٺ سال گڏ گذارڻ سان بہ ڪيڪ
ڪا نہ نڪتس!"

هن جي سرير کي ٽن ڏينهن کان پوءِ کنيو ويو، ائمبولنس ۾ چاڙهيندي،
رن ڏٺو هن جا سڀ پار ائمريڪا مان آيل هئا. ڪو ان ائمبولنس ۾ چڙهيو
ڪا پٺي موٽر ۾ ويٺي ڪنهن چيو "سهاڳڻ پاڳڻ ٿي وئي، سندس سٺا
ڪرم ڪيل هئا."

منهنجو من هن جي سَرَ تان موٽندي، گهبراهٽ ۾هو، ڇڻ مٿو چڪر
ئي رهيو هو. منهنجو پٽ بہ وديش ۾ رهندو آهي، اهو خيال ڪندي گهر
هتس، دروازي وٽ ئي گنگا جل جو ڇنبو هٽي اندر اچڻ ڏنائون....۽ مان
نگ تي پئجي رهيس.....

■■■

پاسي وارن جي مدد سان ڪيس هڏين جي ڊاڪٽر وٽ انبولئنس ۾ وٺي
وڃڻو پيو. هنجي چيلهه جي هڏو ٽٽي پيو هو. ائمريڪا ۾ رهندڙ پٽن
جيڪي اتي ڊاڪٽر هئا فون ڪيو ويو ۽ سندن صلاح موجب سندس آپريشن
ڪرائڻ جو فيصلو ڪيو ويو.

ٻئي ڏينهن آپريشن کان پوءِ گرمکداس کي آڪسيجن تي رکيو ويو هو.
نرسنگ هوم ۾ وٽس سندس رٽائر ٿي ويٺل پٽ وجيه رهيو پيو هو.

هوڏانهن گرمکداس جي هم ساٿڻ 'هري اوم هري اوم'چوندي گهر ۾
اندران ڪڙي ڏئي، رات جو سمهي پئي.... ۽ چون ٿا صبح جو اٿي ئي ڪا
نه.... صبح جو ڪير وارو گهنٽيون وڄائي وڄائي موٽي ويو. اخبار وارو
ڪنڊي ۾ اخبار اٽڪائي ويو. پاسي وارن اهو لقاءُ ڏسي، چاهيو سان گهر
کولڻ جي ڪوشش ڪئي، پر لڳي پيو اندران ڪڙي لڳل هئي. هن اندران
دروازو بند ڪري ڇڏيو هو. ڊپ وچان، متان ڪو رات جو اندر هليو اچي!
سڄي ڪالوني ۾ ڊڪ ڊوڙ ٿيندي رهي، پاسي واري جي بالڪني مان
هنن جي بالڪني ۾ ٽپي هڪ سنهي ڇوڪري کي اندر موڪليو ويو.
جنهن اندران ڪڙي کولي ڊاڪٽر گهرايو. جنهن جاچي چيو ''هيءَ ته آهي
ئي ڪا نه.... لڳي ٿو ننڊ ۾ ئي هارٽ فيل ٿي وئي اٿس....''

نرسنگ هوم ۾ پٽس کي ٻڌايو ويو، هو عجب ڪائيندو ئي رهيو. ''ائين
ڪيئن ٿي ويو، رات ئي ته هن نرم ڪچڙي به کاڌي هئي، نرسنگ هوم
۾ ڪٽي اچڻ لاءِ ۽ ڪيرٽي به کاڌي هئي....'' آخر ان سرير مان ڇا ٿو نڪري
وڃي هو سوچيندو رهيو. ائمريڪا فون ڪيا ويا، ٻئي ڏينهن صبح جو
يارهين بجي سندس سرير کي کڻبو ائين مائٽن کي فون تي ٻڌايو ويو ڪالوني
۾ رات جو گهنڊ گهمايو ويو، هوڏانهن ائمريڪا ۾ سندس پٽ چيو ''اڃان
هاڻ هتان ويا آهن...هاڻ ڇا ڪريون....ڪنهن چيو سيني سان گڏجي ويا
آهن....ڇا ڇهن ئي پٽن ۽ ڏيئرن کي بمبئي هلڻو پوندو....منهنجي ته ٻار
جو امتحان آهي... منهنجي ته انٽرويو رکيل آهي....هڪ نونهن چيو
'منهنجا ته مائٽ ائمريڪا گهمڻ اچڻا آهن....ڊاڪٽر پٽ چيو ''ٻن ڏينهن
کان پوءِ ته منهنجو ڊاڪٽرن جي ڪانفرنس ۾ حاضر رهڻ ضروري آهي'

هو. خير هڪ ڏينهن گهوٽ ساڻس گڏ ڪلياڻ ۾ ڪنهن مائٽ جي شاديءَ تي
هو. جتان ڪيس اڪيلو موٽڻو پيو هو. هن ڪي دل جو دورو اچي پيو هو ۽ ان
ي جي موقعي تي سندس آخرين ساهه ڪڍيو هو.

اڄ هوءَ سترسالن جي لڳ ڀڳ هوندي. وار چانديءَ جي تارن جيان، اکيون اندر
۽ چهري تي ڪيترائي گهنج پئجي ويا هئس.

هوءَ ته ٽي مهنا پنهنجي هڪ پٽ جيڪو انڌيري ۾ رهندو آهي وٽ رهندي
ي ۽ شادي ڪيل ڌيءُ جو ٿاڻا ۾ رهندي آهي. هفتو اڳ ئي تياري ڪرڻي پوندي
س جو ڪيس انڌيري ۾ رهڻ نونهن به هفتا اڳ ئي ياد ڏيارڻ شروع ڪندي آهي
"فلاڻي تاريخ تي مهنا هت رهڻ جا پورا ٿين ٿا. اوهان ان بعدڪنهن وٽ
ندا. هنن کي اڳ ئي فون ڪري ڇڏيو ! جنن وقت تي اچي اوهان کي وٺي
ن ! پنهنجا ڪپڙا توئي استري ڪري، بئگ ۾ وجهي رکو.... هن ڀيري
ونگا ويندا يا ڌيءَ وٽ ٿاڻا ويندا؟ ماٽونگا ويندا ته سٺو.... هن مهني جي
جاڙي تائين سڀ طاقت جون گوريون بلڊ پريشر جون گوريون وغيره ختم ٿي
ندو.... ڌيءَ کي چو ٿا ان خرچ جو به بوجو وجهو.... ماٽونگا واري پٽ کي
جو ته اڳوپو چهن مهنن جون دوائون وٺي ڏيئو.....!

"نونهن ! سوچيان ٿي ته هاڻ چار چار مهنا هڪ هڪ وٽ رهان جيئن سال
رو ٿي وڃي....."

"نه بابا ! ٽي مهنائي مشڪل سان ٿا پورا ٿين... اوهان جي ڪري ڪيترو
ن آهي.... اوهان کي اڪيلو نه ڇڏي ٿا سگهون. هر هند اوهان کي وٺي هلي نٿا
گهون.... ان ڪري ٿئيٽر ۾ فلم ڏسڻ وسري وئي آهي...."

يلا مان چو تون گهر ڪٿان آڻيان؟..... ماٽونگا وارو به ٽي مهنا ٿو رهائڻ
اهي، ڌيءَ به لاچار آهي. نانيءَ کي ڳالهه نٿي وڻي.....هن ٿي ته ڪو زور به
ڪونهي.... اوهان مان ڪو به سوچي چو نه ٿو ؟.... اجهو ٿنهي وٽ رهڻ جو
قت پورو ٿيندو.... پوءِ مان ڇا ڪنديس.....مون کي ته اندر ۾ اهائي چنتا کائي
ي آهي.....يا اهو ئي ٽن ٽن مهنن جو چڪر هلڻ ڏيو...... هرويرو ٻارهن مهنن
ن ٽن مهنن تي زور چو ٿا ڀريو ؟...... مان چو تون گهر ڪٿان آڻيان؟ جتي وڃي
ال جا آخرين ٽي مهنا رهان؟؟

■■■

چوٿون گهر...

مان مندر ۾ وڃي رهيو هوس ۽ هوءَ آهستي آهستي مندر جي ڏاڪڻ مان لهي
رهي هئي. سال کن کان پوءِ ئي ڏٺي هئي. هٿ ۾ لڪڻ ۽ چهري تي اُداسائي ائين
ٿي لڳو ڄڻ حالتن ڪيس خوب گهٽيو هو.

”ادي ڪيئن آهيو ؟ مزي ۾ ؟ ڪيتري وقت کان پوءِ ڏٺيا آهيو. هاڻ ڪٿي
رهندا آهيو ؟

”ادا ! ڪمڙي ٿا ڳالهه پڇو ! ڪڏهن انڌيري لوکنبوالا ۾، ڪڏهن ٿاڻ
هيراننداڻي جي جاين ۾، هاڻ هتي آئي آهيان....“ ائين چوندي هنجون اکيون
پرجي آيون پر ڳوڙها ڳڙڻ کان هن زوريءَ روڪي ڇڏيا....

هن کي ٻه پٽ ۽ هڪ شادي ڪيل ڌيءَ آهي، ڪو وقت هو جڏهن هن جو گ
هوٽ زنده هئو، هو پنهنجي رباب وارو هوندو هو، ۽ هيءَ به هن جي رباب جي
آسري سين سان ڪڙڪي سان هلندي هئي. پٽن تي خوب پڙهندي هئي. ڪپڙو ته ڪيس
ٽيون به پٽ هو پر ٽين ڌيءَ سندس گود ۾ هلي آئي. پهرين ته ناراض ٿي پر پوءِ
آهستي آهستي سمهائي ورتائين. ائين سندس گهوٽ ئي پڌائيندو هو.

سانجهي ٿيندي ئي اتي جي رهندڙن جي گر مندر ٻاهران ٿلهي تي اچي
وهڻ جي عادت هئي ۽ ٻين جون ڳالهئون ڪرڻ ۾ سين کي مزو ايندو هو.

سندس گهوٽ ڪانئس سال ٻه ننيو هو، ان جو به بئنڪ ۾ وستار سان ٻاحث

ڍايو آهي پر غلط دوائون وٺڻ ڪري ڪامپليڪيشنس ٿي پيا اَٽس، ڏاڍي
يس آهي.

اهڙو ساڳيو آپريشن منهنجي هم ساٿڻ جو به ٿيو آهي. شڪر آهي جو
ٺيڪ ٿي ويئي آهي. باقي صرف ڪمزوري اَٽس ۽ اُٿي ٿي، وهي ٿي، ڳ
ي ٿي، ڏاڪڻ چڙهي ٿي، پند ڪري ٿي، مالڪ جي مهر ٿيس.

نيرڻ ڪري اُٿيس مس ته پيو گهنڊ وڳو. اسان جي بلاڪ ۾ ئي رهندڙ
يءَ پنهنجي پٽ وٽ ويل هو. گهر کي تالو لڳل ڏسي سندس ماٺهوءَ کان
ڪاجهه ڏينهن اڳه پڇيو هوم ''صاحب ٺيڪ نهين ٿا. ايڪ مهنا هاسپيٽل ۾
دل ڪي تڪليف ٿي. اَب دهلي گيا هئہ.''

هن جي دهليءَ جي وڏي اِسپتال ۾ باءِ پاس سرجري ڪئي ويئي هئي ۽ هن
يشن ٿئيٽر ۾ ٽيبل تي ئي ساهه ڪٽڻ بند ڪري ڇڏيو. چون ٿا ته اِن آپريشن
دل کي ٻاهر ڪيي ٽيبل تي رکي پيي رت جي نليءَ کي ڳنڍيو ويندو آهي
ٺي ميجر آپريشن آهي.

مون کي پنهنجي دل جو باءِ پاس آپريشن اڃي ياد پيو ۽ اُن آپريشن وقت
سپيٽل ۾ جيڪي تڪليفون سٺيون ۽ ڪيئن نه رت جي داٻ جي هيٺ مٿي
ڻ ٿي ۽ ڊائبٽيز يا شگر جي گهٽ وڌائيءَ سان، ڪاجهه به سٽائو نٿي ٿيو ۽
ي جو ٻخار ايندي، اِنفيڪشن ٿي پيو ۽ ٽن هفتن جي هاسپيٽل ۾ رهڻ کان به
ند نه ڇٽي ۽ هڪ هفتو وڌيڪ وري به رهڻو پيو. اُهي ڇتر اکين اڳيان گهمندا
يا. اِدائي مهنا گذريا ته هڪ ٻيي وڏي هاسپيٽل ۾ هڪ ٻيي سرجريءَ لاءِ داخلا
ٽي پيئي ۽ ٻه هفتا اُتي به رهڻو پيو.

آپريشن ٿئيٽر ۾ جڏهن وٺي هليا، پٿري ڪيڻ لاءِ، اِئين ڪٽ ڪيل هو
سرجن پٿريءَ کي ليزر ڪري ڪيي وٺندو پر مجنهن حالتن کي جاچيندي،
رجن کي پٿري سرجري ڪري ڪيڻي پيئي. چو ته پٿري اهڙي هند اٽڪيل
ي، اُها اُتان ڪيڻ ڏکي هئي. سرجري ٽيڻ کان پوءِ هڪ وڏي برف جهڙي
ي ڪمري ۾ ڪٽي آيا. ڪاجهه وقت ۾ ئي اُتي ايتري ٿڌ ٿي جو مٿان به ٽلها
ڪنبل وجهڻا پين. اکين کي بند ڪرڻ سان به ملها ٿڌ سهي نه سگهيس ۽ يڪدم

چار گھنٽ

جنهن ڪالونيءَ ۾ مان رهندو آهيان، اُن ۾ ٽي سوَ سنڌين جا گهر آهن.
ڪرشن مندر آهي، گردوارو آهي، لئبرري آهي ۽ پوسٽ آفيس آهي ۽ ڪي.جي.
ڪلاس کان وٺي ايس.ايس.سي. تائين اِسڪول به آهي. اِها ٻي ڳالهه آهي ته
اُن ۾ هاڻ سنڌي ٻار پڙهن ڪونه ٿا. سڀ ڪانوينٽ ۾ ٿا وڃن. سنڌي اِسڪول
هوندي، سنڌي سيڪارڻ بند ڪئي ويئي. هاڻ گهٽو ڪري غير سنڌي ٻار پڙهن
ٿا.

هن ڪالونيءَ ۾ جڏهن ڪو هن دنيا جو سفر پورو ڪري، ٻيءَ دنيا ۾
هليو ويندو آهي يا هلي ويندي آهي تڏهن آفيس جو چوڪرو گهنٽ وڄائي،
هڪ هڪ بلاڪ جي هيٺان. اُتي رهندڙن کي ٻڌائيندو آهي ته اُن ڏينهن ڪير
هن دنيا مان هليو ۽ ڪيس ڪنهن مهل کڻندا!

اڄ صبوح جو چانهه پي ، اخبار پي پڙهيم ته بالڪنيءَ هيٺان گهنٽ جو
آواز آيو. ”پارتي جا ڏهين نمبر بلاڪ ۾ رهندي آهي. گذاري ويئي“ هڪ
ڏينهن اڳ ئي هن جو پٽ گڏيو هو مهراج وٽ. دکي پئي لڳو. پڇڻ تي ٻڌايائين
ته هوُ اَمريڪا مان مهنو ڪن اڳ موٽيو آهي. ماڻس گال بليبر. آپريشن ڪرائي

اڌ ۾ لکيل خط

مون کي اها چڱي وقت کان عادت آهي تہ مان ليڊيز پرس، ... ڪنهن جي بہ هجي سامهون پيل ڏسي کوليندو رهندو آهيان. چو ... اها خبر ناهي ڪهڙي شيءِ ڪپندي هجي. خبر آهي ائين ڪرڻ غلط ...ي آهي...

پنهنجي نئي گهر ۾ هال ۾ ويٺو هوس، ٻئي ڪمري ۾ ...تنارائڻ جي ڪٿا ٿي رهي هئي هتي گهر جا سڀ ڀاتي اِن ڪٿا ...ڻ ۾ مشغول هئا. منهنجي ڌيءَ جو ليڊيز پرس، سوفا تي رکيل هو، ...ادت موجب اهو کوليم، جنهن ۾ ان ۾ اڌ لکيل خط پيل هو. اهو خط ...ون ڏانهن ئي لکيل هو. مان پاڻ ڏانهن لکيل خط کي پڙهڻ لاءِ اُتاولو ...ي ويس....

...ادا!

اوهان کي ائين نہ ڪرڻ کپي. منهنجي ماءُ هيڏي عمر جي اچي ...ي آهي، الاجي گهڻا مهنا يا سال بہ هجي آپريشن کان پوءِ تہ اجان ...ہ ڍلي ٿي وئي آهي، ٻري ڪنڌا ٿي وئي آهي پر ان هوندي بہ اوهان

مونکي هيٽرن جي گرميءَ واري ڪمري ۾ ڪٺي آيا ۽ ڪلاڪ ڪن ڪانپوءِ پنهنجي
ڪمري ۾ آنڌائون. ٽئيٽر ۾ هڪ ٽنيي کي ياڪر پارائي، چيلهه سٽي جهلي
اڏ سرير کي نستو ڪرڻ لاءِ اِنجيڪشن هنيائون. عجيب آزمودو هو.

ڪاڄهه مهنا اڳه جو اهڙا ڳهنڊ هرروز يا ڪاڄهه هفتن ڪانپوءِ ٿي وڃند
هوندا، پر مون خير ڪو ڏيان ڏنو هوندو. پر هاڻ اَندر ۾ خوف جاڳيو آهي. ج
جهان جي ريت آهي، اُن کي ڪيئن ٿو وساري سگهاجي.

ڪرمن جو ڇنو، ڪنهن نه واچي ڏنو. پنهنجون پنهنجون ڳنڙيون
آهن، جيڪي سيڪو پاڻ ئي ڪلهن تي ڪٺي هلي پيو. پل اُن جو بار خود کي
نٿو لڳي ۽ زوريءَ اِها خبر آهي ته اِنهن ڳنڙين ۾ ڪهڙن ڪرمن جا ڪمڙا ڦل
رکيل آهن ۽ اُهي ڪرم ڪهڙن جنمن ۾ ڪيل آهن ۽ ڪمڙا ڦل هاڻ يوڳڻ لاءِ
پاڇي راس ٿيا آهن.

ٽيون ڳهنڊ وري سنڌي روزاني اخبار ۾ نيوز پڙهي وڳو. هوُ اَمريڪا مان
اچان ڪالهه ئي موٽيو هو، وڏو ماڻهو هو. هيترا سارا ڪم هئس، سچي دنيا ۾
آفيسون هيس، بزنس اصل پکيڙيل هئس، سوشل ڪم به ڪندو هو. ڪن کي
مدد پڻ. پر پنهنجي گيسٽ هائوس جي ٻاهران ئي اچانڪ زوردار هارٽ اٽيڪ
ٿيس ۽ ڪري پيو.

چوٿون ڳهنڊ ٽائيمس آف اِنڊيا وڄايو. ڇهه مهنا اڳه اچان اِهو ڪالم نه وٽندو
هو. سو هاڻ ڏسڻ شروع ڪيو آهي. منهنجو دوست، جو ڪاڄهه سال اڳه
هفتي ۾ هڪ دفعو ضرور گڏجندو هو. هوُ پنجابي هو. پر سياڻ جو محبوب
هو. اُن وقت هوُ تڪليف ۾ هو. راشن وٺڻ لاءِ ڪاڄهه روڪ وٺڻ لاءِ ايندو هو ۽
پوءِ حساب ڪري لاهي ڇڏيندو هو پر ڪاڄهه سالن ڪانپوءِ هو شاهوڪار ٿي
ويو. ڪاڄهه سندس محنت. ڪاڄهه ڀاڳه اچي ڪليس ۽ پوني وڃڻ وقت
لوناوالا جي ڀرسان سندس فارم هائوس ۾ هڪ لکه مرغيون هئس. وڏي ڪمائي
هئي. ڪڏهن ڪڏهن اُتي گهمڻ لاءِ گهرائيندو به هو. شاهاڻو آدر ڏيندو هو. پر
اچانڪ وڃڻ ڪري سڀ ڪاڄهه هِت ئي ڇڏي ويو. ايتري قدر جو وصيت به
لکي نه سگهيو. ڪيس لڳو اُن جي اجا تڪڙ نه هئي.....

■■■

بندرابن کان متّرا

ڪنهن سيمينار تي بندرابن وڃڻ ٿيو. اتي پهچڻ سان رڪ هيٺان ڏيپل
ياد، پرڪو ڪائي ٻاهر نڪري آئي.

جڏهن سنڌ مان ورهاڱي وقت آيا هئاسون. ڪير ڪيڏانهن ويو
ڪو ڪيڏانهن. جنهن کي جنهن چيو هو هوڏانهن هليو ويو. اسان کي
ـہ ڪا خبر ڪانہ هئي. ڪراچي ڇڏڻ وقت ڪهڙي شهر ۾ وڃي رهڻو
آهي. ممبئي ان وقت بمبئي هئي. اهو شهر ٻڌل بہ هو ۽ هڪ پيرو ڏٺل
ـہ. ٻُوٽ ۾ چوندا هئا. جنهن بمبئي نہ ڏٺي چڻ ڄائو ئي نہ. ان من تي
اثر وجهي ڇڏيو هو، جنهن خواب کي پورو ڪرڻ لاءِ شاهوڪار ٻار
هوندي بمبئي گهمڻ اَڳہ آيو هوس.

اسٽيمبر ڊڪي تي پهتو. ڪي مائٽ گڏ هئا. جن جي صلاح
سان مان بہ متّرا هليو آيس. شايد هنن ائين سوچيو هوندو ڪرشن جو
تيرٿ آهي. ڪو نہ ڪو روزگار ملي ويندو ۽ رهڻ لاءِ جاءِ سستي مسواڙ
تي هوندي. هنن اهو بندوبست ڪرڻ لاءِ ڪنهن واقفڪار پنبي کي چئي

هنڪي هڪ هڪ ڳالهہ تي ڌيان ڏنا ڪيو، ڪيتري نہ هن اوهان جي
شيوا ڪئي آهي، گذريل ڏيڍ سال کان تہ هن اوهان جي صحت جو
خوب اونو رکيو آهي. پاڻ وساري، اوهان کي ڪا بہ تڪليف نہ ٿئي
اهڙا اُپاءُ پئي ورتا اٿس. مون سندس هڪ آزاد نظم پڙهيو جو هن تازو
لکيو هو. هاڻ هوءَ ڀُولهي ڀُولهي ٽڪي آهي، ليڪي ئي نٽو ڀُولهي
ٽڪي آهي. اوهان تہ اهو ڪم نہ ڪيو آهي؟ ان نظم ۾ هن پنهنجي
پيڙائن جي ڇڻ ڪهاڻي لکي هئي. ڪيئن ڪيئن هن اوهان جي
ڏنگاين کي برداشت ويٺي ڪيو آهي. ڪيئن ڪيئن هن اهو سڀ
ڪجهہ سٺو آهي پر رڙ ڪئي ناهي.

مان اوهان کي ڪيئن چوان ۽ ڪيئن سمجهايان؟

اوهان جي گذري ويل زندگي بابت تہ مان نہ ڄاڻان! اڄ همٿ ڪري
خط لکي رهي آهيان. ......

■■■

چي رهيو هو. هٽ جا آسا پاسا به جاچيندي آخر ڇيو ڳرهڻ جو هڪ
۾ ٽڪر آهي. ان ڪري اوهان جو ڪم سولو نٿو ٿئي. ”اوهان جلد
ٿهن برجو اسيءَ سان گڏ پائيو اري ڪندا ۽ مٿرا ۾ ئي ياترين لاءِ ڏنڊو
ندا.“

راڌا سان گڏ موٽندي مون پڇيو جمنا جي هن پار ڏسڻ لاءِ ڇا آهي؟
لندا، اڇو مان توهان کي بيڙي ۾ وٺي ٿي هلان، مان به ڪيترن ڏينهن
هن پار نہ وئي آهيان!“

■ ■ ■

ڇڏيو هو.

جاءِ جهوني، آڪار ۾ جهونو. ڪاٺ جون ڇتيون ۽ ڪاٺ جـ
ئي فرش. سيني کي هڪ هڪ ڪمرو مليو. ڪنهن ڪپڙي جو ڪـ
ڪيو ته ڪن ٽوالن ۽ رومالن جو مون ڪجهه نه ڪيو. هڙان ڪيـ
ڪائيندو هئس.

مٿرا ۾ ان بلڊنگ جي مالڪ جي ڌيءَ هئي راڌا. مون کي ڪـ
خاص ڪم ڪونه هو ته ٽي ڪلاڪ بازار مان گهمي شام جو بانڪـ
بهاري مندر ۾ وڃي گپاگيهه آرتي تي پهچندو هوس ۽ واپس موٽنـ
مڪان مالڪ جي ڌيءَ رستي تي گڏجي وئي. هن مون کي پهرين شايـ
ڏٺو هو. پڇيائين ڇا ڪندو آهيان؟ هن ٻڌايو ته جنهن جاءِ ۾ رهندو آهيا
سا سندن آهي ۽ هو مٿي پهرئين ماڙ تي رهندا آهن.

مون هن کي گهوري نهاريو. سادي سودي ٿي لڳي پر مٿي تي
جواني جي چادر بخوبي اوڍيل هئس. هن جي اکين ۾ خمار به هو تـ
اُڏام جي چاهنا پڻ. مون چيو ڪجهه به ڪين ڪندو آهيان. نوڪري
ڪرڻي ڪونهي. شاهوڪاري ٻار آهيان. سڌو ڪاليج مان آيو آهيا
ڪجهه ڌنڌو ڪرڻ چاهيان ٿو پر ڪوبه ڪڏهن ڪيو نه اٿم. منجهيـ
آهيان. ڪنهن جوتشي جي تلاش ۾ آهيان. مٿان هو هٿ ڏسي ڪجهـ
ٻڌائي سگهي. هن يڪدم چيو ها منهنجو مامو جوتشي آهي. سڀاڻي
صبح جو ئي هل مان توکي جمنا ڪناري پرسان هن سان گڏجايان ٿي.

صبح جو مندر جي پٺئين پاسي جتان جمنا جي ٻئي ڪناري پيڙ
۾ وڃي گهمبو آهي هوءَ مقرر ڪيل وقت تي ڏاڪڻ جي پرسان بيٺي
هئي. هوءَ جمنا ڪناري هلندي رهي ۽ مان هن جي پٺيان هلندو رهيس. آخر
هن جي مامي جو گهر آيو. ”ماما هي اسان جو مسواڙي آهي اوهان کي
هٿ ڏيکارڻ ٿو چاهي. ويچارو منجهيل آهي.“

مٿي تي ٽوپي. نرڙ تي ڪيترائي تلڪ ڌوتيءَ ۾، برابر جوتشي
پئي لڳو. هن ساڄو هٿ، پنهنجي هٿ ۾ جهلي هٿ جون لڪيرون ڏٺائين

ن جي سور ۾ پنڌ ڪري نٿي سگهان. هيءُ بہ ٺيڪ نٿو رهي، سچو
هن ڪنهن نہ ڪنهن ٽينشن ۾ آهي... ڊائبٽيز بہ وڌيل اٿس... ڪيترا
ا تہ گوريون بہ وٺڻ وسري ٿيون وڃنس. ڪيترائي ڀيرا مان ئي گوريون
اٽيءَ جو گلاس ڪٽي هن جي پٺيان گهمندي آهيان. هن ڪي ڇڏي ڪيئن
ان؟''

''ڪمال آهي سريش ۽ سرلا جو اُتي آهن، هو پاڻهي سنڀاليندس ۽
ائون ڏيندس.'' پنس جواب ڏنو ۽ فون ڪٽجي ويو.

پيو فون:'' هاءِ ممي! اسان فيصلو ڪيو آهي تہ هت ڪئناڊا ۾
ڪ جاءِ خريد ڪيون. هيئن ڪيترو وقت مسواڙ تي رهنداسين. وديش
پنهنجي جاءِ هوندي تہ سڀ شاهوڪار بہ سڏيندا ۽ پنهنجن مائٽن ۾
ڪالو آپ بہ ٿيندو توکي بہ ماٺهو وڏي ڀاڳن ڀري چوندا.. مون سوچيو
ي تہ مان ڏهہ لک بئنڪ کان قرض ڪٽندس، ڏهہ لک ڪملا قرض وٺندي ۽
في ويهن لکن مان ڏهہ پپا پنهنجو دڪان وڪٽي مون کي ڏئي سگهي
۽ هڪ دفعو تو چيو هو تہ تو وٽ اٽڪل ڏهن لکن جا زيورات آهن
ي بہ تون حال وڪٽي ، رقم مونکي ڏئي سگهين ٿي ۽ جيئن مان
يش ۾ سيٽل ٿي ويندس.. هونءَ تہ جيڪر اوهان مون کي پنهنجي
ڪيل يا ٺاهيل ملڪيت جو حصو ڏيندا.. اها آئيڊيا ڪملا ڪيي آهي
مون کي ڏاڍي سٺي لڳي، ان ڪري فون ڪيو اٿم. تنهنجو ڇا خيال
ي؟ مون هت جاءِ بہ ڏٺي آهي صرف تون 'ها' ڪرين تہ ٿوري رقم ڏئي
سني کن جو وقت وٺي سگهندس. ائين تون پپا کي بہ بنائڻ ۾ هوشيار
ين. ڪنهن نموني مڃائي وٺينس، پوءِ پل هئي گهمڻ لاءِ پنهنجي جاءِ
رهڻ لاءِ ڪاجهہ ڏينهن هليا اچو.. مان آرتوار ڏينهن توکي فون
ڪندس....باءِ''

ٽيون فون: ''هاءِ ممي! هن سال پل تون نہ اچ. بيبي بہ اسڪول
ي شاگردن ۽ ماسترن سان گڏ يورپ گهمڻ ٿي وڃي. اسان ڇا ڪريون،
ڇا تہ ڪو فيصلو نہ ڪيو آهي. ٿي سگهي ٿو انهن ڏينهن ۾ ئي اوترا

ڪئناڊا مان ٽي فون.....

پهريون فون: ”ممي ڪيئن آهين؟ گهر ۾ سڀ ٺيڪ آهن. تنهنج
ڏاڊي ٽي ياد اچي، ڪيترو وقت ٿيو آهي تنهنجو چهرو ئي نه ڏ
آهي. ڪئناڊا ڪڏهن ٿي اچين؟ ٻن هفتن بعد بيبيءَ جو اسڪول ب
ٿيڻ وارو آهي. اسين سوچيون ٿا ائمريڪا گهمڻ وڃون... تو ته ا
ائمريڪا ڏٺي آهي. بيبيءَ کي اوڏانهن وٺي وڃڻ اجايو آهي. هڪ
هوءَ ڪجهه سمجهندي ڪانه ۽ خرچ به هيترو سارو اجايو ٿيندو. اس
ايل.اي (لاس ائنجلس) ۾ نائيٽ لائيف ڏسڻ ٿا چاهيون، اُتي بيبيءَ ک
ڪيئن وٺي وڃون. اُتي جون نائيٽ ڪلبون به ڏسڻ جهڙيون آهن، تو
اڪيلي اچجانءِ پپا کي نه وٺي اچجانءِ. اجايو هر ڳالهه تي پيو اس
کي چوندو. توکي به نه ڇڏيندو. ٽڪيٽ ڪڏهن موڪليان؟ هو چوند
ويو پر شانتي چپ رهي، ڇڙ هن جا گفتا ٻڌندي اَشانتيءَ ۾ اچي ويئي
”پٽ، توکي خبر آهي ته منهنجي طبعيت هاڻي ٺيڪ نٿي رهي
ڪڏهن اڪ سامهي ٿي پوي ته ڪڏهن اک ننڍي ٿي ٿي وڃي ته ڪڏ

سڀاڻي ڇا ٿيندو؟

”پر مان ڪيڏانهن وڃان؟ تون ئي تہ منهنجو هڪ ئي سڪيلڌو پٽ
ين!“ ٧٠ سالن جي ماءُ روئندي چيو.

”بس، تنهنجي ڪنڌ ڪنڌ مونکان سٺي نٿي وڃي...“

”پر، مان توهانکي ڇا ٿي ڪريان؟ گهر جو سڀ ڪم ڪريان،
ڏٽو سنڀاليان، اوهانجي ننڍي ڌيءُ کي بہ سنڀاليان، ٻيو ڀلا ڇا ڪريان؟
ون توهانجي زور ڀرڻ تي پنهنجي گهوٽ جو ورتل فليٽ بہ وڪڻي
ڏيو. مون اوهانجي اڳيان ڪيڏو ٻاڏايو تہ اهو فليٽ نہ وڪڻو، اُتي
ان هري ويئي آهيان، آس پاس ۾ سڀ مونکي سڃاڻن. مُنهن مائٽن ۾ وڃي،
هنجي من کي ڪي ٿاهي ايندي هئس، شام جو ڪٿا بہ ٻڌڻ هلي ويندي
ئس، منهنجو من وندريو پيو هوندوهو ، پر اُها جاءِ وڪڻي اوهان هت
ئي ممبئيءَ ۾ اچي فليٽ ورتو آهي، سو بہ ننڍو، مان بالڪنيءَ ۾ ٿي
ممان، اُتي مونکي پنهنجو ڪمرو هو، بالڪني ڍڪائي اٿو تہ ڇا ٿيو،

ڏينھن ٿي! اسين به آمريڪا هليا وڃون. هونءَ به جي اوهان رقم موڪلي جاءِ وٺندس، ان ويل ان پنھنجي جاءِ ۾، وھڻ لاءِ اوهان هليا اچجو.. مون هڪ دوست کي چئي ڇڏيو آهي، هوءُ اوهان جي پرسان ٿي رهندو آهي. جي اوهان هن کي پئسا ڏيندا ته هن جي پاڻ کان مان هت روپيا وٺندس ۽ ائين منھنجي جاءِ به هت ٿي پوندي، مان سمجھان ٿو ته هڪ هفتو اوهان کي ڪافي آهي. ان وچ ۾ تون زيور به وڪڻي سگھندينءَ ۽ پيا دڪان به دلال جي معرفت وڪڻي سگھندو، ٻن ڏينھن کان پوءِ وري فون ڪندوسانءِ ۽ اُميد آهي ته تون ضرور 'ها' چوندينءَ ڪملا کي به پڪ آهي ته تون اهو ڪم ضرور ڪندينءَ. چڱو باءِ باءِ...“

■■■

ـمي هئي. چي، ”توهان مونکي ڪيڻ جي لاءِ آتا آهيو تہ مونکي پيو
ـڪ ننيو فلئٽ ڪٽي وٺي ڏيو ۽ هر مهني مونکي خرچ پهچايو. مان وچڻ
ـني لاءِ تيار آهيان. پوءِ مان ڄاڻان ۽ منهنجو نصيب ڄاڻي. اوهان پنهنجي
ـندگي جيئن جيئڻ چاهيو تيئن جيئو.“

ان ڏنڌال ۾ هيميءَ جي پوٽي جاڳي پيئي. ڏاڏيءَ کي روئندو ڏسي
ـچوڻ لڳي تہ، ”منهنجي ڏاڏيءَ کي ڇو ٿا ماريو؟“ ۽ پوءِ هوءَ روئي ڪري،
ـاڏيءَ جي هنج ۾ هلي ويئي. اڄ اهو جهڳڙو ٽري ويو.

هيمي پنهنجي پوٽيءَ کي کڻي ڪمري مان ٻاهر بالڪنيءَ ۾
ـنهنجي بستري تي هلي ويئي. پر اڌ رات تائين جاڳندي رهي ۽ خوف جي
ـرد گرد هوءَ سوچي رهي هئي تہ سياٽي ڇا ٿيندو؟ هوءَ ڪيڏانهن ويندي؟
ـڪو مٽ مائٽ وچ پئي پٽس کان پئسا واپس وٺي ڏيئي سگهندو تہ جيئن
ـوءَ الڳ ڪو ٽڪاڻو ٺاهي، باقي زندگي اڪيلي گذاري سگهي. هوءَ
ـسوچي رهي هئي، جي هوءَ موهہ ۾ نہ ڦاسي، ڪجهہ الڳہ رقم پاڻ وٽ
ـرکي ها تہ هوءَ وياج ڪمائي ئي جيون گذاري سگهي ها. هاڻي، جي سياٽي
ـائين نہ ٿي سگهيو تہ هوءَ ڪنهن نہ ڪنهن گهر ۾ وڃي ٻين جا ٻار پاليندي
ـ۽ گهر وارن جي لاءِ ڪاڌو رڌيندي، اهو فيصلو ڪري، هوءَ سمهي پيئي....

■■■

اڌ رات جو مونکي باٿروم وڃڻو هجي تہ ڇا ڪريان؟ فليٽ وڪڻي لکين روپيہ پاسيرا ڪيا اٿو ۽ هاڻ ماڳهين ٺي گهر مان ڪيڻ ٿا چاهيو.. منهنجي نظرداري، منهنجي پڪائي، توهانکي نٿي وڻي، پر مان تہ پاڻ مٿان پائي بہ نٿي خرچيان. اُهي ٺي ٽن سالن جون جهونيون ساڙهيون ٿي پايان.. اُن هوندي بہ..."

هيمي اوڇنگارون ڏيندي روئندي رهي. هيمي بدن ۾ پرپيل هئي ۽ سندس گهوٽ سنهو هو. جڏهن هيميءَ جي شادي ٿي تہ هوءَ گهوٽ کان ٽي سال وڏي هئي. پر وڏن جيڪو فيصلو ڪيو، سو هن قبول ڪيو.

وطن جو ورهاڱو ٿيو تہ هو بہ پنهنجي زمين ڇڏي ممبئيءَ هلي آيا. ڪئين سال تہ هنن کي ٻار نہ پئي ٿيو. پئي هر مندر ۽ هر آشرم ۾، ڪيترن ٺي سنتن وٽ وڃي، باسون باسيندا هئا. آخر ويهن سالن ڪانپوءِ پٽ ڄائو. اڄ پنس ٢٥ سالن جو ٿي ويو آهي. گهوٽس ١٠ سال اڳ گذاري ويو. هيمي روئي-رڙي، پٽ کي وڏو ڪيو، پڙهايو ۽ شادي ڪرائي.

اڄ هنجو سڪيلڌو پٽ ماءُ سان رهڻ جي لاءِ تيار ڪونهي. هيميءَ کي سندس گهٽگهرن گهڻو ٺي سمجهايو هو تہ اُهو فليٽ وڪڻي يا باقي بچيل لکين وياج تي وٽ رکي، پر سندس پٽ ۽ نونهن حرفت سان هيميءَ کي بنائي ويا! چي، "اسين تنهنجا ٺي تہ ٻار آهيون... بئنڪ جي روڪڙ مان ڇا ٿيندو؟ نئي ممبئي ۾ هڪ دڪان يا آفيس وٺي ڌنڌو ڪنداسين."

نوڪري ڪرڻ واري کي ڌنڌي جي ڪهڙي ڪل؟ في الحال تہ روپيہ پنس وٽ ٺي رهجي ويا.. ٻہ سال ٿي ويا آهن، هو ڪوبہ ڌنڌو شروع ڪري نہ سگهيو آهي. هيمي پنهنجي پٽ جي موهہ ۾ هنن جو سڀ ڪجهہ مڃيندي ويئي ۽ خود خالي ٿي ويئي.. بئنڪ بہ خالي... سڀ نوڪڙ، پنس آهستي آهستي هن کان ڦريندو ويو. هاڻ، جڏهن فليٽ بہ سندس نالي آهي، ٽي.وي، اسڪوٽر ۽ گهر جون سڀ شيون ماءُ جي پئسن مان ورتندو ويو ۽ هاڻ ماڻس جو چوڻ ڪيس ڪنڊ ڪنڊ ٿي لڳي.

صبح گذري ويو ، سانجهي ٿي وئي هئي. هيمي روئي روئيڇني

ڪرڻ لاءِ پاڪستان کان آئي آهيان، پر هن مان ڇوڪرو ملڻ جي لاءِ گهٽيئي
هنا ڪپن. پر مونکي هت رهڻ جي لاءِ وڏيڪ وقت جي ويزا نٿي ملي.''

(٢)

هيءُ ٻهريون دفعو هو، جو مون هنکي انبومان گڏ هلڻ کان ناڪار ڪئي
هئي. انلاءِ، مون وٽ ٻہ سبب هئا. هڪ تہ اهو ٻيٽ، مون آڳ ئي ڏٺو هو. دنيا
جا بهترين بيچز اُتي آهن. بلو رنگ ۽ جهڪي سائي رنگ جو پاڻي ۽ سمنڊ
۾ گهڙڻ سان، پنهنجون ٽنگون بہ صاف ڏسڻ ۾ ايندڀون آهن ۽ اُتي جو خاص
آهو قلعو، جنهن ۾ انگريز هندستانين کي ڪيئن ڦاسي ڏيندا هئا ۽ ڪيئن ڦاسي
ڏيڻ کانپوءِ اُهي مردا سرير سمنڊ ۾ ڪري پوندا هئا ۽ ساڳين تاريخن تي
ڪورٽ ۾ ڪيس بہ هلندڙ هوندا هئا..

هڪ ٻي ساميڙيءَ سان هوءَ اوڏانهن ويئي. ٢٢ ڊسمبر تي بيچ تي
سنان ڪندي، سنامي ڇوليءَ جي لپيٽ ۾ ٻئي ساميڙيون گهلجي ويئون، اڃا
تائين هنن جي خبر نہ ملي آهي تہ هو ڪٿي آهن؟ جي ناهن تہ سندن لاش بہ
نہ سڃاتا ويا آهن.

(٣)

هيءَ ڪهڙي دنيا آهي، ڪڏهن ڪڏهن مان خود منجهي پوندو آهيان.
تو چيو، ''منهنجي فئملي ڊاڪٽر جي ڌيءَ کي ڪاليج ۾ ائڊميشن نٿي ملي،
هو غير سنڌي آهي ۽ مارڪون بہ گهٽ اٿس. تون مونکي ڪيئن بہ ٽرسٽين
جي ڪوٽا مان اها وٺي ڏي، جنهن لاءِ مان ڪاڄھ بہ ڪرڻ لاءِ تيار آهيان.''
مون توکي بلڪل صاف ٻڌايو تہ، ''اهڙي ائڊميشن صرف هڪ لک رپيا خرچڻ
سان ملندي آهي ۽ اهو منهنجي وس کان ٻاهر آهي.'' پر تو ڄڻ لاڳيتو بک
هڙتال ڪرڻ جي ڌمڪي ڏني ۽ مون پنهنجا سڀ حيلا هلايا ۽ توکي ڪن
ٽرسٽين معرفت هيڏي وڏي مهرباني ڪئي، اُن ڇوڪريءَ جي لاءِ اها ائڊميشن
وٺي ڏني.

پر ڪاڄھ مهنن کانپوءِ خبر پئي تہ تو ڪنهنجي زور ڀرڻ تي اها
ائڊميشن ورتي هئي، جا سچ تہ هڪ لک روپين ۾ اُن ڊاڪٽر کي وڪي ويئي
هئي ۽ جنهن ۾ تنهنجو الاجي گهڻو حصو هو؟

■■■

بنا عنوان ڪهاڻيون

(۱)

”مان پاڪستان کان آئي آهيان. اوهانجي ٽائيمس ۾ ٽائيپسٽ جي جاءِ خالي آهي، انلاءِ آئي آهيان.“

مون هنڪي ڪرسيءَ تي ويهاريو. هوءَ بُرقي ۾ سڄي ڍڪيل هئي. صرف سندس منهن جو ٿورو حصو ڏسڻ ۾ پئي آيو. نالو زينت ٻڌايو هئائين. هوءَ هرروز وقت سر آفيس ۾ ڪم ڪرڻ ايندي هئي. پر ڪڏهن به مون هنڪي برقو مٿي ڪندي نه ڏٺو. آخر ڪاجهه مهنن ڪانپوءِ ٻڃي ٻڃي هنڪي چئي ڏنم، ”ٻاهر رستي تي برقي ۾ تون رهين ٿي، اهو شايد اوهانجي منهب جي تقاضا آهي، پر آفيس ۾ ڪم ڪندي يا ڪئبن ۾ اندر هوندي، تون ائين برقي ۾ ڇو ٿي رهين؟ اهڙي حسين آهين ڇا، جو توکي ڪنهنجي نظر لڳي ويندي؟ ڪڏهن ته گهونگهٽ هٽاءِ!“ ٻئي ڏينهن وري مون دهرايو. ٽئين ڏينهن به ساڳي ڳالهه چيم. چوٿئين ڏينهن مان آفيس ۾ گهڙيس. ايندي ئي هن برقو تيزيءَ سان مٿي ڪيو ۽ مان ڪيس ڏسندي ئي دنگ رهجي ويس. هنجي سڄي بدن تي چٽيءَ جا نشان هئا. پاڇڻ تي هن ٻڌايو، ”مان انهن نشانن کي مٽائڻ جي دوا

اڳ۾ ان حويلي، جي هن طرف ٻني هوندي هئي. چڱا ڏاڪا مٿي چڙهي
اسين، ساڄي پاسي ڦرون ها تہ سڌو پنهنجي ڇڏي آيل حويلي ۾
پچون ها جتي هينئر سچل هاسٽل آهي، چون ٿا اُتي پهرين سچل
ڪاليج هو. ۽ ڏائي پاسي ڦرڻ سان اسين ان دروازي جي ٻاهران پهتاسين،
جتي دروازي جي ٻاهران بورڊ لڳل هو 'خدا جو گهر' مون جاچي ڏٺو. اها
اسان جي اڳ۾ اوطاق هئي.

دروازي کي کوليم. خالي وڏو ڪمرو هو، اتي ڪوبہ ساهوارو
لر نہ آيو ۽ نہ ئي وري پاڻ خدا يا هنجي تصوير! ان ڪري ئي شايد خدا
ان ملڻ مشڪل بڻجي ويو آهي. چيائون، اتي نماز پڙهڻ لاءِ ماڻهو ڪٺا
ٿيندا آهن باقي سڄو هال، پٽر سڄو ڏينهن خالي هوندو آهي.

اهو خدا جو گهر ڪنهن وقت اسانجي حويلي پرسان اوطاق
هوندي هئي. جنهن جي پٽر ۾ ١٠٠ کن کٽولا پوندا هئا. جيڪا اوطاق
ٻاهران آيل ماڃين کي بہ شاديءَ جي موقعي تي ڏني ويندي هئي. ٻہ
وڏا ڪمرا بہ ٺهيل هئا. جيڪي زالن ۽ مردن کي الڳ الڳ ڪم ايندا
هئا ۽ انهن جي ڪمرن جي ڪنڊ ۾ مڪڙو ڀرو ٺهيل هوندو هو،
جتي ڪٽڪ ۽ چانورن جون ڳوٽيون يعني سال پر لاءِ رکي سگهبيون
هيون ۽ ڪڏهن جڏهن روڪ نوٽ يا سڪا وڌي ويندا هئا ۽
چورن کان بچڻ لاءِ، اهي نوٽ-سڪا ٻاچڪي ۾ پري، انهن ڳوٽين
جي وچ ۾ رکي ڇڏبا هئا.

ان اوطاق ۾ منهنجو ڏاڏو، ڳوٺ جي مسئلن کي سلجهائڻ لاءِ
هر روز، شام جو سين سان گڏجندو هو ۽ جڏهن هن کي ٿوٿر جي بيماري
ٿي پئي هئي ۽ حڪيمن کيس اٺڙين جو کير پيئڻ لاءِ چيو هو ۽ آس پاس
جي ڳوٺن ۾ جن وٽ اُٺڙيون هونديون هيون، اهي سڀڻ پنهنجو پاڻ اُٺڙين
کي وٺي، اوطاق ٻاهران اچي ٻيهاريندا هئا جو تہ اُٺڙين جو تازو کير
پيئڻ لاءِ حڪيمن چيو هو، ۽ ڳوٺاڻا آتا هوندا هئا تہ سندن اُٺڙيءَ جو کير
جي ڳوٺ جو مکي چاڪ ٿي وڃي.

ان اوطاق جو در ٻاهران روڊ تان تہ هنو ئي پر اوطاق ۾ رهڻ واري

خدا جو گهر

جڏهن اسين اڌ صدي کان پوءِ ويزا ملڻ تي، سنڌ گهمڻ ويا هئاسون، ۽ سچل سرمست جي درگاهه جي گادي نشين جا مهمان هئاسون ۽ هو ئي سچي سنڌ، جتي جتي جي ويزا هئي، گهمڻ لاءِ گڏ هئا ۽ لڳ ڀڳ سڀ مندرن ۽ درگاهن تي سجدو ڪيوسي.

مقرر ڪيل ڏينهن تي اسان کي صبح ساڻ درازن کان راڻيپور پنهنجي حويلي ڏيکارڻ لاءِ وٺي آيا هئا. وڏي پيجرو موٽر ڪار ۾ هو اڳيان برائيور سان گڏ وهندا هئا ۽ اسان ٻنهي پاروءَ ۽ مونکي وچ واري سيٽ ڏئي چڙهندا هئا. جيئن وڏي مسافريءَ ۾ به ٿڪ نه ٿئي، ۽ پٺيان به سپاهي خاڪي يونيفارم ۾، بندوقن سان ڀي هلندا هئا. ائين ڇت ڪليل هئي ۽ موٽر جي مٿان ڳاڙهي بتي هميشه ڦرندي رهندي هئي، ان ڪري ان موٽر کي آمدرفت ۾ ڪٿي به روڪيو نه ويندو هو ۽ هميشه ان کي پاسو ڏئي، وچڻ ڏنو ويندو هو. اهڙي شاهاڻي شان سان اسين راڻيپور حويلي جي ٻاهران پهتاسين، پر جيئن ته پٺيان به هاڻ رود ٺهيل هو، جتي ورهاڱي

ي. هوءَ زمين تي ويهي رهي مان به ويهي رهيس. اچانڪ هن جو ڪو
ٽ اتان اچي لنگهيو ۽ هن کي مون سان ويٺل ڏسي سوالن مٿان سوال
ن کي سڏڻ پڇڻ لڳو. ٿوري دير بعد هو هنڪي پاڻ سان گڏ وٺي هليو ويو
مان ساڳي واٽ وٺي واپس گهر آيس.

ٻئي ڏينهن کان ان بلڊنگ جي وايو منڊل ۾ تناءُ اچي ويو هو مالڪ
ڪان جي گهر مان ڪنهن کي به ٻاهر بازار ۾ ويندو نه ڏٺم هونءَ ته مان
سندن ڏانهن ڌيان ئي نه ڏيندو هوس، پر هاڻ ان گهر جي چرپر تي جاچ
ڪي رهيو هوس.

ٻئي ڏينهن مالڪ مڪان منهنجي سوٽن وٽ آيو ۽ گهر خالي
ڪرڻ لاءِ چئي ويو. هن گهر خالي ڪرڻ لاءِ جو چيو منهنجي سوٽن
ائنس سبب پڇيو پر في الحال ڪو جواب نه ڏنو ۽ منهنجي سوٽن
'ٻئي گهر جي تلاش ڪيون'' ۽ ائين چئي حال ڳالهه کي پتايو. پر مالڪ
مڪان مونکي ان سبب ٻڌائي ۽ مائٽن جي اڳيان بنا ڪنهن سبب ڏٺو ٿيان
نه. مان ٻئي ڏينهن ئي مٿرا ڇڏي، ممبئي هليو آيس. ٽرين لاءِ نڪرڻ وقت
منهنجي سوٽ جي زال تلسيءَ مون کي هڪ هندي ۾ لکيل خط ڏنو،
جيڪو مون ٽرين ۾ اچي پڙهيو.

منهنجي دل جا مالڪ!

مان پنهنجي پيار کي اظهاري نه سگهيس. سچ اهو آهي مان هن
ڪٽنب ۾ دبيل آهيان. مون کي آزادي کپندي هئي. ڪاجهه به چوڻ لاءِ
آزادي. مون تو ڏي نهاريو مون کي پڪ هئي. تو سان رهندي منهنجون
سڀ تمنائون پوريون ٿينديون. پر همٿ ڪري تو منهنجو هٿ نه
پڪڙيو. الاجي ڪهڙي دٻ کان تو نه اپنايو ۽ ماڳهه حالتن کي منهن ڏيڻ
بدران ڀڄي هليو تو وڃين. (تنهنجي رادا-مٿرا)

■ ■ ■

حويلي جي وچ واري پٽ ۾ به هوندو هو. يعني ساري گهٽي ائين ڳنڍيل هئي، جو هڪ پاسي ترمائو دواخانو ڪليل هو، جتي ساڄي ڳوٺ کي مفت دوائون ڏنيون وينديون هيون ۽ ان بعد اوطاق، پوءِ ايڏي وڏي حويلي، جنهن جي پتر ۾ به هڪ سو ڪٽون پئاجي سگهنديون هيون، ٻارهان ڪمرا ۽ وڏي لانڊي، جا سامان سان سٿي پئي هوندي هئي.

جنهن مٿان راند ڪرڻ لاءِ ڪڏ، لانڊي ۾ شادي ۾ گهربل ديگيون، ٿالهيون، ڪٽورا، گلاس سڀ سون ۾ موجود هئا. ڳوٺ ۾ ڪنهن جي به هندو يا مسلمان جي شادي معنى سارو سامان ڪين اتان مفت ملندو هو.

جڏهن ئي ان 'خدا جي گهر' جو دروازو پيڪڙي، حويلي طرف هلڻ لڳس ۽ لانڊيءَ وٽان لنگهيس چڻ ڪو آواز آيو 'ڪيڏانهن ٿو وڃين؟ لانڊي ۾ نٿو اچين...' اهو آواز مائي خاتون جو هو 'مون توکي هنج ۾ ويهي، ڳٽيون ڪري ڪارايو... لوليون ڏئي ننڊون ڪرايون...' تون ياڇي، لانڊيءَ ۾ اچي لڪي وهندو هئين. رات جو ننڊ نه ايندي هئي ته مان ڪلهي تي رکي توکي گهمائيندي هيس ۽ توکي ٿڦڪيون هڻندي مونکي به ننڊ اچي ويندي هئي ۽ مان به تو ساڻ گڏ سمهي پوندي هيس، مون کي پڪ هئي، هڪ ڏينهن تون ضرور ايندين...'

ائين پيو لڳو، هر ڪمري مان، الماڙين مان ڪي آواز پئي آيا، وسري ويل داستان ياد اچڻ لڳا. اهي ٻالپڻ ۾ ڪيل شرارتون، هڪ هڪ گويا سامهون ناچڻ لڳيون.

پر ٻاهران موٽر ۾ سڀ ويهاڄي ويا هئا ۽ منهنجي اچڻ جي انتظار ۾ هئا.....

موٽر هالاڻي دربار ڏانهن هلڻ لڳي پر منهنجو من ان خدا جي گهر ۾ پٽڪندو رهيو ۽ ماضيءَ جي پلن کي ياد ڪندو رهيو....

مون به اهو ئي ٿي چاهيو. هن پار پهاچندي ڏٺم وڻ هئا، پوٽا هئا، باقي مٽيءَ جا ننڍا ننڍا ڍير پيا هئا. پر ماڻهو شرڌا سان هن پاسي ايندا ئي رهيا. جو ته هتي ڪنهن وقت بانڪي بهاري ان زمين تي راس رچائي

ـه ۾ فرنيچر تي پيس. پنو چڙهڻ ڪري هو ڏيڍ مهنو ڪن گهر ۾ ئي ليٽيل هو.
ڪيلائي هن کي تڪڙي تڪڙي زندگي کي روڪي ڇڏيو ۽ هو وصيت لکڻ لاءِ
چڻ لڳو. اندر ئي اندر ۾ هن پنهنجي ملڪيت، فليٽن بابت حساب لڳائڻ شروع
يو. هو اڪيلو هو. هن ڪنهن سبب شادي نه ڪئي هئي. ان ڪري به پنهنجو
د نه هوس. رقم ميڙڻ لاءِ، انسان هميشه تيار آهي. پر ميڙيل رقم ورهائڻ لاءِ ڪيس
ي همت گڏ ڪرڻي ٿي پوي.

هن جي نالي ٽي فليٽس هيون، هڪ ۾ هن جو ترمائو دواخانو هلندو هو.
ۃ ۾ هو پاڻ رهندو هو ۽ ٽين پنهنجي ڪنهن مائٽياڻيءَ کي رهڻ لاءِ ڏني هئائين.

بستري تي ليٽيل هو، سوچي رهيو هو جي هو گومتيءَ سان شادي ڪري
ـه ضرور سندن کو اولاد هجي ها، جي ماڳهه هڪ يا ٻه پٽ ڄمن ها ته جيڪر،
تري ساري رقم هنن جي نالي ڪري ڇڏي ها. اولاد جو موهه ڪيس منجهڻ ئي نه
ي ها. پر گومتي گڏيل ڪٽنب ۾ نه رهندي، جا ڳالهه مڃڻ پڳت گرمڪداس لاءِ ان
ت به ڏکي هئي. هاڻ هو ڇنڇاڻ ڪرڻ لڳو. ڪهڙو پڻ ڪيس وڌيڪ پيئيندو آهي.
ڪهڙي پائٽي هن جو وڌيڪ خيال ڪندو آهي، ڪهڙو پيئيندو. سندس هيتري ساري،
ڪيت سنڀالي سگهندو؟

سوچيندي سوچيندي آخر هن پنهنجي وصيت لکي ڇڏي، جنهن کي
هنجي ٻن وڪيلن کان شاهدي جي صحيح ورتي. هن کي پڪ هئي ته جيڪا
سيت هن لکي آهي. سا برابر آهي، ان جو اصل ڪو به ناجائز فائدو نه وٺي، هن
ي من جي ڳالهه سمجهندو پر ائين ٿيو ڪونه.

هن ديش پريمي جي وڇڙڻ ڪانپوءِ، هن جهان ڇڏڻ ڪانپوءِ اچانڪ مليل رقم
و دراپيوگ ٿيڻ لڳو. جن سندس شيوا ڪئي يا سندس ياد کي قائم ڪرڻ جي جن
ي اون هئي، انهن کي ڪاجهه به نه مليو هو.

هڪ فليٽ، ٻي فليٽ ۽ گهٽي ساري رقم، هڪ پائٽي جي نالي ڪري
يو هو. جنهن پنهنجي فليٽ کي سينگارڻ لاءِ ڏهه لک رپيا خرچي ڇڏيا.
ڪ نئين موٽر وٺي ڇڏي، خوب رقم لٽڻ ۾ هن جو چاهه ٿي پيو. جنهن
تري ڪفايت ڪندي موري ٺاهي هئي ان کي ڪيتري نه سولي نموني

ليپو

ڀڳت گرمکداس جو پتا سنڌ ۾ زميندار هو، اهائي ڏي ڪنيو، ڀارت ۾ هو ورهاڱي وقت لڏي آيو هو. هنن پنهنجي ملڪيت ڪنهن نموني ممبئي ۾ پهچائي ڇڏي هئي. سندن ڪيترائي شڪارپوري سيٺيون واقف هئا. جيڪي اڳ ئي ممبئي ۾ پيڍيون هلائيندا هئا.

گرمکداس سياڻو ۽ سمجهو هو. ڪڏهن به اجايو خرچ نه ڪندو هو. مشڪل سان لاچار ٽئڪسي تي خرچ ڪيو هوندائين. باقي ساري عمر ٽرين ۽ بس ۾ آخر تائين چڙهندو رهيو. هن شادي نه ڪئي هئي، جنهن جو سبب پڇاڙيءَ تائين ڪنهن کي نه ٻڌايائين. هو ديش ڀڳت هو. آزادي جي ڏينهن تي سندس گهر تي ٽرنگو جهنڊو ضرور لڳل ڏسبو هو. هو آشاوادي ته هو ئي پر آدرشوادي به هو. ڪمائي سٺي هئس. ان ڪري غريبن جي شيوا لاءِ، آيرويدڪ دواخانو، پنهنجي خرچ تي ٽرمائو ڪري هلائيندو هو، جنهن مان ڪيترائي فائدو وٺندا هئا.

هڪ ڏينهن ڪليڻ مان موٽندي ٽرين روڪجندي، پليٽفارم تي ڪري پيو

منهنجي پاسي

’اڄ‘ رات تہ واه جو ٿي هوندي، هڪ وڏي ڪمري ۾، ڊبل بيڊ تي هڪ
ي عمر وارو شخص سمهيو پيو آهي، هن ڪڏهن بہ پاڻ کي ہين جي قطار
حال نہ آندو هو.

هو پلنگہ جي هڪ پاسي سڌو سنواٽو ٿي سمهيو پيو آهي،
سيج ۾ ہريل بتي جي روشني ۾ هو چڱي طرح ڏسڻ ۾ پئي آيو.

هن جي وڏي عمر واري هم ساٿڻ، پلنگہ جي ٻئي پاسي ٿيندي، ڪيس
منجي پاسي چڪي ٿي ۽ ’منهنجي پاسي... منهنجي پاسي‘ چوندي،
کي پلنگہ جي پاسي کان وچ پلنگہ تائين گهلي آئي، هن ننڊ ۾ سمهيل
ني جي چهري تي هٿ گهمائيندي چڪي، چميون ڏيندي رهي چٽيندي
ي ۽ ڌيل آواز ۾ چوندي رهي ”تو ۾ منهنجو ساهہ آهي توکي ڪاجهہ
تني ٿو تہ مان پاڳل ٿي ٿي پوان، توکي مون ڪڏهن بہ بيمار ڏسڻ نہ
ميو آهي.. توکي هيترو ڪمزور ڏسي مان تنهنجي پٺيان ئي ٿي ڦرڻ
ميان. سچ توکي ڪنهنجي نظر لڳي وئي آهي، نہ تہ توکي جڏهن
جهہ هو بہ نہ ڪا جسماني شڪايت ئي نہ هئي ہارن وانگر پيو هتان ۽

لٽي رهيو هو. ٻي فليٽ بہ هن جي نالي ئي وصيت ۾ ڏيل هئي، جنهن ڪي
جلد وڪڻي، رقم پاڻ وٽ رکڻ ٿي چاهي. بس صرف سندس وڏوا مائٽياڻي
فليٽ مان اُٿي. مٿين فليٽ، جنهن ۾ سالن کان ترمائو دو اخانو هلندو هو. ان
کي بند ڪيو ويو. دوائن جون شيشون ٻاهر اُڇلايون ويون. ڪيس پيپر
ڦاڙي ڦٽا ڪيا ويا. جهونيون ڪرسيون ۽ ٽيبل ڪڍيا ويا. فليٽ کي نئون
رنگ ڏنو ويو. دروازن کي پالش ڪرائي وئي. نالي جي بورڊ تي نئون
نالو لکيو ويو. يعني اصلي مالڪ جو ڪٿي بہ نشان نہ رهيو. هن جا گهر ۾
وڏڙن جا ٽنگيل فوٽو بہ لاٿا ويا ۽ خاص دو اخاني جو اڪريل نالي واري
ٽڪنبي بورڊ تي ليپو پاتل هو. يعني هن جي سين آدرشن کي هن جي سين
آشائن کي ليپو پاتو ويو هو.

اڃان اهو نظارو پورو ئي نہ ٿيو هو تہ هڪ اڇن وارن واري عورت گهر ۾
گهڙي آئي ۽ چيائين 'مان گومتي آهيان، جبلپور مان آئي آهيان. ڀڳت منهنجي نالي
هڪ فليٽ ۽ پنج لک وصيت ۾ لکي ويو آهي، جنهن مان ان فليٽ ۾ اچي رهڻ باقي
زندگي گذاري سگهان. اها وصيت ڪوليو. هو مون کي ائين ٻڌائي ويو آهي.'

■■■

سلور جبلي

اَڄ راڌا کي ٢٥ سال شادي ڪئي ٿيا. آفيس مان موٽندي هوءَ چوڄ مان
نهنجي گهوٽ جو انتظار ڪري رهي هئي. هن ڪيس وڏي هوٽل ۾ هلي
اني ڪارائڻ جو واعدو ڪيو هو ۽ آخرين شو ۾ فلم تي وٺي وڃڻ جو
ڻ رات جا نو ٿي ويا. سندس گهوٽ اڃان گهر ۾ نہ آيو هو. رات جا ١٢
چي ٿيا. ڪيس اچانڪ پاسي واريءَ مان سڏ پئي تہ سندس گهوٽ سامهون
اري بلڊنگ ۾ سڌا آنٽي وٽ وسڪيءَ جي اڌ باٽل ختم ڪري سمهي
يو آهي.

راڌا غصي ۾ ان آنٽي وٽ وئي ''تو پنهنجي گهوٽ کي
بردستيءَ پنهنجي گهر وٺي آئي آهين.'' سندس گهوٽ ڪاڄهہ بہ سبب
ڊائڻ بڄاءِ. راڌا کي ڌڪو ڏنو ۽ هوءَ وڃي پٽ سان ٽڪري ۽ نرڙ مان
ت وهي پيو ۽ هوءَ سڌو پوليس اسٽيشن تي هلي وئي. ساڻس پوليس
نسپيڪٽر ۽ هڪ حولدار آيو. پر گهر ۾ سندس گهوٽ ڪونہ هو. راڌا
ي اسپتال ۾ بريسنگہ ڪرڻ لاءِ پاسي وارا وٺي ويا ۽ سندس گهوٽ وري
سڌا آنٽي جي گهر لڪي ويٺو.

■ ■ ■

هتان پيو فون ڪندو هئين.'' هيترو وڏو دل جو آپريشن تو تي ڪيئن
مڙهاجي ويو. ياد اٿئي هڪ ڏينهن اچانڪ توکي الاجي ڇو بخار ٿي پيو
۽ تون هن ئي پلنگ تان هڪ پاسي اُٿندي، پيرن ۽ ٽنگن جو بئلنس سنڀالي نہ
سگهئين ۽ ڦان ڪري زمين تي ڦهڪو ڪائي ڪري پئين، تنهنجو مٿو 'ٺا'
ڪري زمين تي وڃي لڳو ۽ ٻوڙهي تي پئي هئي، ان گهڙيءَ کي مان وساري
نٿي سگهان ۽ نہ ڪو پاڻ کي معاف ڪيو اٿم. تڏهن کان مان هميشه پلنگ
جي ٻني تي نہ پر پنهنجي پاسي سمهارڻ چاهيندي آهيان. تون باٿ روم
لاءِ اٿئين ٿو تہ تنهنجي اُٿڻ جي آهٽ پٺيان هلي ٿي اچان.

منهنجي پاسي هاڻ سان توکي ڪو جوکو ڪونهي. تنهنجي
آپريشن کي هاڻ ٽي مهنا ٿي ويا آهن، تنهنجي ٢٣ ڪلاڪ سنڀال ڪندي
آئي آهيان.''

ڪالهہ اوچتو منهنجي شگر وڌي وئي ۽ بلڊ پريشر گهٽجي ويو ۽
مان چري پري نٿي سگهيس، چار ماڻهو تہ مونکي پلنگ تائين پهچائي نہ
سگهيا، ''سنيپاليو فرش آلو پيو آهي، پاڻي آهي اهو اُگهو، خبر نہ اٿو مان
روز ڏينهن ۾ ڏهہ دفعا ڪتنڪي سان باٿ روم جو فرش سڪائي ڇڏيندي
آهيان. متان هو ننڍ مان اٿي ۽ بي پرواهيءَ سان آلي پٽ تي هلي وڃي ۽
ڪٿي ڪري پوي، جيتوڻيڪ مان چوندي رهندي آهيان سائين سنڀالي
اچجو.'' مون ڏٺو پٽ سڪل هو، پاڻي ڪونہ هو پر هنجي ذهن تي ايترو
تہ اونو هو جو صرف ان ئي فڪر ۾ هئي تہ مان ڪري نہ پوان ۽ ان تناءَ ۾
هن جي شگر تڏهن گهٽ وڌ تہ ڪونہ ٿي، جا ڪمزوري جو سبب هئي.

ڊاڪٽر کي گهرايوسين هن چيو ڪنهن بہ وقت وڃائڻ کانسواءِ هن
کي هاسپيٽل ۾ داخل ڪرايو، ڇو تہ شگر هڪ ليول تي ناهي، بلڊپريشر
گهٽ آهي ٿورو بخار بہ اٿس، ان ڪري ڪمزور ٿيندي وڃي پئي. ٿورو
پسينو بہ آيو اٿس. يڪدم ئي اي سي جي ڪينس شگر ٽسندس ۽ دوائون
شروع ڪري ڇڏيندس.

ٻن ڏينهن کان هوءَ هاسپيٽل ۾ آهي، دوائون، گلوڪوس، مٿان اسٽينڊ
تي لٽڪيل اٿس، ٽيسٽون چالو اٿس... ههڙو عشق؟....

■■■

سوکڙي

ان وقت مان ٢٠ سالن جو ئي هوس. ڏنڌو ڪندي جدو جهد ۾
مشغول. پاسي واري بلڊنگ ۾ هڪ هفتيوار اخبار جي آفيس هوندي هئي.
ان ۾ سپروائيزر هو رستم. هڪ ڏينهن منهنجي دڪان تي آيو ۽ ڪاجهه
خريداري ڪرڻ بعد، مونکي پنهنجو وزٽنگ ڪارڊ ڏيندي گرانٽ روڊ
اسٽيشن جي پرسان پنهنجي گهر ۾ اچڻ جي نيند ڏني. مون ڪانئس سبب
پڇيو بہ هو سو هن سڌو جواب نہ ڏيندي، آرتوار ڏينهن اٽڪل ١٢ بجي
اچڻ لاءِ چيو هو. موند مان هن جي گهر نہ وڃان پر اندر ۾ لالچ اها هئي
تہ هو مون وٽان اڳتي خريداري ڪندو رهندو ۽ ڪيس ناراض هرويرو ڇو
ڪريان؟ ائين مون پاڻ کي سمجهايو هو.

گرانٽ روڊ اسٽيشن جي پرسان هڪ ننڍي گهٽي ۾ گهڙڻ سان هڪ
حويلي وانگر جاءِ هئي. ان ۾ گهڙڻ سان وڏو ورانڊو هو ڪمري مٿان نالو
پڙهي دروازي ٻاهران لڳل گهنٽي وڄائي. دروازو کليو ۽ رستم پاڻ ٻاهر

چابيون

’مون کي پاڻ سان وٺي هلو، مان هت اڪيلي ٿي پئي آهيان.‘ شانتي پنهنجي گهوٽ کي التجا ڪندي چيو.

’تون ته ڪا ڇري آهين. توکي سودي عريبيا ڪيئن وٺي هلندس. توکي طلاق ڏئي، ٻيءَ زال کي پاڻ سان رهايو اٿم. هن جي مار کائيندس ڇا؟ ‘‘

’توهان ئي ته مون کي طلاق ڏنو، مان ته اوهان جي ٿي رهڻ ٿي چاهيو.. مون کي ڏاڍي سڪ ٿي لڳي. مان اوهان جي ڪيتري شيوا ڪندي هيس، صرف ڏسڻ ۾ سانوري آهيان. پر اوهانکي ٻي شادي ڪرڻ تي دل هئي. ان ڪري مون کي ڇڏي ڏنو. ‘‘

’چڱو هيئن ڪر. تنهنجا ماءُ ۽ پيءُ سياڻي ڪلياڻ وڃڻا آهن نه. تون هنن سان نه وڃ ۽ گهر جون چابيون وٺي رک ۽ مون کي موبائيل تي فون ڪر ته تون اڪيلي آهين ته مان تو وٽ ايندس ۽ مزو ماڻيندا سين.‘

پڳڙيون

ڪتان پيا اچو؟ ڪار مان، اتي پڳڙيون هيون. ڪنهن جون؟ پيار جي شادي
ون-احساسن جون-امنگن جون- محبت ڀريل جذبن جون!“ اڙي مون
پڇيو ڪنهن ماڻهو جون؟“

ان دوست جون، جنهن، ريل جي پٽڙي تي پنهنجو خاتمو ڪيو،
ليٽفارم تي بيٺو هو ۽ جڏهن ٽرين اچڻ جو وقت ٿيو، هن پاڻ کي ٽرين
جي اڳيان ڪٽي ڦٽو ڪيو يا ٽرين ايندي وقت وٺي ٽپو ڏنو.
ن ائين ڇو ڪيو؟
و ڪير هو؟

سائيٽي سوسائٽي ۾ رهندو هو. هرروز صبح جو يا رات جو پنڌ
ڪندي گڏجندو هو. ڀيرو جوان هو، پڙهيل هو، وڏي نوڪريءَ ۾
و. سهٽي زال هيس، ٻار ٻه هيس. پر ڪنهن جي گهر ۾ ڪمڙو گهوٽالو

آيو. گهر ۾ سانت، سانت، ڪو بہ ڪمرو بہ آواز نہ هو. آ ويڄو...
مونکي ڪيڪاريو ويو. ڪمري ۾ ڇڻ اونده پيي لڳي ڪمري ۾ ٽيبل
ڪرسيون ۽ وڏو پلنگ مڇرداني لڳل پيو هو. هو چپ چپ هو مان بہ چپ
هوس، اندر ۾ سوچي رهيو هوس آخر مان هت آيو ڇو آهيان؟ هو ويڄهو
آيو، ڇا ڪائيندا ڇا پيئندا پڇندي منهنجي مٿي تي هٿ گهمائڻ لڳو.
خميص جو بٽڻ لاهي ڇاتيءَ تي هٿ گهمائڻ لڳو. اکين ۾ گهورڻ لڳو.
اچانڪ ڪيس ڪو خيال آيو ۽ پاڻيءَ وارو ناريل فرج مان ڪڍي آيو ۽ ناريل
پاڻي پيئڻ لاءِ ڏنو. مون نہ نہ ڪندي ناريل ڪائنس ورتو. ايتري ۾ هن جي
ڌيءَ تهمي، جا نوساري پنهنجي نانيءَ وٽ ويل هئي سا موٽي آئي. رستم
هن کي ڏسي وائڙو ٿي ويو. هٻڪندي، پاڻ سنڀالي ورتائين ۽ مونکي هن
سان واقفيت ڪرائيندي ٻڌايائين تہ منهنجو واچن جو ڌنڌو آهي ۽ سندس
آفيس جي پرسان دڪان آهي. ڪڏهن بہ واچ خريدڻ لاءِ تون هن وٽ وڃي
سگهين ٿي.

تهمي خوبصورت هئي. اکين تي نخريلو ڪارو چشمو سنهي
ٺاهوڪي ٽپ ڏيندي ڪمري کان ٻئي ڪمري ۾ هلي ويئي.

رستم چيو ”مون کي هن جي ڏاڍي چنتا آهي. هن کي سنڀالي بہ
نہ سگهيو آهيان. هن کي مٿي ۾ ٽيومر آهي، جنهن ڪري ڪيس اڻ سهندڙ
سور پوندو آهي. ڪيترا ڊاڪٽر پڇيا آهن، ٽپاسون ڪرايون آهن. سڀ
چون ٿا آپريشن ڪرائڻو پوندو، هڪ لک رپيا گهٽ ۾ گهٽ خرچ ٿيندو.
اسان جي گهر ۾ ٻيو ڪو ڪمائڻ وارو ڪونهي. هي گهر بہ پارسي
ٽرسٽ وٽان مسواڙ تي مليل آهي. رپين ڪٺو ڪرڻ جي چنتا ۾ آهيان.“
مان اهو ٻڌي هڪو ٻڪو ٿي ويس مون سمجهيو هن کي تهميءَ جي
شاديءَ جي چنتا آهي. مان ڪهڙي تو مدد ڪري سگهان؟ مان هت ڇو
آيو هوس؟ مونکي آخر هن گهر اچڻ جي نينڊ ڇو ڏني هئي؟ تهمي
ڪمري کان ٻاهر آئي ۽ مان ڪيس دڪان تي اچڻ جي دعوت ڏني ۽ پنهنجي
پسندي جي واچ 'سوکڙي' طور وٺي وڃڻ لاءِ چيو ۽ رستم کي عجب لڳو
۽ تهمي بہ عجب ۾ هئي ۽ مان گهر کان ٻاهر هليو آيس.

■■■

۵ سال اڳ لکيل خط جيڪو لفافي ۾ وجهي پوسٽ ڪرڻ بدران ريشمي رومال ۾ ويڙهي رکيو ويو هو..

پيار جي ڪيفيت ۽ وقت جي رواني ۾ ايندڙ مجبورين ۽ مايوسين
ون اهي اُداس گهڙيون جي انسان کي جيون جي گهراين ۾ آڻي سچ ۽ ڪوڙ
چ ۾ جهولائين ٿيون! اهڙين ئي جهلڪن جو هي خط، هڪ عڪس آهي...

نهنجا ميهار!

آس ۽ اُميد تي هيءَ دنيا قائم آهي هر پل پٺيان خوشنما گهڙيءَ جي
يد رکندي انسان کي هلڻو ٿو پوي پر ڪڏهن ڪڏهن حالتون اهڙيون ٿيون
ٽجن جو نہ چاهيندي بہ نراس ٿي جيون جون گهڙيون ڳڻيون ٿيون پون.

منهنجا راڻا! بي سمجهہ هيس 'نادان هيس' ڪابہ سڌ نہ هئي هن زماني
جي اڪيون ڪليل هوندي بہ زماني جي اٽڪلاين کي ڏسي نہ ٿي سگهيس. اوچتو
لاجي توکي ڪيئن ڏسي ورتم. دماغ ۾ هلچل متي، دل جي گهراين ۾ آنڌ

آهي، سڌ ئي نٿي پوي.

ظاهرين حسين چهرن کي ڏسندي، مسڪراهٽ ائين پاسندي هئي ج
سندن زندگي اسان کان بہ وڌيڪ خوشحال هئي.

هن جي آپگهات ڪانپوءِ اهو ڦاٽ ڦاٽو تہ هن جي زال جنهن سان ه
ڪاليج ۾ پڙهندي پيار جي شادي ڪئي هئي، هن گهوٽ مٿان الزام لڳاي
هو تہ هو ڪنهن ٻي ڇوڪريءَ جي چڪر ۾ آهي، جا سندس ئي آفيس
۾ مئنيجر جي سيڪريٽري آهي. هوڏانهن سندس گهوٽ جي شڪايت
هئي تہ هوءَ پاسي ۾ رهندڙ نوجوان جي هر ڳالهہ ٻڌي ٿي ۽ ڪلاڪن ج
ڪلاڪ ٽيليفون تي، الاجي ڇا تي ڳالهائي، بہ، 'اهم' رڪندڙن جو ٽڪ
هو. هو ڇوي هو صحيح آهي ۽ هوءَ چئي، هن کي شڪايت ڪرڻ جو
پورو پورو سبب آهي. هو چئي ٻارن کي ايترا پئسا نہ ڏي، جو هو خرچي
پون ۽ هرويرو هر پاسي ٽئڪسي ۾ وڃڻ ضروري ناهي، خرچ تي لغام
رکڻ ضروري آهي. پر هوءَ چئي، اها ڳالهہ اجائي آهي. ٻارن کي سهوليتون
ڏيڻ تہ اسان جو فرض آهي.

زندگيءَ ۾ اهو رينگڻ تہ ڪيترن سالن کان هلندو پئي رهيو. پر هيءُ
قدم تہ تمام وڏو هو، ڪنهن اهڙي ڏڪي ڪانسواءِ ايڏو وڏو قدم ڪيئن
ٿو کڻي سگهجي؟

اهي پيار ڀريا پل خوشنما گهڙيون هنکي ياد نہ آيون. هيتري گ
هرائي جي تند ڪيئن ٽٽي پئي؟ ڏوهہ ڪنهنجو بہ هو پر پسندي،
ناپسندي ۾ بدلجڻ لاءِ اهڙو ڪهڙو سبب ايري آيو جو هن آپگهات ڪري،
منجهيل سٽ کي سلجهائڻ بدران وڌيڪ الجهائي ڇڏيو.

هاڻ هو تہ هليو ويو، پنهنجي پيار جون ڀڳڙيون ڪري، هوءَ
اڃان بہ پنهنجي اهم جو پاسو ٿي کڻي ۽ چئي ٿي هن مونکي دکي ڪرڻ
لاءِ ائين ڪيو. هن ٻارن جو بہ ڪو خيال نہ ڪيو. هو ڇا ٿو چوي؟ اها
خبر ناهي، هنجون تہ اڄ ڀڳڙيون ٿي ويون.

■■■

وي. سنڌس پريت جي پيڙي سمنڊ جي ڦهري لهرن جي لپيٽ ۾ نه ٿي اچي. يس ته پڪ آهي ته هڪ ڀيرو ئي هن پنهنجي جيون تان آس ڪنئي ته ڪيس ڪ دلبر جو ديدار ٿيندو. هو ميلاپ جي موج ماڻيندو!“

پر منهنجا ٺاڪر! مونکي ان ويل تو اهو ڪونه ٻڌايو هو ته نديءَ ئي به ڪنارا ٿا ٿين، جي جدائيءَ جي جنجال کان بيزار ٿيندي پنهنجي ستيءَ کي نابود ڪرڻ لاءِ ڪمر پيي ڪسيندا رهيا آهن. ڀلا انهن ويچارن جو ڏوهه ئي ڪهڙو. تڙپڻ ۽ ڦٿڪڻ جي به ڪا حد هوندي. ڪا آس هجي جنهن جي سهاري ان ميلاپ جي موج جو تصور ڪندي سڀ ڪجهه سهي وڃجي. هنن سان ته حالت اها آهي جو ٻي جان ٻنهي پيا هر هميشه ايندڙ لهرن کي ڏڪيندا رهن من ڪنهن کو ڪٿي سندس ويجهو اچي. متان پرينءَ جو پيغام اچي وڃي! پر انهن ڪنارن وچ ۾ تيز وهڪرو ٿو وهي. ويچارا جنهن جنهن حد بيزار ٿي پوندا آهن، مٿي آسمان طرف نهاري قدرت کي چئي وهندا آهن ته ”ڦل پرلئه پوي. ترتي جي سيني تي ٻيٺل پهاڙ ڪريو اچي پٽ پون. زمين ۽ پاٽي هيٺ مٿي ٿي وڃن جيئن اسين ان ڦاٽ ڦوٽ ۾ گڏجي سگهون.“

”مٺا! ههڙي جدائي لاءِ تو مونکي ڪجهه ڇو نه ٻڌايو؟ تون ته اجان به هر هميشه ائين پيو ٿو چوين ته ”زندگي سان پيار ڪر“ پر پيار ته ان جيو سان ڪجي جنهنجو هر هميشه ساٿ رهي. جنهن جيو ۾ جوت جلندڙ هجي. هت ته اداس اداس گهڙيون ٿيون ڳٽيون پون. ڏسين پيو منهنجي مجبوري... منهنجو پرين منهنجي سامهون. منهنجو شهنشاهه تخت تي براجمان... مان پنئي ڦٿڪان ته ڪيئن سندس داسي ٻنهي خود کي هن ۾ سمائي ڇڏيان ته متان هي ڏسندڙ پيا ٿا طعانا هڻن ۽ پڪي ديوار جيان ور ور ڪري ٿا اچيو اڳيان بهي رهن. هاڻ تون ئي چئه مان ڇا ڪريان؟ ٻڌاءِ منهنجا مهٺا سردار!“

بس تنهنجي......

■ ■ ■

مانڊ اچڻ لڳي. مون ڏاڍي ڪوشش ڪئي ان سڀ ڪان پري هلجان. ائين غي
واقف جي پلا واقف ڇو ٿيان؟ پر منهنجو وس نہ هليو. منهنجي هر پل ٿ
تون ڇانئجي وئين. هر گهڙيءَ مٿان تون غالب پئجي وئين.

مونکي ياد آهي تون ٻڌائيندو هئين تہ ”پريمي ٿيندا اٿئي پياس
پياسن جي ڪهڙي حالت ٿيندي آهي پياسي هرڻ جي اساڻ مان ڏس، ڪيئ
نہ ويچارو رڃ کي پاڻي سمجهي، اُڃ مٽائڻ لاءِ ڪٿان جو ڪٿان ٻوڙندو
پهچندو، ٿوڪيندو ٿو وڃي ان رڃ طرف. ڪي ئي ڀيرا ويچارو ٿڪجي
ساٿو ٿي ٿو پوي مگر ان هوندي بہ ان منزل تاءِ پهچڻ لاءِ هو جدوجهد ٿ
ڪري ... ۽ وري هو پريمي آهن جي عشق روپي شراب جا پياس، سدائين پ
ان پياس کي مٽائڻ جي ڪوشش ڪن. هميشہ پيا ان عشق جي عميق ساگر ۾
غوطا کائين: جيستائين ڪ ان مئہ جو ڦڙو سندن وات ۾ پوي ۽ وري هڪ ڀيرو
پيو تہ سندن اساڻ تهائين ويندي وڌندي. هر هر پيا چوندا. اسين اڃان پياس
آهيون... ۽ وري هي ڀڳوان جو ڀڳت! هر وقت اها ئي ڌن اٿس تہ ڪڏهن ٿو
سائينءَ جو درشن ٿئي. هن واسطي مالها ڦيريندو. ڪڏهن تپسيا ڪندو. ڪڏهن
متوالن جيان جهنگل ۽ ٻريٽ پيو گهمندو. ڪڏهن وڻن جي پتن ۾ پيو پرينءَ
کي ڳولهيندو، ڪڏهن ضد ڪري ڪاتو ڪائڻ ڇڏي ڏيندو. ڪڏهن ڪڏهن وري
پنهنجي پرانن کي چاڙهي برهہ چکر ۾ وڃي گهٽيندو ۽ چوندو تہ مالڪ
مهر ڪري درشن ڏي نہ تہ اجهو ٿو مران. پر انهن سڀني پيار ڪندڙن جو
مقصد تہ هڪ ئي آهي. پرين کي پائڻ. دلبر جو ديدار ڪرڻ. منزل کي رسڻ!
تنهنجون اهي سڀ ڳالهيون مونکي ڏاڍو وڻن ٿيون. ۽ ائين مان وڌيڪ مهو
ٿي ويس. تو ۾ سمائجي وڃڻ جي لالچ لڳم، لالچ بہ اهڙي، جهڙي پرواني
کي ٿي لڳي.“

”منهنجا سائين! تون ٻڌين پيو مان هاڻ ڇا پئي چوان؟ چوان ٿي
پروانو ڪيترو نہ خوشنصيب آهي، پنهنجي جان ٿو جلائي، شمع جي
هستي قائم ٿو رکي. پنهنجي جان نثار ڪري پريتم جو وجود قائم ٿو رکي.
اهو سڀ ڪرڻ سان منزل پيرو تہ وڃي ٿئي ٿو. ڪيس ڀنڪٽو تہ ڪونہ ٿو

ان ئي بنياد تي تو پنهنجي آئينده کي اَڏيو ۽ ٿيو ڇا؟ تو
ڪ وڏي شاهوڪار سان شادي ڪئي، ان خيال سان تہ توکي دنيا جو
سکہ ملندو. وڏي بلڊنگہ جي اٺين ماڙ واري فليٽ مان تون سمنڊ جو
ـارو ڏسي سگهندينءَ. تو وٽ نوڪر بہ هوندا، موٽر ۽ ڊرائيور بہ
ـندو. تون جيڏانهن چاهين، گهمڻ لاءِ يا شاپنگہ لاءِ وڃي سگهندين.''
پر تنهنجو گهوٽ، پنهنجن ئي ڏنڌن ۾ پورو هوندو، ائين تو
سمجهيو هو. توکي 'هني مون'' کي وديش ضرور وٺي هليو پر اُتي
توکي شاپنگہ تي موڪلي ڏيندو هو ۽ پاڻ الاجي ڪٿي هوندو هو!
هيڏانهن مان 'هني مون' بہ نہ ڪري سگهيو هوس، شاديءَ جي
ـينهن ونيءَ کي وٺي هال ۾ پهچڻ لاءِ، هڪ درگاهہ جي ٻاهران بيٺل
ـوٽر کي وٺي، جهڙو تهڙو سينگاري سگهيو هوس. پاسي ۾ رهندڙ
ـٽيءَ پنهنجو ڪمرو، پلنگہ تي گلاب جا گل پکيڙي، ٽن ڏينهن لاءِ ڏنو
ـو. اهڙين حالتن کي، منهنجي هم ساٿڻ خوشي سان قبول ڪيو
ـو.جيڪو تون نہ ڪري سگهين ها. پراٺا ٿهيل چورا، جن کي مون پالش
ڪرائي ونيءَ کي پاتا هئا، اهو بہ تون نہ قبولي سگهين ها. ٣٨ رپين
ـاري سلڪ جي ساڙي توکي بنهہ نہ وڻي ها.
خير، اهو تہ پنجويهہ سال اڳ جي ڳالهہ آهي. مون توکي
ڪيترو سمجهايو هو پر تون پنهنجي ضد تي هئينءَ. مون توکي، ٻين
ـا مثال ڏنا هئا. اهي ماڻهو بہ ڏيکاريا هئا، جيڪي ٻاهران پلي ڀٽاڪون
ـٽندا هئا پر اندران ئي اندران خالي ٿي چڪا هئا.
تنهنجو گهوٽ بہ انهن مان هو، جنهن کي ٻاهريون شان رکندي،
ـندران پل ڀوساٽجي وڃاجي. وري تو بہ گهٽ نہ ڪئي. هڪ دفعي
ـو ٻڌايو هو تہ لکن رپين جا زيور تو ڪٿي گروي رکيا آهن، ڇا لاءِ تہ
ـوکي رپين جِي ضرورت هئي ۽ وقت تي توکي گهوٽ وٽان نہ مليا هئا.
ـو ائين ڇو ڪيو، ڇا تو ايتري، رقم جوئا ۾ هارائي هئي يا ماڻهہ
ـيش عشرت ۾؟ يا.. ويسي هلائيندي هئينءَ؟ ان ويل توکان وڌيڪ پاڇڻ

دل شڪستو

چڱو ٿيو تنهنجي مون سان شادي نہ ٿي. ان وقت توکي خراب لڳو هو، پر جي شادي ٿئي ها تہ تون مون مان راضي نہ ٿي سگهين ها. تون جئن، جنهن سان شادي ڪئي اٿئي، هن مان ناراض آهين. تيئن منهنجي ويجهو هوندي، منهنجون غلطيون ڏسندي، مون مان بہ راضي نہ ٿين ها. جيتوڻيڪ هينئر چوڻ بہ نہ کپي.

تنهنجي آسمان ۾ اُڏام ۽ منهنجي سکيم حالت. ڪڏهن بہ ملي نہ سگهن ها. تنهنجون گهرجون ۽ منهنجون مجبوريون، هٿ هٿ ۾ ملائي ڪيئن سگهن ها؟

تو سماج ۾ مشهور ٿيڻ ٿي چاهيو پر ڪابہ ڪلا ڄاڻڻ سواءِ مشهوري ڪيئن ملندي؟ تو پوءِ ان رخ کي بدلايو هو. جي پنهنجي ليکي نالو نہ ڪيي سگهندين تہ ڪنهن نالي واري جي همساڻڻ ٿي بہ ڪنڌ مٿي ڪري هلڻ ٿي تو چاهيو.

دل جو باءِ پاس آپريشن

ائين ته مان صبح جو ائين بجي اُٿندو آهيان ۽ رات جو ڏهين بجي سمهي پوندو آهيان. يعنيٰ آرام پسند سيانُ اٿم. پر اڄ ائين بجي ٻيانچ ڪئنبي هاسپيٽل ۾ پهچڻو هو. سادي ستين بجي ڪيئن به سنبري ڪار ۾ اچي ويٺس. سئفٽ، منهنجو ڪڪو هلائڻ وارو هو، اِنڪري اڌ ڪلاڪ ۾ پهچڻ جي پڪ هئي. ائمريڪن ائمبسي جي آفيس جي پرسان معنيٰ شاهي رستو، آس پاس ۾ ڪروڙپتي رهندڙ وڏي شاهي گيٽ جو دروازو ڪار ايندي ئي سڪيورٽيءَ کولي ڇڏيو پر اندر ته ڊاڪٽرن جون وڏيون موٽرون اڳيئي موجود هيون. باقي رهيل پارڪنگ به لڳ ڀڳ ڀريل هئي. پريان ئي ڪنهن ساڄڻ اِشارو ڪيو ۽ پارڪنگ ملي ويئي.

هاسپيٽل جي وڏي دروازي وٽ اچي پنهنجو پاڻ رڪجڻو

ٺيڪ نہ لڳو هو، ڇا لاءِ تہ تنهنجي مٿان شاهوڪاري جي خنڪ
چڙهي چڪي هئي.

هي سڀ توکي لکڻ جو مون وٽ ڪوبہ سبب ڪونهي. مان
صرف تنهنجي همدردي ڪندي دل ٿي وٺڻ چاهي، توکي همت ٿي ڏ
چاهي، جئن تون ايندڙ وقت ۾ پئدا ٿيندڙ مشڪلاتن سان منهن ڏئ
سگهين. تنهنجو گهوٽ واقعي دل شڪستو ٿي پيو هوندو، هن ڪ
ٿي سگهي ٿو ڌنڌي ۾ وڏو نقصان پيو هجي. تنهنجي، هن سان
ٻڌجندي هجي! تنهنجو ڀين سان ڪليو ڪلايو پارٽين تي وڃڻ نہ وٽند
هجي! نہ تہ ڪنهن خاص مضبوط سبب ڪانسواءِ ڪوبہ ائين ماڙ تان
هيٺ ٽپو ڏيئي ڪيئن سگهندو؟

■ ■ ■

رانبدي مان ڀئي ورانبدي ۾ ڦرندي، اونداهي ڪمري ۾ وٺي آيا
جوڏاري وڏيون وڏيون مشينون، ڪئميرائون رکيل هيون. ٽي چار
اڪٽر ۽ ٻه ٽي نرسون، سڀ ساوا گائون ۽ ٽوپيون ۾ هئا. اِسٽريچر
مان ٻي رکيل بئنچ کي ستو ڪري سمهاري ڇڏيائون. وڏيون وڏيون
ول بتيون دم ٻري رهيون هيون. نموني سان ستو سمهاري بدن تي
پاتل گائون لاهي ڇڏيائون. مان نه چاهيندي به ڪجھ ڪڇي نه
سگهيس. هڪ نرس مٿين حصي کان ڪا اِنجيڪشن لڳائڻ لاءِ ٻانهن
جي مٿئين حصي ۾ اِسپرٽ هٽي رهي هئي. ڇيلھ وٽ بيٺل ڊاڪٽر
چئي رهيو هو هاڻ اوهان کي دوا لڳايون ٿا جا تمام ٿڌي محسوس
ٿيندي. واقعي اڌ بدن ٺٺو جهڙو برف تي ويو. اڇانڪ سائي رنگ
۾ بلئنڪيٽ مٿان رکيو ويو. ائين لڳو اُن بلئنڪيٽ مان ڪا وڏي
سئي ڪنهن خاص جاءِ تي ڪپائي ويئي ۽ ڊاڪٽرن جي چر پر ٿيڻ
لڳي. ڏسو هت بلاڪ آهي، نه هت. پنلجن مان چئن ۾ آسي
سيڪڙو ۽ هت سوُ سيڪڙو بلاڪيج. باقي ڇا بچندو. ۽ اڇانڪ
چڻ هنن اِشارن ۾ ئي فيصلو ڪري ورتو. اينلجيوپلاسٽ ته ڪم نه
ايندو، هاٽي باءِ پاس ڪرٽي پوندي. ان لاءِ مون پاڻ کي ڪڏهن به
تيار نه سمجهيو هو.

منهنجي هم ساٿڻ جي گروماتا چوندي هئي مالڪ پاڻ ئي
سنڀاليندو آهي، پنهنجي اُن پڳت تي اوترو ئي بوجھ وجهندو
آهي، جيترو هو سهي سگهندو آهي. مون به اُن بند کي برزباني ياد
ڪري ڇڏيو ۽ پنهنجي من جو ڍپ آٿت ڏيندي لاهي ڇڏيندو هوس.
ارڙهن سال اڳ اِها ساھ کڻڻ جي تڪليف سامهون آئي هئي ۽ ساڳئي
ڊاڪٽر کان ئي ڇڪاسارائي صلاح ورتي هيم. هن ڇيو بيماريءَ جو
نالو 'اينلجنا' آهي ۽ ائنلجيوگرافي ڪرائڻ بنا پوري خبر نه پوندي ۽
في اِلحال ڪي گوريون، دل جون، بلڊ پريشر جون ۽ ڊائبٽيز جون
لکي ڏنائين ۽ مان اِهي گوريون وٺندي ارڙهان سال ڪيي ڇڪو
هوس. هڪ طرف دل کي ڪمزور سماجهڻ لڳس. جڏهن ڪل مساخري

ٿو پوي. جي نئين سِر ائڊميشن وٺڻي آهي ۽ خاص ڪائونٽر ٺهي
آهي ۽ هر بيماريءَ لاءِ گهٽ ۾ گهٽ گهڻو پرڻو آهي، اُنجي ڇاڻ ڊ
آهي ۽ پئسا پرائي اُتان ئي ڪمرو وغيره جي ڇاڻ ڏني ٿي وڃي
ائنجيوگرافي لاءِ انڪل جي آڌار تي سترهن هزار رپيا ورتا وڃ
ٿا. باقي بچيل حساب شام کان اڳ پري پوءِ مريض ٻاهر وڃ
سگهي ٿو. جيڪڏهن صرف ائنجيوگرافي ڪرائي ڇاڻ ورتي وڃ
ٿي تہ انڪل پنجٽيهہ هزار بل اچي وڃي ٿو. جيڪڏهن ڇاڻ پائ
ڪان پوءِ ضروري لڳي ٿو تہ ڊاڪٽر ائنجيوپلاسٽ جي صلاح ڏين ٿ
وغيره.

جڏهن مون کي پلنگ تي سُمهاري، اندر ٿئيٽر ۾ وٺي وڃ
جي ائنجيوگرافي لاءِ تياري پيا ڪن. ڪمري جي ڇت طرف
خاموشيءَ سان نهاريندي سوچي رهيو هوس، ڇاهتر سالن ۾ بدن
جي ڪنهن بہ حصي ۾ مون ڪابہ رهنڊ پيل نہ ڏٺي هئي. هلندو
رهيو هوس، ڊوڙندو رهيو هوس. ڇڻ زندگيءَ مان ڪا خاص شڪايت
نہ پئي رهي. ڪڏهن ڪڏهن تپ ايندو هو، ڊاڪٽر ڪان هڪ ڏينهن
وڃي دوا وٺي آفيس هليو ويندو هوس. آفيس وري ڇا جي جتان
ڪوبہ ڏنڌو واپار ڪونہ ڪندو هوس. ٦٥ سالن ۾ رٽاير ڪري
ڏنڌو بند ڪري ڇڏيو هوم. ڪي حالتون اهڙيون بيٺيون هڪ ئي
پٽ وديش هليو ويو. مون آفيس بند نہ ڪئي ۽ هرروز آفيس ويندو
هوس. چار ڏرمائو ٽرسٽ هلائڻ لاءِ هرروز ٤ ڪلاڪ آفيس ويندو
هوس. پاڻ سان 'سپون' ۽ 'هندواسي' جا فائيل گڏ هوندا هئا. يعني
ڪم بہ سٺو ۽ پاڻ کي بہ مشغول رکڻ لڳس. اِها همسائڻ جي صلاح
هئي. پر ڪنهنجي نظر لڳي وئي ۽ هاڻ ٻانهن ۾ ڪارا ڏاڍا پاتا
ويا آهن.

اچانڪ اسٽريچر ڪٽي آيا. مٿانس اچي چار پيل هئي.
طريقي سان ٻئي اسٽريچر تي آٽي ڇڏيائون ۽ آپريشن ٿئيٽر طرف
جلد جلد هلندا رهيا. جيئن ڪنهن بہ فلم ۾ ڏيکاريندا آهن. هڪ

و ئي ڪونہ هيم. اسٽريچر تي سمهاريو ويو. اُن وقت هڪ
ي ڊاڪٽر آئي ۽ چيائين مان ڊاڪٽر ريتا آهيان. اوهان سان مان
ي آپريشن ٿئيٽر ۾ گڏ هلندس ۽ اوهان کي مان ئي آپريشن ٿيڻ کان
ہ بيهوش ڪندس. مون لاءِ اِن لاءِ خاص سکيا ورتي آهي. اِنڪري
هنجي في بہ سيني کان وڌيڪ هوندي آهي.

اسٽريچر ۽ اُن سان گڏ موجود قافلو اوستائين، همٿ
اريندو هليو. جنهن آپريشن ٿئيٽر جي ٻاهران ڳاڙهي بتي ٻاري،
وازو کولي ڇڏيو هئائون. اندر گهڙڻ سان ئي اسٽريچر جي آس
س وڏين وڏين مشينن جي اوٽ ۾ ڪيئي ڊاڪٽر ۽ ڊاڪٽرياڻيون
ائي رنگ جي ڪوٽن سان منهن تي نقاب سان ڇڻ بند ڪري اچي
يتا ۽ منهنجي ڪاڇهہ بہ سوچڻ، چوڻ يا پڇڻ کانسواءِ کي
يون بند ٿي ويون. دروازو بند ٿي ويو. وڏيون وڏيون هيڊ لائيٽس
ري ويون ۽ منهنجون اکيون بند ٿي ويون. خبر ئي نہ پيئي.

ڇهن ڪلاڪن کانپوءِ جڏهن اکيون کليون تہ سامهون ڊاڪٽر
يتا ڏسڻ ۾ آئي. جنهن چيو "آپريشن هو گيا.." منهنجون اکيون
ند ۾ هيون ۽ انهيءَ ڏنڌلڪي روشني کي چيريندي پنهنجي هم
اٿڻ ۽ پين کي ڏٺو. جيڪي آپريشن ٿئيٽر جي ٻاهران ڇهہ ڪلاڪ
يتا رهيا هئا. اُتان سڌو آءِ.سي.يوُ. ۾ آندو ويو، جتي چار ڏينهن
هائٽو هو، جيئن چوويهہ ئي ڪلاڪ مانيٽر هلندو رهي ۽ بلڊ
يشر ۽ دل جي بيٽنگ وغيره پنهنجو ريڊنگ ڏکائيندي رهي.

شام جو ڇهين بجي کان وزٽرس سان ٻئي ڪمري ۾ وهاري
امهون ويڊيو ڪئميرا ڪمري ۾ آيلن سامهون رکي ويئي هئي ۽
ي ڪئميرا مريض جي سامهون ٻيهاري ويئي. لڳ ڀڳ سارو ڪمرو
ڏجڻ وارن سان ڀريل هو. جنهن ۾ ڪي وڪيل هئا تہ ڪي جاج
باقي مٽ مائٽ ۽ گهڻ گهرا. سيني جي اچڻ ۽ پڇا ڪرڻ جي
ٽ جوڙي مهرباني مڃيم. هڪ سنت تہ ماڳهہ هردوار مان، دهلي
يو ۽ سڌو دهليءَ مان هاسپيٽل آسيس ڪرڻ لاءِ هليو آيو. ڪن

۾ چئي ڏيندو هوس 'اڙي مون کي ته اها دل ئي ڪانهي جنهن
احساس ٿيندو آهي. ائين ٻڌندو هوس ته موج مستيءَ ۾ گذارڻ وا
وٽ دل ڪٿان ايندي؟ اِن ڏينهن ته آخر ڪمري ۾ وٺي آي
هوشيار سرجن کي گهرايو ويو. هن رپورٽ ڏٺي، جاچپي ۽ دل ج
ڊاڪٽر سان فيصلو ڪيو ته باءِ پاس آپريشن ڪرڻو پوندو. جيڪ
ائنجيوگرافي لاءِ تيار نه هو، هن کي ٻنهي ڪارڊيولاجسٽ ۽ سرج
ڪمري ۾ اچي سمجهايو... ''جيڪڏهن هينئر ڪڏهن به اچ
ڇاتيءَ ۾ سور پوئي ته پوءِ ڇا ڪبو؟ هينئر تائين تنهنجي د
ضرييل ڪانهي. ڪنهن به ڪامپليڪشن ڪانسواءِ، آپريشن ٿي وين
وغيره.''

ٻه ڏينهن ٽيسٽون هلنديون ۽ سومر ڏينهن دل جو آپريش
ڪرڻو پوندو. جنهن ڪان اڳ چار لک رپيا اِسپتال ۽ سرجن جي في
سميت حال ڀرڻا پوندا. سيني ڪان پهرين هر ساٿڻ، هفتي ڪن ڪان پو
چيڪ وٺس ايف.ڊي.بئنڪ جي هئي سان پوري ٿيڻ واري هئي
ڪٽي آئي. هڪ لک رپيا مون وٽ ڪنهن اِمرجنسي لاءِ هميشه رهند
هئا. ٻه ڏينهن اڳ ئي منهنجو پٽ وديش مان آيو هو. سندس
اين.آر.آءِ. اڪائونٽ ۾ ميڙيل هڪ لک جو چيڪ ڊاڪٽر لاءِ ڪٽي
آيو. هڪ هڪ لک ٻئي ڏيئر پنهنجي سيونگ اڪائونٽ جو چيڪ
صاحي ڪري ڪٽي آيون هيون. يعني پنج لک خرچ ۾ تخمينو تيار
رکيو هو. باقي ڪنهن به دوست، مٽ مائٽ خرچ جي پورائي
ڪرڻ لاءِ نه پڇيو، وٽن ڪو ته سبب هوندو. سواءِ هڪ نيڪ
بندي موبائيل تي فون ڪيو ۽ چيو مون وٽ روڪ ته ڪانهي پوءِ
به هيرن جا ڪنگڻ آهن. سي خرچ ۾ ڪم آڻي سگهو ٿا...'' ايترو
ٻڌي اکيون آليون ضرور ٿي ويئون.

صبوح جو ٨ ڪان اڳ سڀجي بدن جا وار لاٿا ويا. ههڙي صاف
۽ سهڻي ڪايا ڏسي عجب لڳو، جنهن کي ڪڏهن ڇڻ ڏيان سان

ن ۽ سيني جو الڳہ الڳہ سياءُ ۽ وهنوار. هڪ دفعي، هڪ ئي
ت، مسٽر ٦-٧ ڳوريون گڏ ڪٽي آئي ۽ وٺڻ لاءِ چيائين. اِنهن مان
وڏي ڳوري پهرين آڱرين ۾ آئي جا اڌ ڪري وٺڻ ڪپندي هئي،
ڇي ڳوري پهرين ئي اٽڪي پيئي. ايترو تہ زور سان رڙ نڪري
ني چڻ ساهہ اٽڪي پيو ۽ آس پاس جي ڪمرن مان بہ مسٽر ۽
ڍ بواءِ ڀوڙندا آيا. پر وقت تي ڳوري اندر هلي ويئي ۽ مان ساهہ
ندو رهيس. هر ساڻڻ چوڻ لڳي ائين سائين سوريءَ مان ڪنڍو
ڪندو آهي ۽ وڏي تڪليف کان بچائي وٺندو آهي. ننڍي ڌيءَ جا
رلائينس ۾ آفيسر آهي جهٽ پهرين ڏينهن کان ئي ڏيڍ مهنو آفيس
موڪل وٺي ڇڏي. ٻڌايائين اوهان کي خبر آهي؟ پهرين ٽئنڪ
گاڏ چئو. اوهان جي ٽنگہ يا ٻانهن ۾ ڪابہ ٻي سرجري ڪونہ
ي آهي جو اسان اوهان جو سارو بدن جاچي ڏٺو آهي. جيڪا نس
و جي معارفت دل تائين رت پهچائڻ لاءِ باءِ پاس رستو ڪيو
ائون، اُها نروَ دل جي پرسان ئي وڏيڪ هئي، جنهن کي ڪم
و ويو آهي ۽ اها نرو ٽنگہ يا ٻانهن تان ڳولهي ڪٽندا آهن، ائين
رجن ٻڌايو. مان ٻئي وائڙو ٿي ويس ۽ چپ رهيس. ٽن هفتن
ٻوءِ گهر آيس. ٺيڪ ٺاڪ هلي رهيو هوس، صرف ڪمزوري هئي
ڇانڪ بخار ٿي پيو. 100-101-102 اصل ميٽو ڪري ڇڏيو،
ستري قدر جو هڪ اڌ رات جو بستري تان اُٿندي ڪري پيس ۽
ٿهي اُٿي پلنگہ تي ويهي نہ سگهيس. پوءِ انفيڪشن ٿي پيو ائين
ڪٽر ٻڌايو. هڪ وار وري ٻہ هفتا ڪن هاسپيٽل وڃڻو پيو. ائين
ڪرم سڌانت ۽ اُنجو اثر جو سوچيندي خيالن جي ويڙهہ چالو
مي ۽ لڳي ٿو تہ هلندي رهندي. جيستائين اِهو فيصلو ڪري سگهان
ـہ ٺيڪ تندرست ٿي ڪهڙي راهہ تي وڃان ۽ اِهي ڪم ڪرڻ
روع ڪيان جن کي دنيا سٺو چئي ٿي ... يا ...؟

مِترن، آشرمن مان پرساد ۽ دعائون گهري آنديون.

اڌ رات ٿي ته سوچي رهيو هوس ڪيترو نه ماٺهو مو
پائين ٿا. پيو سوال پر انهن جو ڇا ٿيو. پاڻ کان پڇي ر
هوس، هيترن ٽرسٽين وٽان دل جي بيمارين لاءِ. اکين جي آپريشن
۽ ڪيترن مريض کي چيڪ پهچايا، سالن جا سال سين جي ڪ
نه ڪنهن نموني شيوا ڪئي. ائين لڳندو هو اهو ئي منهن
سوشل ڪم سمجهيو وڃي. بندگي سمجهي وڃي. مان اُنهن دڪا
جي ٿوري شيوا ڪرڻ ۾ خوش هوس. هرروز ڪنهن نه ڪ
مريض جا چيڪ منهنجي آفيس ۾ هاسپيٽل نالي، اسڪول ۽ ڪالي
نالي تيار هوندا هئا. انهن جو اثر ڪٿي؟

منهنجو ميڊيڪليم ڪنهن به وڏي سرڪاري اِنشيورن
ڪمپنيءَ ۾ نه ٿيل هو جو جيستائين مان تيار ٿيان تيستائين ه
هيتري عمر وارن لاءِ بند ڪري ڇڏيا آهن. جن ۾ ڪلاڪار
ليڪڪن جا ميڊيڪليم صرف سال ٻن لاءِ ڪرايا هيم. اُنهن کي
پريندو رهيو آهيان. اِهي سڀ خيال من کي ڇيڙڻ جو ڪم ڪر
رهيا هئا. ائين جاڳندو ڏسي ڪري ننڊ جي گوري ڏني ويئي.

ٻي رات وري خيال آيو اوڏو ڪرمون کي ڳت نياري مو
ننڊ جي گوري گهري ورتي ۽ دماغ کي هلڻ کان روڪي رکيم. ٽي
رات جو وري من اُن ڳالهه تي اچي بيٺو. ڪرمن جو سڏانت آهي
جيڪي اڄ ڪيو آهي، ڪهڙي به جنم ۾ اُهو ائين ئي يا ڳاڻ
ساٿر، پورو پورو يان ڪجهه ڪجهه، واپس اهڙو ئي روپ رنگ
ڏيکاري ٿو. پر ڪڏهن به اجايو نه سوچجي. سٺا ڪرم ڪي
آهن، يا هيٺا ڪرم ته اُهي اهڙو ئي اثر ڏيکارين ٿا. ڇا برابر آه
يا ڇا غلط آهي، اُن فلاسافيءَ کان ڇٽڪارو پائڻ لاءِ. مون وري
ننڊ جو سهارو ورتو. صبح جو ڊيوٽيءَ تي ايندي هيڊ سسٽر آئي
چيو آءِ.سي.يوُ. جا مشڪندڙ چهرا، اڄ اوهان کي ڪمري
موڪليو ويندو. سڀ ٺيڪ ٿي ويو آهي. ڪمري ۾ سڀ نرسو

يل هئا. ڪن ووبڪا جو چشڪو ورتو ته ڪن بيئر جا وڏا گلاس هٿ ۾
يا. ڪلاڪ ڪن کان پوءِ پنهنجي پسندي جا سنڪس کائيندي، سڀ موج ۾
ا. ان ماحول ۾ هڪ حسين ڪشميري ڇوڪري هيلو ڪندي اڳيان هلي آئي
ڳل ڳل سان ملائي، ڪيڪاري، ”ڪيترن سالن کان پوءِ گڏيا آهيون. مان ڪالهه
ي لنبن مان موٽي آهيان.“ ڪن ساهيڙين، دوستن سان هٿ آئي آهيان، پريان
وڪي ڏنم ملڻ هلي آيس. مان هنکي سيني سان ڪٽي انٽروڊيوس ڪرايان پر
سنس نالو ياد نه آيو ۽ وري سنس واقفيت، هوءَ ڪير هئي ۽ دماغ تي گهڻو ئي
ور ڏنم ڪلبه اهڙي محفل ياد نه آئي يا آفيس جتي هوءَ مونکي گڏي هجي يا
ڪنهن طرح هن جو مون سان ڪوبه لاڳاپو هجي.

.... هم ساٿڻ، پٽ نونهن، ڌيئر، نائي سڀ مون ڏانهن ڏسندا رهيا ۽ مان
ن سان ڳالهائيندي، هنن سيني ڏانهن اک ٽيٽ ڪري نهاريندو رهيس.

سيني جون نگاهون مون ڏانهن هيون، سيني چاهيو هوندو ته مان ڪين
ڊايان ته هوءَ ڪير آهي. ڪنهن به آفيس ۾ ڪم نه ڪيو اٿم. ڪنهن
ڪاليج ۾ نه پڙهيو آهيان، ڪٽي ڪورڙ ڳالهايان، پر ان ڪورڙ ڪي ڪو ته بنياد
هجي. هن کي ٻڌايم ته پٽ جي شاديءَ جو ٢٥ سالگره ملهائڻ لاءِ هت آيا آهيون.
ن پٽ ۽ نونهن سان ملندي لکين مبارڪون ڏنيون. وائين جي پريل گلاس به
يس ڏنو ويو. جو هن وٺندي، وائين پيتو به، مرغيءَ جو ٽڪر به کيس آڇيو
ويو. هن کي اها به خبر هئي ته مان ويشنو آهيان. پر پين کي هروڀرو نه
جهليندو آهيان. وائين جو سڄو گلاس ختم ڪندي، هوءَ اڳيان آئي ”اڙي تون
وسڪي تو پين ڪهڙي آهي؟“ انيل چيس شواس ريگل. هن منهن جي هٿ
ان گلاس ورتو ۽ به ٽي يڪ ڳيت ڪري پي وئي ۽ کنگهڻ لڳي. مون چوڻ
چاهيو ته ٽڪڙ چو تي ڪرين. آهستي آهستي ويهي پيءُ يا وائين سان گڏ
وسڪي نه پيءُ. ڪلاڪ ٽيل جو اثر نه ٿي وجيئي. پر مرضي هوندي به مون
ڪاجهه نه چيو ۽ حيراني ۾ هن ڏانهن تڪيندو رهيس. هوءَ ڪير تي تي
سگهي. مونکلسواءِ ٻئي ڪنهن کي اڳه نه ملي آهي. ڪنهن کي نه ڏٺو آهي ته
به سيني سان ائين پئي ڳالهائيئين، ڄڻ هوءَ به فئملي ميمبر هئي.

هاءِ آنٽي شمپين به ضرور کوليندا؟ ڪيڪ به ضرور ڪٽيندا؟؟ اچا
ڪيتري دير آهي؟ مان ساهيڙين وٽ وڃي ڦيرو پائي وري تي اچان. هوءَ منهن

هوءَ ڪير هئي؟

پرِيل ۾ بگہ بزار جي پرسان هڪ وڏو مال ٺهيو آهي، جتي وڏا وڏا د
آهن ۽ جنهن کي جيترو خرچ چاهي، اوترو ڪري سگهي ٿو يعني س
دنيا ۾ ٺهندڙ شيون، ڪپڙا موجود آهن. ان مال جي بلڊنگہ ۾ هڪ ن
ريسٽارنٽ کليل آهي. جيڪي کاڌي جا شوقين آهن ۽ ڪريڊيٽ يا ڊيبٽ ڪ
رکندڙ آهن، اهي رات جو اتي کاڌو کائين ٿا ۽ جيترو بل اچي ڪارڊ ڏئي س
صحيح ڪري ڏين ٿا.

انيل ... شاديءَ جي سلور جبلي کي بہ اتي ملهائڻ لاءِ پارن
ڪرسيون ٽيبل بُڪ ڪرايون هيون. هيتري مهانگي ريسٽارينٽ هوندي
ماڻهو پاهر بيٺا هئا. جڏهن ئي ڪي ڪرسيون خالي ٿين تہ هنن کي وي
کائڻ جو موقعو ملي.

ڏنل وقت تي اسين اتي پهچي ويلسين. ڏهن منٽن ۾ ئي بوڪ ٿ
ڪرسيون پرجي ويئون. گهڻو ڪري ڪٽنب جا پاتي ئي هئا، ڇوڪري
مائٽ ۽ ڇوڪريءَ جا مائٽ. سڀ اتي ئي هئا. جنهن کي وسڪي پيئڻ
شونق هو، انهن اها ڪئي، ... مينو ڪارڊ ڏسندي بہ هڪ پيگہ جا ٥٠٠ ر

امبولئنس

مان ڪالونيءَ جي وڏي دروازي وٽ ٽئڪسيءَ لاءِ بيٺو هوس. هڪ امبولنس اندر آئي ۽ ڊرائيور بلاڪ نمبر جي پڇا ڪري رهيو هو ۽ ڪنهن کيس رستو ٻڌايو ۽ امبولنس اوڏانهن هلي وئي. هيءَ سنتي ڪالوني آهي جنهن ۾ ٽي سؤ کن گهر آهن ۽ چڙ ننيڙو ٻوٽ آهي. گهڻو ڪري هڪ ٻئي کي ڪنهن نه ڪنهن نموني سڃاڻي تو. پيو نه ته اها ته پڪ هوندي آهي ته هو يا هوءَ ان ڪالوني ۾ رهندڙ آهي.

اتي بيٺو هوس ته ياشيڪا جي مڙس پريان اچي ٻڌايو ته گولاٽي چهين نمبر ۾ گذاري ويو آهي ۽ هن لاءِ ئي امبولنس آيل آهي. صبح جو ئي سندس گهر ۾ گٽپٽي رکٽو هو. پڙس رات ئي، مورتي ڪٽي آيو هو ۽ گهر جي ڪمري جو سينگار ڪري رهيو هو.

گولاٽي ڪاجهه مهنن کان بيمار هو پر سندس زال ته هن کان به اڳ بيمار آهي نه ڪاجهه ڪلئي ٿي سگهي نه آرام سان ڪاجهه پي ٿي سگهي. سندس گلو الاجي ڪيئن مسي ويو آهي. ڪيتريون ئي دوائون ڪيون اٿلئين. ايتري ۾ اها امبولنس

جي هر ساٿڻ کي ائين هڪ ئي ساهه ۾ چوندي، هلي وئي.

منهنجي هر ساٿڻ پڇيو "هيءَ ڪير آهي؟" مون چيو اهو
سوچي رهيو آهيان مونکي ته ڪجهه ياد نٿو اچي.جيتوڻيڪ سيني
جواب ٻڌو پر ڪنهن به ان جواب کي سچ نه سمجهيو. گهڻو ڪري پيو
ڪنهن به ٻاهرين هوٽل وغيره ۾ مان نه کٽندو آهيان، ٻپ ڏيندو آهي ته
ڪٿي لڏندو هلان!

هوءَ اها ته ناهي جا مون سان گڏ يورپ بزنس ٽرپ سان گڏ گهمڻ
هئي ۽ ڪيس پئرس ۾ اڪيلو ڪمرو نه مليو هو، جو سنڌس سامان، ساڳ
جملڙ مان نه لڌو هو ۽ ٻئي شهر هلي ويو هو ۽ ڪيس منهنجي ڪمري ۾ ر
پيو هو! پر به سنڌس نالو يا شڪل ... ياد چونه ڏي پوي. يا ڪٿي سفر
ته ڪٿي گڏ ايئرپورٽ تي نه گڏي هئي. پر ... پوءِ ان مان ڪيس ڪيئن
پيئي ته مان ويشنو آهيان. ۽ سو به ڪٽنب جي هيترن ڀاتين سان گڏ هون
مون وٽ گڏجڻ آئي آهي.. ان وقت ان ريسٽورنٽ ۾ پٽ نونهن جي شاديءَ
پنجويهه سال ملهائڻ لاءِ گڏ ٿيا ...، شوڀا سنتو،، انيل هو ... راشو رچو، پ
... ۽ پيا به ڪيترائي مٽ مائٽ هئا.

سيني ڪاٿو ڪائي پورو ڪيو. ڪيڪ ڪٽڻ جو وقت اچي ٿي
شيمپئين به ٿلر وٺي آيا هئا. برف جي ٽڪرن ۾ اها باٽل به ٽيبل تي اچ
وئي. مون کي خيال ان ڇوڪريءَ جي انتظار ۾ هيو. جنهن ان ماحول ۾
وقت شامل ٿيڻ جو خيال ڏيکاريو هو. سيني جو ڌيان مون ڏانهن هو ۽ منهنج
ڌيان وري هن ڇوڪريءَ ڏانهن هو پر مون کي ان ريسٽورنٽ ۾ ته ان محل ڏس
۾ نه آئي. وڌيڪ هن لاءِ ترسڻ سٺو نه ٿي لڳو. ان ڪري مون ڪين چي
ڪيڪ ڪٽيو. شيمپين جو ڀڪ ۽ ڪيڪ جو ٽڪر سيني کي مليو ۽ ٻلرڻ
پوري ٿيڻ تي هئي، هن لاءِ ڪيڪ ٽڪر ۽ شيمپين جو گلاس ۾ ٻه ڀڪ
بچائي رکيا پر هوءَ نه آئي جا ائين ته نه هو، جو هن اُنهن سلهيڙين سان شر
لڳائي هجي ته اٿو اقف سان ڪيئن اچي هوءَ ملي ٿي سگهي، گڏجي ٿ
سگهي، ڪٽنب جي ڀاتين ۾ شور غل مچائي ٿي سگهي. جي ائين آهي
هوءَ برابر هڪ سنسني ڦهلائڻ ۾ ڪامياب وئي. ورنه هوءَ واپس چونه آئي.
هوءَ ڪير هئي؟ ....

■■■

ٻہ ڏينهن

تو پڇيو ”روئين ڇو ٿي؟“
”اڄ منهنجي پيءُ کي گذريئي هڪ سال پورو ٿيو آهي، هنجي اڄ ورسي
ي، مان ان سڀني گهر ۾ ڪيئن وڃان؟ جتي مان پنهنجي پيءُ سان گڏجڻ
ي هيس. ۽ سندس اکين جي آپريشن ڪرائڻ وقت ٿي چار ڏينهن سندس
يال ڪرڻ ضرور هو. سندس ڌيءَ جي شادي ڪيل آهي ۽ ڪئناڊا ۾ رهي
، هن جو ئي رات فون آيو هو تہ مان هنجي ورسي ملهائڻ لاءِ جيڪي
جهہ ڪري سگهان، ضرور سندس ئي گهر وڃي ڪريان! پاٺ پڙهي نٿي
هان، ڪيرتن ڪري نہ ٿي سگهان صرف ڪن غريبن کي ڪٿو ڪري
رو وغيره ڪارائي، هن جي آتما کي شانتي بخشڻ جي ڪوشش ٿي ڪري
هان.“

گولاٽي جي سانت ٿي ويل سرير کي ڪٽي واپس دروازي وٽ آئي ۽ شيو اجي پار
مساڻ طرف وڃڻ لڳي. شايد ڪي مٽ مائٽ گڏ هئا. ڪي موٽرن ۾ به ويٺا هئا. مه
بوڙندو آيو ۽ امبولنس ۾ اچي ويٺو آس پاس ويٺل، ان سرير کي هٿ جوڙي گويا
ڪان موڪلائي رهيا هئا.

منهنجو دماغ تيزي سان خيالن ۾ ٻوڙندو رهيو. الاجي هن پنهنجي مڪ
سڪيلتي پٽ کي ڏائنيڪو ڪيو الاجي شادي ڪيل ڌيءَ جو ڪاجهه مهنن
ساهرن سان، گهوٽ سان اٽڪت هئي، اهو مسئلو حل ٿي ويو الاجي نه؟ في حال
ڇوڪري پيءُ جي گهر هلي آئي آهي. ڇا اهو ٽينشن مٽائڻ لاءِ ڪهڻ آهي؟ اڳي تر
ءَشادي وقت ڌيءَ کي موڪلائڻ وقت چوندي هئي "پٽ! گهوٽ سان ٺهين يا نه. س
سهڙي، ڏيرن ڏيراڻين سان پل ڪهڙو به جهڳڙو هجئي. خود اتي پنهنجي گهر
ئي منهن ڏج، اسان ڏانهن نه نهارج." اسين وچ ۾ نه ايندا سين.

سندس نونهن ساهيڙين کي چوندي هئي، "دادا سڀ ڪاجهه ڪيي رکي
آهي، جويلري ۽ ڪيتريون ئي خاص شيون. جيڪي ڪپي جيئري ئي اولاد کي
ورهائي ڏيڻ ٿو چاهي.... وصيت ڪرڻ لاءِ به لسٽ ٺاهي اٿائين پر ڪڏهن ڪڏه
من پيو ڦرندو اٿس. ڪڏهن شادي ڪيل ڌيءَ کي وڌيڪ ٿو ڏيڻ چاهي، ڪڏهن پ
کي ٿو موهه ۾ پرڻ چاهي، ڪڏهن پنهنجي زال جو ٿو خيال اچيس. هوءَ ڪڏه
ننهن سان نه ٺهي سگهي ته ڪيڏانهن ويندي؟ ڪيس رهڻ ڪان سواءِ هر مهني خرچ
ڪير پهچائيندو سندس من ۾ ڪڏهن ننڍي ٻالهه سمجهي ويندو هو ڪڏهن ايتر
وڏا ڇلانگ ماريندو هو جيڪر ڪنهن سان به ڪاجهه ڀلائي نه ڪري. پر بيماري
ڪيس سست بڻائي ڇڏيو، ڇڻ هو پاڻ کي ڪمزور سمجهندو هو. ڪڏهن مالڪ جي
پاڻ مٿان مهر سمجهندو هو. جو سندس اولاد ساڻس سٺو هلندو هو. ٻڌندو هو ت
ڪڏهن سندس ئي من ڪنهن به وشواس ۾ نه ايندو هو.

اها امبولنس هلي وئي پر مان ان ئي خيال ۾ هوس ته الاجي گولاٽي اهو سڀ
ڪاجهه ملڪيت ورهائي ويو الائي نه. پنهنجي ٺاهيل لسٽ موجب وصيعت تي
صحي ڪري، شاهد بڻائي ويو الائي نه. ائين ته نه ٿيو هجي جو هن ڪاجهه
فيصلو ئي نه ڪيو هجي ۽ امبولنس ڪيس ڪٽي شمشان تائين پهچائڻ وئي هجي.

موُت جو سڏ

اِئين پڌندو پي رهيو آهيان پر اِن ڳالهہ ڪي هرو ڀرو ذهني طرح مظبوطي سان نہ ڪنيو هوم.

مالنيءَ ڪي مون ڏٺو بہ نہ هو، پر هوءَ ٢٢ سالن جي عمر ۾ هئي. چون ٿا سهڻي، ڊگهي قد جي هئي، هر وقت پيئي مُسڪرائيندي هئي. شاهوڪار پنجابي ڪٽنب مان هئي. ايتري ڦر جو نوڪري ڪرڻ بہ پنهنجي ڊرائيوَر سان موٽر ۾ ويندي هئي.

منهنجي پوٽي راشيءَ جي ساهيڙي هئي. هِنن ٻنهي گڏ اِنٽرنئشنل اَڪائونٽس ڪورس جو اِمتحان ڏنو هو ۽ ٻئي پاس ٿيون هيون. ساڳئي عمر جون هئڻ ڪري، پاڻ ۾ هِري مِڙي ويئون هيون. ٻنهي کي وڏين وڏين ڪمپنين ۾ نوڪري بہ مِلي ويئي. هڪ کي مرين لائينس اِسٽيشن جي ويجهو ۽ ٻيءَ کي ناريمن پائنٽ تي اوبيراءِ هوٽل جي لڳو لڳہ.

ٻئي پنهنجي پنهنجي موٽر ۾ نوڪريءَ تي وينديون هيون. راشي، پاڻ ڊرائيوَ ڪري ويندي هئي ۽ مالنيءَ کي سڪڻ ڪانپوءِ بہ ڊرائيوَ ڪرڻ جو

پر مان پيڻ جي گهر ڪيئن وڃان؟ پيٽيوئي کي ڪيئن ڏسان، ه
ڪيئن ڳالهيان؟

سڄو سال مون جيڪا من جي پيڙا ڀوڳي آهي، ان جو تي سگهي ٿو
نڪري پوي! مان ڪجهہ ٻولي وٺان. منهنجو پيٽويو ٻاهران ڏسڻ ۾
سونو آهي، پنهنجي برادري ۾ مشهور ماڻهو آهي. متن مائٽن ۾ ڏسٽو وا
آهي.

اهي بہ ڏينهن جيڪي مان هناجي گهر سال اڳہ رهي هئس، منهنجي
منهنجو پيٽويئو هڪ ئي پلنگ تي سمهيل هئا. منهنجي پيڻ جون ا
پٽيءَ سان ٻڌل هيون □ يعني بند هيون، مان هال ۾ سيٽيءَ تي سمهيل هيس
رات جو هميشه جيان مان اُٿي هيس، رنڌڻي وٺان لگهندي مون ڏينهن رات
ڪرڻ واري ڇوڪريءَ کي مون رنڌڻي ۾ نہ ڏٺو ۽ باٿ روم جي بہ بتي ٻري
هئي، هوءَ منهنجي پيڻ جي بيڊ روم ۾ پلنگہ جي پاسي پٽ تي سمهي پي
هئي ۽ هناجي پاسي ۾ منهنجو پيٽويو پلنگ تي سمهيل هو پر اڌ پلنگ
هيٺ ليٽيل هو يا ان گهرو اري مائيءَ جي مٿان لتڪيل هو. اهو سڀ مون پنهن
اکين سان ڏنڌلي روشني ۾ ڏٺو ۽ دنگ رهجي ويس. ساري رات ڦٿڪندي نن
آئي. جي ان وقت رڙ ڪريان ها تہ پيڻ اٿي پوي ها ۽ ان آپريشن واري وقت
اهو ٻڌي پريشان ٿي وڃي ها پر ڪٽي سندس اکہ جو آپريشن ڪٽي خراب
ٿي پوي اهو خيال آيو. صبح جو ان ڪم واري مائيءَ کي رنڌڻي ۾ سمه
ڏٺم. جو اني واريون انگرايون ڏيندي اُٿي بسترو ڏاڪڻ ۾ رکي چانهہ ٺاهڻ
لڳي وئي.

پيڻ کي بند اکيون هوندي برش ڪرايم ۽ بهانو ڏئي مان واپس گهر مو
آيس. وري نہ ويس ۽ منهنجي پيڻ بہ اکين جي انفيڪشن ۾ جلد گذاري وئ
۽ ائين مان سارو سال روئندي رهيس ۽ اڄ روئڻ جو سبب توکي ٻڌائي پنهنج
من هلڪو ڪيو اٿم.

■■

ئي هئي، ڪيئن ڪيس وڏي فرم ۾ نوڪري ملي هئي، ڪيئن راشيءَ
سال ۾ چار لک مليا پر مالنيءَ کي ٽي لک، جنهن ڪري ٿورن مهنن
پوءِ هن نوڪري ڇڏي ڏني هئي. وڌيڪ پگهار واري ڪمپني ڳولهي
ئي هئي.

اِن وچ ۾، هن ايم.ڪام جي اِمتحان جا ٻه ٽرمس راشيءَ سان گڏ رکيا
ا ۽ اِهو اِمتحان ڏيڻ بعد ٻنهي ايم.بي.اي. جي ٻه ڊگري گڏ وٺڻ جو پڪو
ادو ڪيو هو. مالنيءَ جي گهر ۾ ڪو به شغل ٿيندو هو ته راشيءَ کي
رور سڏ ٿيندو هو. هفتو گذري ويو آهي پر اجان راشيءَ کي ساهيڙيءَ جي
د ستائي رهي آهي.

اِن دؤران گهر جي وايومنڊل کي هڪ ٻئي حادثي ۽ ڪٽنب جي
يني ياتين تي اثر ڇڏيو آهي.

ڪشورلال رات جو اُٿيو، باٿروم ۾ ويو پر سڌو ٽئين ماڙي تان گ
ائونڊ فلور تي وڃي ڪريو ۽ مغز ڇتاڄي ويس. موت جو سڏ ڪيس به گ
لي ويو.

سندس بلڊنگ جي ميجر ريپيئرنگ گنريل ڪاجهه مهنن کان چالو هئي.
ليٽ ۾ ٻه باٿروم هئا. هڪ باٿروم کي ٺهرائڻ لاءِ هڪ ٻئي جي مٿان جتي
اٿروم هئا اُنهن کي ڪوٽائي ڪانٽرئڪٽر هڪ ئي وقت ٺهرائڻ چاهيو.
ن بعد ٻنهي باٿرومس کي ٺهرائڻو هوس. اِنڪري هڪ باٿروم کي هڪ
ئي هيٺان سيني باٿرومن کي کولائي ڇڏيو هو. هوند ڪيس عارضي طور
لاءِ ووڊ هٽي جو وڏو سوراخ بند ڪرائڻ کپندو هو. پر هن اِئين نه ڪيو.
ڪشورلال اوندهه ۾ رات جو اُٿيو ۽ هڪ ٺهيل باٿروم بدران ٻئي کليل
اٿروم ۾ هلي ويو ۽ سِڌو وڃي گرائونڊ فلور تي وڃي ٽڪاءُ ڪري پيو ۽
سندس مغز ڦاٽي پيو جو اُن محل ئي پراڻ پکيئڙو اُڏامي ويس. هِناجي هم
اٽڻ به ٿوري وقت کانپوءِ جاڳي ۽ پنهنجي پتيءَ کي ڳولهڻ لڳي. ڪنهن
ڪمري ۾، هال ۾، باٿروم ۾ ڪونه هو. هوءُ آخر ڪيڏانهن ويو؟ هوءُ گ
ائونڊ فلور جي باٿروم ۾ وڃي ٽئين ماڙي تان ڪِريو هو. سڀ حيران.
ئين موت جو سڏ. ڪير ڪڏهن ڪيئن ۽ ڪهڙي نموني ٿو هلي. اِهو
اجهه آهي، ڪنهن کي خبر ڪانهي.....

■■■

پورو آزمودو نہ مليو هو. اِنڪري ڊرائيوَر سان ئي ايندي ويندي هئي.
ڪڏهن ڪڏهن ڪنهن جي بہ موٽر گئراج ۾ ڇهڻ لاءِ ويندي هئي
ڇئي ڳڙجي هڪ ئي موٽر ۾ ويندي هئي ۽ ڪيترائي دفعا راشيءَ سا
گڏ مالني واپس موٽندي، اَسان جي گهر ۾ اچي ويهندي هئي. جيستائي
سندس پاءُ يا پيءُ ڪيس وٺڻ اچي. جو تہ اَسين مهيم ۾ تہ هوءَ باندرا ۾ سمن
جي ڪناري رهندي هئي.

گويا، شروع بہ گڏ هنجي فئمليءَ سان ويندي هيون. هِنن ٻنهي
چارٽرڊ فنانس اَڪائونٽنٽ جو اِنٽرنئشنل اِمتحان هن سال جنهن جو
مرڪز دبئي هو، اُهو گڏ اِمتحان ڏيڻ ويون هيون. ڪلاسز ۾ بہ گڏ هيون
چنانچہ ڏينهن مالني، پنهنجي ماءُ ۽ پيءُ سان گڏ، عليباغ مان هوند
سٽي ۾ واپس موٽي رهي هئي. موٽر آزمودگار ڊرائيوَر هلائي رهيو هو
ڪجهہ ڪلوميٽر جي سفر ڪانپوءِ مالنيءَ کي سي.ڊي. بدلائي ٻي سي.ڊي
موٽر ۾ هلائڻي هئي، هوءَ پٺئين سيٽ تان اڳئين سيٽ تي ويئي ۽ سي.ڊي
بدلائڻ واري هئي جو ڪاٻي پاسي کان هڪ ترڪ زور سان آئي ۽ هِنجي
موٽر کي زور سان اچي ٽڪري ۽ ٢٢ سالن جي نوجوان نينگر، بنا ڪنهن
ڏوهہ جي، چيچجي ويئي. ڊرائيوَر بچي ويو. پٺيان ويٺل ماءُ پيءُ بہ ٿورن
زخمن سان ٻاهر نڪري سگهيا پر مالنيءَ کي مغز تي زخم رسيو. اِسپتال ۾
پهچندي ئي ڪيس مئل چيو ويو.

مالني، راشوءَ کي هميشهہ پيار سان 'راش' سڏيندي هئي. هن ڪڏهن
بہ ڪنهن جو حادثو نہ ڏٺو هو. هوءَ هن جي گهر وئي، جتان اِسپتال ۾،
پوءِ اُتي سندس اکين اڳيان ڪيس ڪاٺيءَ تي ڪنيو ويو. راش اهڙو نظارو
ڪڏهن بہ نہ ڏٺو هو. هوءَ روئندي آئي ۽ روئندي مساڻ ۾ بہ ڀين سان گڏ هلي
ويئي. پنهنجي ساهيڙيءَ جي ڇٽيل لاش کي، اِليڪٽرڪ جي چڪيا تي
رکندي، ڀٽيءَ جي اَندر ويندو ڏٺو. مالنيءَ جي ماءُ ۽ ڀاڄائيءَ سان گڏ روئندي
رهي پر وريو ڪجهہ بہ نہ. ڪجهہ منٽن ۾ ئي هڪ وڏو آواز آيو ۽
سندس ساهيڙپ جو چڻ پڇاڙي اچي ويئي.

هوءَ گهر واپس آئي پر هڪ هڪ نظارو، گويا فلم جي هڪ هڪ سين
بڻجي هِنجي ذهن ۾ هلندي رهي. هوءَ ڪيئن مالنيءَ سان وڏو اِمتحان ڏيڻ

هان ۾ انڪيل موهه، پوٽي ۽ پوٽيءَ ۾ ڇڻ فرق ئي غائب ڪري ڇڏيو آهي.

اوهان ٻئي اسڪول مان ڪاليج ۾ ويون ۽ وڏيون ٿي ويئيون آهيو، خبر ڻهن پئي جڏهن ٻڌايو ويو ته اوهان ٻئي پارت کان ٻاهر وڃي ڪاليج جي اسٽل ۾ رهي پڙهي پنهنجو ڪئريئر ٺاهڻ ٿيون چاهيو.

مون کي ياد آهي جڏهن راشي، ڪاليج سان دهلي جي ٽرپ تي وئي هئي؟ چيئن ئي ڪيس خبر پيئي ته مون کي هاسپيٽل ۾ ائڊمٽ ڪيو ويو آهي ۽ دل جو پريشن ٿيڻ وارو آهي، هوءَ ان ٽرپ تان اڌ مان ئي واپس موٽي سڌو هاسپيٽل ۾ يئرپورٽ تان ئي هلي آئي هئي ۽ ان وقت چيو هئائين ”دادا مان اوهان جي نئين سوئٽ ڪار ڪٽي ڇڏي آهي، مان آفيس ۾ ڪار ۾ ويندس. مون کيس ناڪار ڪرڻ دران چيو هو ’پل‘ پوٽو هجي ها ته بنا ٻڌائڻ جي ڪار کٽي وڃي ها پر پوٽي اهي، اها ته ساڄاهه رکي اٿائين.

اڃان اير ڪام جو ڏنل امتحان جو رزلٽ ئي نه آيو اٿس، هن وڏيڪ پڙهڻ جو فيصلو ٻڌايو هوءَ ايم.بي.اي جو انٽرينس امتحان جلد ڏيڻ واري آهي پاس ٿيڻ تي، ٽن سالن لاءِ آمريڪا ويندي ۽ اتي جي يونيورسٽي ۾ فنانس جو ڪورس ڪندي ۽ ٽي ڊگري وٺندي. هن ئي ٻڌايو ته ننيي پوٽي به بايو ٽيڪ ۾ بسٽنڪشن ڻ تي ٽيون سال پاس ڪري، لنبن ڊگري وٺڻ لاءِ ويندي، ٽي سگهي ٿو ڪيس ڪاليج ۾ پهريون نمبر اچڻ تي برٽش سرڪار وٽان اسڪالرشپ به ملي.

مون کلندي چيو هو ”چريون آهيو ڇا؟ مذاق ٿيون ڪيو-؟... جڏهن نندييون هيون، مون کان سواءِ رهڻ نه چاهينديون هيون يا اوهان کي ڇڏي مان ڪيڏانهن ٻاهر نه وڃان... هاڻ وڏيون ٿيون آهيو ته مانُجهه پڇڻ بجاءِ ٻڌائي رهيون آهيو، ڇا اوهان پنهنجي ماءُ پيءُ کان پڇيو آهي؟

جڏهن خبر پئي ته ماءُ ۽ پيءُ آهي اوهان جي ڪئيرئر ٺاهڻ جي وچ ۾ نه ٿا اچڻ چاهين ۽ اوهان کن پين جي ٻارن وانگر وديش مان ڊگريون ٿيون وٺڻ چاهيو، مان چپ ٿي ويو آهيان. ڇا چوان، ڪنهن کي چوان؟ پاڻ کي سمجهاٽو پوندو...

اسان ٻنهي جي وڏي عمر، پٽ ٻاهر هاڻ پوٽيون به ٻاهر وينديون.

بس جتي هجو خوش هجو، ٻچڙيون!

اوهان جو دادا. ■■■

ڏاڏي جو پوٽين ڏانهن خط

ننڍي هوندي هميشه هناج ۾ هوندين هيون. رچيتا برائوني ٻلي ۽ ڪان ڊڄند
هئي ۽ راشي ٻلي ۽ پٺيان گهمندي هئي. جنهن مهل اسڪول وڃڻ جو وق
ٿيندو هو، هو ۽ ڏاڪڻ هيٺيان اڳ ۾ ئي انتظار ۾ ويٺي هوندي هئي ۽ راشي ته
نيرڻ ڪندي ڪاجهه بچائي بسڪيٽ، پيسٽري برائوني ۽ لاءِ ڪٽي ايندي هئ
۽ ائين ٻلي ۽ کي تو هيري چڙيو هو ۽ پنهنجي ٽيچر کي خوش ڪرڻ لاءِ هميش
ٻه چار گل ڪٽي ويندي هئين ۽ مان وري تنهنجا اهي انگل سمجهي نيون نيو
شيون بازار مان ڳولهي ڳولهي وٺي ايندو هوس ۽ وقتي ته ڪالوني ۾ گهمند
ٻين جي ڪونڊين مان گل ٽورا پٽي ايندو هوس. رچيتا! توکي پوني ج
ڪيڪ ۽ اتي جا شوبري بسڪيٽ ننڍي هوندي ڪان ئي وٽندا هئا ۽ آهن ا
ٻه اهي ڳولهي تو لاءِ بنا چوڻ جي ميسر ڪندو آهيان.

جيڪڏهن اوهان مان ڪو پوٽو هجي ها ته ٻه اوترو ئي ڪريان
جيترو اوهان ٻنهي جي پٺيان پيا گهمون. اوهان جو هجڻ، اوهان جون ادائون

صوفا. جنهن تي نو ماڻهو ته آرام سان سمائجي ٿا سگهجن.

ان وڏي آفيس جي هال سان گڏيل به ننڍا ڪمرا آهن، هڪ ۾ آرام ڪرڻ لاءِ سڀ سهوليتون آهن ۽ ٻئي ۾ فرج وغيره رکيل آهن.

آيل مهمان ڪو خاص گهوٽ ڪنوار جو مسئلو کڻي آيا هئا ۽ انهن جي اٽبٽت جو نبيرو ڪرڻ لاءِ سخي سائين اڳيان منجهيل سُٽ جو ڍيرو رکيو هئائون. مان اتان کسڪي ويس. حويلي کان ٻاهر نڪري ٽانگي ۾ ويهي پنهنجي ڳوٺ راڻيپور هليو آيس. هاجنا شاهه جي پاسي کان ڦري بازار ۾ ريلو مل پڪوڙائيءَ جي دڪان ڪي ڳوليندو رهيس. اهو دڪان ته نه مليو، پر ان جي پاسي واري گهٽيءَ جي ڪنڊ تي هڪ وڏو پپر جو وڻ هوندو هو، اهو ڳولي لڌم، اٽڪل 56 سال اڳ ان پپر جي وڻ جي ٿڙ جا چوڏا مون ۽ الله رکيءَ گڏ لاٿا هئا ۽ پنهي گڏيل نشاني ان ٿڙ تي اُڪيري هئي، پر اڄ اها مون کان نه لڌي. لڳي ٿو ڪنهن اها مٽائي ڇڏي يا مٽجي وئي هئي.

پنهنجي حويليءَ جي سڀ کان مٿي واري ماڙيءَ تي اسين سڀ پاڙي جا ٻار 'دادن دادين' راند ڪندا هئاسون. سينئي ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين کي الڳ الڳ راند ڪرڻ لاءِ ڪردار ملندا هئا. پر الله رکي هميشه، ان حويليءَ جي مالڪڻ ٿي رهڻ چاهيندي هئي ۽ کٽ تي ويهي حڪم هلائيندي هئي. ان ٻاراڻي راند جي ڪردار هن کي سچ پچ جي مالڪڻ بڻجڻ جو حسين خواب اندر ۾ پڪو ڪري ڇڏيو هو.

الله رکي، ايتري حسن ۾ پڙ هئي، جو هن جي بدن جو هر انگ مدهوش ڪرڻ لاءِ ڪافي هو، مان زميندار ۽ شاهوڪار هوس، نه صرف راڻيپور ۾ وڏي حويليءَ کان سواءِ ڪيتريون ئي جايون هيون، دڪان سواٽ تي ڏنل هئا، ڪوه ۽ دواخانو غريبن لاءِ مفت ۾ کليل هو.

ڪراچيءَ ۾ ويهن فليٽن واري بلڊنگ هئي، جنهن ۾ ١٦ فليٽون مسواڙ تي ڏنل هيون ۽ هر سال جيترو به ناڻو ڪمائبو هو، ان مان راڻيپور ۾ جاين ۾ تبديل ٿيندو ويندو هو. ٻئي طرف الله رکيءَ جي سونهن ساري رياست ۾ مشهور هئي.

ٿون سنڌ ۾ رهي پئه!

ان ڏينهن لڳ ڀڳ سڀ پنهنجي پنهنجي ڳالهين ۾ مشغول هئا ۽ ان
ئي ترسيل هوس. اسين درازن ۾ رهيل هئاسون. سخي سائينءَ جا ڪي ص
ڪان ئي پاسي وارن ڳوٺن مان مريد آيل هئا. مان ان وقت سندس آفيس
ويٺوهوس. هيڏي وڏي آفيس آهي. هڪ طرف ڪين مليل ٽرافيون رکيل آه
ڪي انعام مليل اُڪريل پليٽون بہ آهن ۽ ٻيءَ پٽ تي ٻاهران وڏي شا
شوڪيس ٺهيل آهي، جنهن ۾ دنيا ڀر جا وڏن وڏن ليکڪن جا لکيل ڪت
ٺاهي رکيل آهن. ڳويا شخصي لئبرري هجي . ان ۾ 'سپون' مخزن ڪي
سينگار لاءِ ڏنئي وئي آهي ۽ پاروءَ جو لکيل 'ستر مٽڪا' ۽ منهنجا لک
ڪتاب 'شادي جي پهرين رات' ۽ 'اڄ جون ڪماٽيون' ڪيٽ جي شيش
مان سڌي رهيا آهن.

وڏي شاندار ٽيبل جي پرئين پاسي، سخي سائينءَ جي ليدر چڙه
ڪرسي پئي آهي، پاسي ۾ ڪامپيوٽر ۽ ٽي چار ٽيليفون. اڳيان آيل مهم
يا گڏجاڻي ڪرڻ وارن لاءِ ٽي سهٽيون ڪرسيون رکيل آهن ۽ پاسي ۾ ٽ

وڏي ٿلهي جي وچ ۾ پپر جي وڻ کي ڇڏي، جيڪو ٽن وڏن رستن کي
وئي بيٺو هو، هڪ بازار پاسي، هڪ اسٽيشن ڏانهن ۽ ٽيون الله رکيءَ جي
ر طرف. الله رکيءَ جي گهر ڏانهن رخ رکيم. ڏاڍو ڊپ به پيو ٿئيم ۽ گڏو
ائين پيو محسوس ڪريان ته هن جي سامهون ڪمزي منهن سان وڃان؟
ءَ ڇاچوندي، هن ڇا سوچيو هوندو؟ حقيقت ۾ ان دوران اسان کي ڪراچيءَ
اپس وڃڻو پيو هو، ۽ مهينو کن پوءِ ديش جي ورهاڱي جي پٽرائي ڪئي
ئي هئي. راٽيپور جي حويلي گهرو سامان، زر ۽ زيورن سان سٿيل هئي ۽
يترو جلد اهو سڀ ڪجهه ٿي ويندو ۽ اسين راٽيپور مان هين واپس نه
چي سگهنداسين.

مون ٽانگي واري جي مدد ورتي ۽ ڪيس الله رکيءَ جي گهر اندر
و ڪليو. گهر جي ٻاهران اها ئي ننڍي پٽ لڳل هئي، مٿان شيشي جا ٽڪر
ڪاٺ جي دروازي کولڻ سان اهو ئي چين چين جو آواز آيو 'ادا' اندر
جي ڏس ڪير آهي، ۽ چئين ته انديا مان سندن ڪو مهمان آيو آهي ۽
ڏجڻ ٿو چاهي.

مون ٽانگي واري کي اندر ته موڪليو، پر منهنجي دل جي دڙڪڻ
مام تيز ٿي وئي، ڊپ چوڌاري وڪوڙي ويو هو. پنجاهه سالن کان به
ڏيڪ عرصو ٿي ويو آهي. الله رکي زنده آهي يا نه. هوَ هتي چو هوندي،
ن جو ته هي پيڪو گهر آهي. هوءَ ته ضرور شادي ڪري وئي هوندي،
ڪنهن وڏي عملدار سندس سڱ گهري ورتو هوندو! گهر ۾ سندس ماءُ پيءُ يا
ئيس ڪو پيو هوندو ته هو مون سان الائجي ڪيئن هلت ڪندا. مون
انگي کي ٿورو اڳيان هلائي بهاريو ۽ ائين به سوچي ڇڏيو هوم ته جي الله
کي نه هوندي ۽ سندس ڪو پيو هوندو ۽ منهنجو اچڻ ڪيس گوارا نه هوندو
نه ٽانگي جي گهوڙي کي ڀڄائي ويندس ۽ ٽانگو ڪٿي به رستي تي ڇڏي،
ڻي ٽانگي ۾ واپس دراڙا هليو ويندس.

منهنجو سارو خيال ان ٽانگي واري ڏانهن هو، جيڪو ان گهر اندر
ويل هو، واپس هو ڪمزي حالت ۾ ٿو نڪري يا ڪمڙو نياپو ٿو آڻي!
اهو ڪاٺ جو دروازو چين چين آواز ڪندي وري کليو، ان مان ٽانگي

هن دفعي مان لاڳيتو ٻه سال راڻيپور ۾ رهيل هوس. مون کي پورو ي
ناهي تہ ان جو سبب ڪهڙو هو، ڪا مڙيوئي ويڌن هئي، جنهن ڪر
ڪراچيءَ ۾ نہ رهي، اسان راڻيپور ۾ اچي رهيا هئاسون. نہ تہ سال ۾ موڪ
۾ مهنو ڪن ايندا هئاسون ڪراچيءَ جي سرائي ڪوا ٽر واري اسڪول مـ
نالو ڪڍائي آيو هوس ۽ راڻيپور جي اسڪول ۾ اچي پڙهيس ۽ ان ماسـ
ڪان ٽيوشن گهر ۾ گهرائي وٺڻي پئي. جنهن الله رکيءَ کي بہ پاڙهيو ٿي
وقت ٻاچائڻ لاءِ ماستر صاحب، الله رکيءَ کي بہ اسان جي اوطاق ۾ اچ
پڙهڻ لاءِ چيو هو. منهنجي مائٽن الله رکيءَ کي اسان وٽ اچي پڙهڻ جـ
خوشيءَ سان اجازت ڏني هئي.

هوءَ گڏ پڙهندي مٿي ماڙيءَ تي رانديون ڪندي منهنجي موهہ ۾
ڦاسي وئي ۽ هڪ ڏينهن ماجنا شاهہ درگاهہ تي ويندي، ڪنهن خانہ بدوش
ڇوڪريءَ ڪان پنهنجي الڳ الڳ هٿن تي مشين سان منهنجو نالو لکائـ
آئي. هن کي ايتري تہ پڪ هئي تہ هوءَ مون وٽ ئي تہ شادي ڪري ايندي. ا
حويليءَ جي ئي تہ هوءَ مالڪڻ بڻجندي، پوءِ پنهنجي بدن تي ڪٿي بہ هو
'ٿا' لکائي ٿي سگهي. اهو مشين سان اُڪريل نالو ڊاهي نہ سگهبو آهي. اها مـ
کي بہ چاڻ هڻڻ ڪپندي هئي. ان وقت تہ مون بہ ان کي ايترو غلط نہ سمجهيو
هو. مان بہ هن جي ان پاڳلپڻي تي عاشق ٿي پيو هوس ۽ ڪانئس پڇڻ لڳس تـ
شاديءَ ڪان پوءِ حويليءَ ۾ هن کي ڪهڙو ڪمرو پسند هوندو. هن کي ڪهڙي
قسم جا زيور پسند ايندا. سنها سنها سونا زيور يا سون جا ٿلها ڳٽ؟ هڪ
دفعي هوءَ ٽيوشن وٺڻ لاءِ اڳ پهچي وئي هئي، ۽ ماستر صاحب کي اچڻ ۾ بـ
ٿوري دير ٿي هئي. هن کي اچانڪ پياس ستايو، مون کيس چانديءَ جي گلاس
۾ پاڻي پيئڻ لاءِ ڏنو. هوءَ شرمائجي وئي ۽ چيائين 'چانديءَ جي گلاس ۾؟'
مون کيس چيو عاجب چو ٿي ڪائين، صباح ۽ رات جو ڪير بہ هت چانديءَ جي
گلاس ۾ ملنديءِ؟ تون هن گهر ۾ اچ تہ سهين.' هوءَ اهو ٻڌي عاجب مان نهارڻ لڳي
۽ پاڻي پيئڻ لڳي. مون کي پڪيءَ طرح ياد آهي پاڻي پئيندي هن جي حسين
ڳاچيءَ مان پاڻي اندر ويندو ڏسڻ ۾ ٿي آيو.

اچڻ لاءِ ئي تيار نہ هو ۽ ائين منهنجي تو سان پريم جي ورهاڱي جي لهس، ڇاٽي ڪئي. مان بہ مجبور هندستان هليو ويس.' مون توکي اتي بہ ڏايو ياد ڪيو، پر ڪاجھ بہ ڪري نہ سگهيس... هاڻ تون ٻڌاءِ تنهنجي اڌ صدي ڪيئن گذري؟'

'حالتن کي جاچي مون کي بہ توکي وسارڻ لاءِ مجبور ڪيو ويو. ابي ۽ اميءَ منهنجو وواه هڪ پير جي پٽ سان ڪري ڇڏيو. جنهن گويا منهنجي سونهن کي پائي وڏي کيپ ڪٺي هئي ۽ هڪ ڏينهن منهنجي بدن تي لکيل 'ٺا' وڏو قهر ڪيو... مون کي خوب ماريو ويو، ان 'ٺا' جو راز سلائڻ لاءِ مون ساڻ حد سختيون ڪيون ويون. مون کي ڪاٺو ڏيڻ بند ڪيو ويو، پر مون ڪاجھ نہ ڪڇيو. اهي منهنجي محبت جون نشانيون هيون، اُهي مون نہ سليون... مون کي خبر هئي تہ سچ ٻڌائڻ سان بہ مون کي ڪماڙو هٽي ڪُٺو ويندو، ۽ چپ رهڻ سان بہ! روئي روئي مان بيمار ٿي پيس. مون کي ٽي.بيءَ جي بيماري ٿي پئي، منهنجي خاوند شڪي قسم جو انسان هو، هن منهنجي دوا درمل ڪرائڻ بجاءِ مون کي پيڪن ۾ موڪلي ڏنو... منهنجو ابو ۽ امي منهنجي هيءَ حالت ڏسي سهي نہ سگهيا ۽ رب وٽ پهچي ويا... ننڍپڻ تہ تو سان گذاريم. جڏهن جواني ماڻي هئي، توکي ورهاڱي مون کان جدا ڪري ڇڏيو... هاڻ ٻڍاپي ۾ تون سنڌ ۾ رهي پئہ، مان تنهنجي شيوا ڪري زندگي گذارڻ ٿي چاهيان...' الله رکي جو اچانک ساهہ منجهڻ لڳو، هن کي ساهہ کڻڻ ۾ تڪليف ٿي رهي هئي. مون ٻاهران ٽانگي واري کي ڪوٺيو ۽ کنهن ڊاڪٽر کي ڪوٺڻ لاءِ چيم. ان وچ ۾ هن جي منهن تي آهستگيءَ سان ٺڪيون هڻڻ لڳس. پر هن کي ڊاڪٽر هٿ نہ لڳو ۽ اڌ ڪلاڪ کن کان پوءِ هو هڪ حڪيم کي وٺي آيو، حڪيم ناڙ (نبض) کي جاچڻ بعد چيو، 'هن جو پران پکيئڙو تہ اُڏامي ويو آهي.' ...مون الله رکيءَ جي ڇهري کي چميو ۽ کيسي مان آندل هڪ منڊي ڪڍي سندس ٻاچ ۾ پاتي، جنهن تي اُڪيريل هو 'ٺا'.

آس پاس ۾ رهندڙن کي سڌ پئي، هو آيا. هن جي مائٽن کي اچڻ لاءِ نياپو موڪليو ۽ مان گلابن جي گلن جون ڪنديون آڻڻ جو بهانو ڪري، اتان

واري سان گڏ هڪ عورت ٻاهر نڪتي. ڪرتو ۽ پاجامو پاتل، ٻڪچيءَ چوڌا
ڪاري شال اوڍيل، چنڊ جي چاندني کان اُڏاري ورتل سونهن، وارن ۾ چاند
جون تارون، اکين ۾ پيار پريا سڏ، نرڙ تي عمر ڏيکاريندڙ گهنج، چمڙ
۽ ٻڪچيءَ تي انتظار ۽ عجب پريا اهڃاڻ! هوءَ ٽانگي طرف وڌندي آئي ۽ م
هيٺ لٿس. ’ابا! تو هان کي ڪنهن سان ملڻو آهي؟ او هان ڪٿان آيا آهيو؟
’الله رکي؟... ’اڙي تون منهنجو ٺاڪر آهين ڇا؟‘ بدن ڪنبڻ لڳو، ه
کي ڏوڏو اچي ويو. زبان مان ڪاجهہ ٻالهائڻ لاءِ نہ ٿي اُڪليو. هن مون ک
سڃاڻي ورتو، هٿ پڪڙي گهر اندر وٺي آئي. ٽانگي وارو وات ڦاڙي نهار
رهيو هو. گهر جي چوطرف نهاري، اُتي پيو ڪير آهي، جائزو وٺي رهي
هوس. هوءَ منهنجي ڊپ کي سمجهي وئي ۽ پاڻهي چيائين. ’گهر ۾ ڪو
ڪونهي...‘ هڪ هڪ تي سڀ رب و ٽ پهچي ويا... لڳي تو مان
تنهنجي انتظار ۾ زنده رهي آهيان... تون مون کي هت ڇڏي چو وئين ۽ وئي
تہ واپس چو نہ آئين؟‘
’الله رکي! توکي خبر آهي مان اچانڪ ڪيئن ويو هوس. اسان کي ٿنتي
وڏو نقصان پئجي ويو هو. جو ڪراچيءَ واري آفيس سان گڏ هڪ سنڊيڪيٽ
ٺاهي هئيسين ۽ ان معرفت سنڌ جي الڳ الڳ شهرن ۽ ڳوٺن مان اناج وٺي، بنگا
پارٽ جي هڪ اسٽيٽ ۾ موڪليو هئوسين ۽ اتان رقم اچي ان کان اڳہ ئي ديش
جو ورهاڱو ٿي ويو... هي منهنجي ڳل ۽ نڪ تي نشان ڏسين ٿي، اهي تو
پهرين نہ ڏٺا ها، ۽ هاڻ بہ انهن ڏانهن تنهنجو ڌيان نہ ويو آهي، ڇو جو اُ
خوشيءَ ۾ ئي گم آهين تہ مان تو وٽ آيو آهيان... اهي نشان ڪراچيءَ ۾ اسان جي
گهر مٿان مهاجرن حملو ڪيو هو ۽ سڀ سامان، روڪ ۽ زيور ڦرڻ لاءِ هنن چاقن
ڇرن جو استعمال ڪيو هو ۽ منهن تي ۽ پٺيءَ تي گهاو ڪندي، هو ٽاجوڙي
کولي سارو ملڪيت مال کڻي ويا ۽ ان ڌڪي ۾ منهنجي پيءُ جي دل جي
ڌڙڪڻ بهجي وئي ۽ ننين پائرن پيڻ کي سؤٽن سان گڏ مون پارت موڪلي ڇڏيو
هو... مان ٽرين جي ٽڪيٽ وٺي راڻيپور اچڻ وارو هوس، جو اڳئين ڏينهن
ڪراچي اسٽيشن تي سنڌ جي ڳوٺن مان اچڻ وارن هندن جو خون ڪيو ويو
هلندڙ ٽرين مان ڪن هندن کي اُڇلايو بہ ويو هو ۽ ڪو بہ هاڻي روڊ تان راڻيپور

جسم پرزا پرزا

ها، هن جو نالو ديوي آهي. هي جسم به ديوي جو آهي، جنهن جا ٽي ٽڪرا ٿي چڪا آهن. جيڪڏهن سندس سڀ سالم نه هجي ها، چهرو ساڃاڻڻ ۾ نه اچي ها ته ڪنهن عورت جو جسم ئي لڳي ها.

هوءَ ڪير هئي، سندس آکه کهڙي هئي، ڪا به خبر ناهي، هوءَ ڏهن سالن کان سنڌي ڪلچرل پروگرامن ۾ شريڪ ٿيندي هئي ۽ سندس نالو ديوي هو ۽ سنڌونگر مان ايندي هئي جنهن آرتوار ڏينهن سنڌي پروگرام هوندو هو. صبح جو سويل سنيري گهر جي ياتين کي ناشتو پهچائي، ماني رڌي تکري پوندي هئي ۽ اسين جيستائين سيتا سنتو يون هال ۾ پهچون، هوءَ اسان کان اڳ ئي اتي پهچي ويندي هئي.

مان ڪڏهن ڪڏهن پڇندو هوسانس ايترو جلد ڪيئن ٿي پهچين، جيسين گهر گڏيل ڪٽنب ۾ رهندي، سس، ڏيراڻي، گهوٽ کو به نه ڪاجهه نٿو چوينئي ؟ جواب ڏيندي چوندي هئي 'هت اچڻ لاءِ کو به جهليندو نا

ڪسڪي آيس. ڳويا سچي زندگيءَ کان دور هليو آيس. ڳيدين وانگر لڙ
جو ميدان ڇڏي ڀڳس. مون کي ڪاجهه سمجهه ۾ نه پئي آيو. اچانڪ
سڀ ڇا ٿي ويو. هڪ خوف مون مٿان حاوي پئجي ويو هو. پنهنجي
ٻوٽ ۾ مون کي ڊپ ٿي رهيو هو. هن جا مائٽ الائجي منهنجو اتي ه
گوارا ڪري سگهندا يا نه! مان انڊيا مان آيل هوس. اهو هنن کي ڪيئن لڳن
جيڪڏهن هو تنگدل هوندا ته ٿي سگهي ٿو هو پوليس کي ڪوٺين ۽
رکيءَ جو موت ڪيئن ٿيو؟ مان هن وٽ ڪيئن هوس وغيره؟ مون کي
چپ چپ ۾ اتان هليو وڃڻ ئي سياٽپ پريو ٿيندو.

ٽانگي وارو سنڌي مسلمان هو، هن کي وشواس ۾ ورتم ۽ کيس ٻن ڏين
جو عيوضو به ڏئي ڇڏيم ۽ کيس هن گهر جي خبرچار ڏيڻ لاءِ سچل سرمس
جي درگاهه کان ٻاهر نڪرڻ تي. هڪ پي.سي. او آهي. اتي اچي هن لاءِ ر
جو ۹ بجي ترسندس. هو آيو ۽ ٻڌايائين ته الله رکيءَ جا مائٽ سچ پچ م
کي ٻولي رهيا هئا. انهن مان هڪ شاخص ته ماٺهين غصي ۾ اچي ويو هو
چيائين پڪ ئي پڪ شام واري ٽرين ۾ هو سکر کان يا ڪراچيءَ کان ان
ڀڄي ويو هوندو. پڪ اهو ئي هندو هوندو. جنهن جي ڪري الله رک
شادي نه پئي ڪري...

مون ٽانگي واري کان ڦهريون ڀيرو سندس نالو پڇيو، چيائين، خمي
! ادا خميسا! هڪ ٻي مهرباني ڪر، مان ته ان گهر ۾ نٿو وڃي سگهان، تو
صباح جو ۹ بجي مون ساڻ هٿ گڏجاڄ، مان توکي هڪ گلن جي چادر ڏيند
۽ سچل سرمست جي درگاهه جي مٿيءَ لپ، اها قبر ۾ جڏهن الله رکيءَ ک
آرامي ڪيو وڃي، منهنجي پاران ان مٿان وجهاڄ. مالڪ ڀلي ڪندو...

۽ ائين ننڍپڻ جو ڦهريون پيار هميشه لاءِ وڃائي واپس موٽيس.

(هن باب کي، ڪهاڻي ڪري الائجي گهٽين ٻولين ۾ ترجمو ڪي
ويو آهي، جنهن ۾ اردو، هندي مرائي ۽ انگريزي به آهن)

■■

هن کي ڏسندي هن جي موهه کي جاچيندي هڪ ٻيءَ ديوي جي به اچ ياد
ي هوءَ ڪراچيءَ ۾ اسان جي گهر جي پرسان واري فليٽ ۾ اچي رهي
ي. اُها فليٽ به اسان جي هئي، جا صرف ان جي علاج لاءِ هن جا مائٽ ٻوٽ
هنکي وٺي آيا هئا ۽ اسان جا مهمان ٿي اچي فليٽ ۾ رهيا هئا.

هن ڪراچيءَ واري ديوي جو الائجي ڪيئن مون ۾ موه پئجي ويو
. مان ان وقت اسڪول ۾ پڙهندو هوس، ۽ ڪڏهن ڪڏهن وٽس ويندو
س ۽ جڏهن هوءَ تندرست ٿي ڪراچي کان واپس پنهنجي ٻوٽ وڃي
ي هئي چنبڙي سڏڪا ڀريندي رهي ۽ وري نه ڳڏي.

رکي رکي ائين به خيال ايندا آهن ته ڪٿي اها ديوي ساڳي ته ناهي، جا
راچي ۾ ڳڏي ۽ وري ممبئي ۾ اچي ٻولهي لڌائين!

ان ڏينهن سنڌونگر به ڪنهن دربار ۾ پنهنجي هڪ ساهيڙي سان ڳڏ
ڪنهن دربار ۾ ستسنگ تي ويئي، منجهند جو ڀنڊارو به کاڌائين، پرساد
ي گهر ٿي موٽي، ته گهٽي برسات جي ڪري ريل جا پٽا ڪراس ڪندي
ين جي هيٺان اچي ويئي، سندس جسم پرزا پرزا ٿي ويو، سندس چهرو
ف صرف سڃاڻپ لاءِ ئي سالم رهيو. سندس اهي هٿ به جسم کان ڌار ٿي
ا، جيڪي وقتي دعا ڪرڻ لاءِ منهنجي مٿي تي گهمندا هئا.

اڄ سيتا سنڌو ڀون ۾ ٻيو پروگرام آهي پر ديوي نه ايندي، اچڻ وقت
وازي وٽ به بيٺل نه هوندي، اهي پيار ڀريون آسائتيون اکيون به نه ڏسڻ ۾
ديون نه ئي وري اهو جسم ئي پسي سگهبو، جو اڄان تائين ور ور ڪري
ن آڏو هليو ٿو اچي، جتي به هلجي اسين ڪيس زندگي ڀر ياد ڪنداسين.....

■■■

هي پاڻ جلدي جلدي ڪرڻ ۾ ساٿ ڏيندا آهن.

اڳئين پروگرام ۾ هوءَ ٻاهر ئي ويٺي هئي، موٽر مان لهڻ شرط
چيائين پئوچ ڪوليو.... پئوچ ڪوليو... اوهان لاءِ چاڪليٽ ڪٺي آئي آهيان
عاجب ڪائيندي پئوچ ڪوليو، هن ڊٻي جا چاڪليٽ به ان ۾ وڌا.... پر
سوچي رهيو هوس هن کي ڪيئن خبر پئي ته مان لڪي لڪي چاڪ
کائڻ پسند ڪندو آهيان....' اڃان ٿورو اڳيان وڌيس ته چيائين هيءُ مٺ
جو پئڪيٽ به موٽر ۾ رکان ٿي، اوهان لاءِ منهنجي ڏيءَ وٺي آئي آهي.
چيو وري ٻئي دفعي ڇا وٺي ايندا؟ هاڻ ئي ٻڌائي ڇڏيو....'

مون کي ڪجهڙي خبر نه هوءَ خود ئي ٻئي دفعي اچي ئي نه سگهن
مون کي ياد آهي، ڪاڄهه مهنا اڳه جڏهن بيمار هوس هوءَ هر مندر درٻار و
دعائون پنندي هئي ۽ هر دفعي ڪو نه ڪو تعويذ يا سڳڙو ڪٺي ٻڌي وي
هئي. هن جو اسان ۾ ايترو موه ڪيئن ٿيو ۽ ڇو ٿيو هو. امڙو ڪم
سنٻنڌ هو هنجو اسان ساڻ؟

هڪ دفعي مون هن کان پڇي ورتو آخر تون اسان جي ڇا ٿئين؟ ڪ
آئي آهين.... ايترو جلد هيترو پريان ڪيئن ٿي پهچي سگهين "مان تو
۽ مما کي ايترو پائيندي آهيان، جو پنهنجي ماءُ پيءُ جي اوهان مان سڳ
ملندي آهي....صباح جو سوير ان ڪري گهر مان نڪري وقت سر
پهچندي آهيان، جيئن مما جي شروعاتي رام نام جي ڌني ٻڌي سگها
سندس سنڌي ڪلام به"

پروگرام پوري ٿيڻ کان پوءِ گڏ اچي ماني کائيندي هئي، پر پاڻ کائڻ
آناڪاني ڪندي هئي پر اسان جي ڪاڏي جي اون رکندي هئي. ماني کان
ڪيترا ئي دفعا بهانو بڻائي ٿڌو گهرائيندي هئي يا ماڳهه آئيسڪريم به آٿ
هئي اسان جي گهر جا ياتي خود و ائڙا ٿيندا هئا ته آخر هوءَ ڪير آهي
پروگرام ۾ ايندڙ پروگرام پورو ٿيندي هلي ويندا آهن پر هوءَ اسان کي اُمائ
پوءِ سنڌونگر لاءِ نڪرندي هئي ۽ جي وس پهچس ها ته اسان ساڻ ئي
هاجي ها.

ڪلاڪار سان فوٽو

ان وقت پرتيما، شواجي پارڪ جي پاسي ۾ جتي فاير برگيڊ جون پاٽيءَ سان باھہ وسائڻ واريون ١٠ مشينون بيٺل آهن ۽ اُتي ڪم ڪندڙ ڳهنب وچڙ ڪي يا ڪنهن اطلاح ملڻ تي، هر ڪم اڌ ۾ ڇڏي هلندي هلندي ڪپڙا پائيندي، مشينن سان ڇٽڪ اُڏامندي ٻاهر هلي ويندا هئا. بنه ان جي سامهون تہ ننڍپڻ ڪان وڏي ٿي هئي، اسڪول ۾ پڙهي، ڪاليج بہ ويئي پر ڪنهن مهاراشٽرين سندس وڏن وارن جو قدر نہ ڪيو پر ڪاليج جي پهرين ڪلاس ۾ ئي ساٿس هڪ سائوٿ انڊين گڏجي ويو، سوامي ناٿن هڪ ڏينهن ممبئي ۾ اڪيلو پيئنگہ گيسٽ ٿي ڪنهن فئمليءَ سان رهندو هو. هن جي اُڏام تيز هئي هن ڪي وديش ۾ نوڪري ملي ويئي حال هو ٻاهر هليو ويو. ڪجھہ سالن ڪان پوءِ موٽي آيو ائين تہ ڪنهن جا بہ مائٽ پنهنجي ٻار جي پسندي سولي نموني پسند نہ ڪندا آهن سا بہ وري جڏهن ڇوڪري سائوٿ انڊين نہ هئي. هن جي رهڻي ڪهڻي ٻي هئي. هن ٻي ٻولي ٿي ڳ الهائي. پر ٻنهي ڇوڪري ۽ ڇوڪريءَ جا مائٽ سياڻا نڪتا. هنن وقت جي تقاضا ڪي سمجهي ورتو. ووا جون تياريون ٿيڻ لڳيون هو ٻئي شادي ڪري ٻاهر وديش هليا ويندا.

هڪ ڏينهن هوُ خريداري ڪري واپس گهر موٽيا تہ پاڙي ۾ هو هو ٿي

دوست جو خط

يار ڇا ٿو پڇين. اَندر جو حال تو سان ئي اوري سگهندو آهيان. هي
خط لکندي هيڏانهن هوڏانهن ڏسڻو ٿو پوي، متان ڪو پڇي وٺي. ڪنه
ڏانهن ٿو خط لکان ۽ ڇا ٿو لکان !

ٻڍاپو ته نه آهي پر هڪ زندگيءَ جو عجيب دؤر آهي. ڪڏهن ڪڏه
لڳندو آهي، جن پٽن کي ننڍي هوندي ڪلهن تي کڻي گهمايو. هاڻ هو ڪجه
به اسان جو سمجهڻ نٿا يا ڪجهه به ٻڌڻ لاءِ تيار ئي ناهن.

ڪالهه سمنڊ جي ڪناري تي هڪ واقفڪار ڏٺيو. چيائين جڏه
ٻچوان کي سزا ڏيڻي هوندي آهي، تڏهن به چار پٽ ڏيئي ڇڏيندو آهي ته پ
پيا موهه جي پيڙا ۾ پيڙجون.

تنهنجو پٽ وديش ۾ ڪيئن ٿو گذاري؟ ڪمائيءَ جو حصو توکي گه
جي خرچ لاءِ موڪليندو آهي؟

منهنجو سڪيلڊو پٽ ته زندگيءَ جي ضرورتن کي سمجهي ئي نٿو
هڪ نوڪري ڇڏي ڏنائين. ٻيءَ نوڪريءَ لاءِ سينگاپور ويو آهي. ان نوڪري
۾ به مزو نٿو اچيس. ڇا کپيس، ڪهڙي نوڪري کپيس، ڪا پوري ڄاڻ ئي
نٿو ڏئي. زال اٿس. ٻار اٿس. هيترو سارو خرچ اٿس. هڪ نوڪريءَ تي
ضرور ڄمڻ کپيس. پر ڪا به صلاح ڪيس اسانجي ته وٺي ئي نٿي. بس يار
من تي ٻوجهه هو، توکي لکي ڇڏيم.

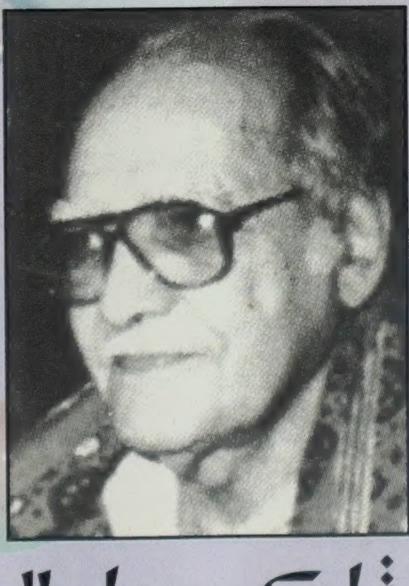
ويئي. ڪاڪو ڪالينات پلنگ تان هيٺ ڪري پيو هو. سڄي گهٽيءَ
واقفڪار اچي ڪٺا ٿيا هئا. پرتيما به سواميناٿن کي پاڻ سان گهلي ان گهر
گهڙي. گهر جو دروازو بند هو. اندر ڪو به آواز نه هو. پرتيما سوچ
رهي هئي جيڪڏهن ڪاڪو سرڳواس به ٿي ويو هو ته به ڪو
هن جي پرسان ويهي روئندو هجي روئڻ جو آواز ئي نه هجي هن هم
ڪري در کي اندر ڌڪو ڏئي کوليو ڪاڪو ٻئي ڪمري ۾ اڌ ليٽيو پي
هو. پهرئين ڪمري ۾ سندس وڏي پيڻ مٿي تي هٿ رکي ويٺي هئي. ڪاله
هيڏو مهاراشٽرا جو ڊانسر ڪلاڪار هو ته به اڃا تائين سرڪاري نمائند
ڪو نه پهتو آهي. پرتيما کي اچانڪ سمجهيو ، سواميناٿن جي ڪن
هن ڪجهه چيو ۽ پاڻ ڪاڪي جي پرسان ائين اچي ويٺي ، ڄڻ گويا هو ه
سان فوٽو ڪڍائي رهيو هو. سواميناٿن جلد جلد ٻه ٽي فوٽو ڪڍي ورتا
چپ چپ ۾ گهر جي دروازي کي ڀيڪري ٻاهر نڪري آيا.

■■■

سچي ڪهاڻي مونو لاگ جي صورت وٺي ايرندي ٿي رهي ۽ ڪهاڻيءَ جو سچو سار تہ سمجهہ ۾ اچي ٿو وچي پر جي مخاطب ٿيل ڏُر هر احسان ڪي قبول ڪري ٿي تہ پوءِ جهيڙو ڇا جو آهي؟

ڪهاڻيءَ ڪي ڪو ڇرڪائيندڙ موڙ (twist) ڏيئي پڇاڙيءَ ۾ مخالف مظلوم ڪردار کان ڪٿي ڪو اهڙو چٽو جواب ڏياري، ٺاڪر ڪهاڻيءَ ڪي بلنديءَ تي پهچائي سگهڻ جي پوري قوت ۽ قابليت رکي سگهيو ٿي پر هن پنهنجيءَ ان قوت ڪي شعوري يا غير شعوري طور الائي ڇو ڪم نہ آندو آهي. يا شايد ڪنهن ڪوڙي جواب کان خوف کاڌو آهي. ٺاڪر جون اڪثر ڪهاڻيون ڪردارن کان ٻاهر نڪري پنهنجو پاڻ ڳالهائڻ ٿيون لڳن ۽ ثابت ڪن ٿيون تہ سٺي ڪهاڻي لکڻ لاءِ هروڀرو ڦهلاءُ ضروري ناهي. بهر حال ٺاڪر چاولا جون هن مجموعي ۾ شامل ڪهاڻيون گهٽ ۾ گهٽ ٻہ ڀيرا پڙهڻ جي تقاضا ڪن ٿيون. هڪ ڀيرو ڪهاڻيءَ جي مواد جو مزو ماڻڻ لاءِ ۽ ٻيو ڀيرو ٺاڪر جي عبارت جو لطف وٺڻ لاءِ.

اليحمڻ ياتيا ’ڪومل‘

ٺاڪر چاولا